

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА»
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ПОРТРЕТ БІБЛІОТЕК ЗАКАРПАТТЯ В ЧАСІ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Матеріали науково-практичної онлайн-конференції,
присвяченої 80-річчю Закарпатської обласної
універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка*

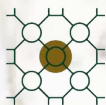
Збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка, містить статті бібліотечних фахівців з Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого, Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського та бібліотекарів Закарпаття. У статтях відображається стан бібліотечного сьогодення, здобутків, змін і проблем за останнє п'ятиріччя. Теми статей стосуються історії бібліотек, формування фондів, проєктної та видавничої діяльності, впливу війни, децентралізації на бібліотечні установи, трансформації соціокультурної роботи, цифрової освіти тощо.

Видання доповнено оглядом мережі бібліотек області, фотоілюстраціями.

Для фахівців бібліотечної справи, науковців, студентів, журналістів.

*Укладачі: Л. З. Григаиш, Г. К. Ковальчук,
І. В. Козутич-Гаврош, О. І. Січ*

Відповідальна за випуск О. А. Канюка

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Шановні колеги! Дорогі друзі!

Щиро вітаємо Закарпатську обласну універсальну наукову бібліотеку імені Федора Потошняка з нагоди славного ювілею — 80-річчя від дня заснування бібліотеки!

Ваша бібліотека — це не просто книгозбірня, а жива інституція, яка вже вісім десятиліть є осередком знань, культури, освіти й духовного зростання на Закарпатті. Починаючи з 1945 року, ви служите на благо суспільства — зберігаєте безцінні скарби друкованого слова, підтримуєте наукові дослідження, формуєте читацьку культуру, популяризуєте українське слово. Завдяки професіоналізму багатьох поколінь фахівців бібліотека є авторитетною культурною платформою, надійним партнером для громади, освітян, науковців, творчих людей, а головне — місцем, де кожен може знайти свій шлях до знань, саморозвитку й натхнення.

Нехай наступні десятиліття принесуть вам ще більше здобутків, професійних звершень, нових форматів роботи й натхненної співпраці з усіма, хто цінує культуру, освіту та силу слова.

Бажаємо вам, шановні колеги, творчого натхнення, нових звершень, вдячних читачів і подальшого розвитку в ім'я освіти, культури й духовного зростання українського суспільства.

**За дорученням колективу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого
генеральний директор,
віцепрезидент
ВГО Українська бібліотечна асоціація,
д-р наук із соц. комунікацій,
професор**

Олег СЕРБІН

**НАТАЛІЯ
РОЗКОЛУПА**

*заступниця
генерального
директора
Національної
бібліотеки
України
ім. Ярослава
Мудрого з
наукової роботи,
заслужений
працівник
культури
України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ТА ЗАКАРПАТТЯ ЗОКРЕМА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Бібліотеки посідають важливе місце у системі інституцій, що працюють на демократію, розвиток суспільства знань, збереження національної пам'яті.

Варто привести приклади кількох документів, що акцентують увагу на значенні бібліотек.

Так, Резолюція Європейського парламенту A4-0248/1998¹ про роль бібліотек у сучасному світі наголошує на необхідності враховувати бібліотеки в стратегіях Європейського Союзу щодо інформаційного суспільства, його планах і програмах щодо культурної, змістової, освітньої та інформаційної політики та бюджетних рішеннях як одну з найважливіших систем, які надають доступ до знань і культури.

Рекомендації CM/REC(2023)3 Ради Європи/EBLIDA щодо бібліотечного законодавства та політики в Європі² зупиняються

¹ REPORT on the Green Paper on the role of libraries in the modern world, 25 June 1998. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-4-1998-0248_EN.html

² Recommendation CM/Rec(2023)3 of the Committee of Ministers to member States on library legislation and policy in Europe: (Adopted by the Committee of Ministers on 5 April 2023 at the 1462nd meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/0900001680aaced6>

на ключових моментах, які мають бути відображені у відповідних нормативно-правових актах країн-членів Ради Європи:

- відкритий доступ до інформації та розвиток демократичного суспільства;
- доступ до бібліотек має надаватися безоплатно усім категоріям громадян;
- бібліотечні фонди мають бути на різних носіях інформації та включати ядро основних матеріалів і послуг, що фінансуються із державних коштів та надаються у безоплатне користування;
- бібліотечні фонди мають формуватися бібліотекарями на основі їх незалежності і професійності та з врахуванням потреб користувачів; при цьому не допускається політичний, релігійний, комерційний та ін. вплив на бібліотеки;
- групи національних меншин мають бути забезпечені матеріалами на їх рідній мові, а в бібліотечних фондах мають бути матеріали про культуру національних меншин;
- бібліотечні приміщення мають бути комфортними для користувачів, враховувати вимоги інклюзії;
- органи влади на національному та місцевому рівнях мають розглядати питання про розвиток бібліотечних послуг в рамках національної інформаційної політики;
- фінансування бібліотек має здійснюватися в основному органами державної влади;
- органи державної влади мають нести відповідальність за те, щоби фінансування бібліотек включало видатки на розвиток нових технологій.

Нова редакція Маніфесту ІФЛА/ЮНЕСКО про публічні бібліотеки³ 2022 р. підкреслює особливу роль публічної бібліотеки як місцевого центру інформації, в якому користувачі можуть здобути різнобічні знання.

Уряди демократичних країн активно підтримують публічні бібліотеки, особливу увагу приділяючи фінансуванню витрат на розвиток інформаційних технологій, придбання нових видань, посилення матеріально-технічної бази. Відтак, публічні бібліотеки є затребуваними у суспільстві, їх послугами користується населення різних вікових категорій.

³ The IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022. URL: <https://www.ifla.org/public-library-manifesto/>

Наприклад, за офіційними даними Міністерства культури, ЗМІ та спорту Великобританії⁴, донедавна країни ЄС, лише в Англії (складова частина Великобританії) 30% дорослих віком від 16 років скористалися послугами публічної бібліотеки принаймні один раз протягом травня 2023 – березня 2024 років. Це близько 13 мільйонів осіб, 27% з яких привели дитину, щоб позичити, переглянути або повернути книги. Показник на 4% перевищує дані аналогічного попереднього періоду.

Але в Україні роль публічних бібліотек все ще залишається недооціненою. Вони перебувають поза увагою державних політик, а відтак є технологічно відсталими, мають слабку матеріально-технічну базу і тому не відповідають потребам суспільства.

Утримання публічних бібліотек відбувається виключно за рахунок асигнувань із місцевих бюджетів, без участі держави. Стан кожного такого закладу залежить від суб'єктивних факторів: ступеню усвідомлення головою громади та депутатами відповідного органу місцевого самоврядування важливості публічної бібліотеки, активності бібліотекарів та жителів громади.

Саме тому більшість публічних бібліотек в Україні перебувають в незадовільному стані. І вплинути на процес їх оновлення можуть в першу чергу жителі відповідних територіальних громад.

Мережа українських публічних бібліотек постійно скорочується і не завжди випадки закриття бібліотек є виправданими і законними.

За даними офіційної статистики (форма № 6-НК)⁵ в Україні протягом 2024 р. функціонувало 12764 публічні бібліотеки, з них 452 (3,5%) – на Закарпатті. Проте, органи місцевого самоврядування часто включають в статистику інформацію про непрацюючі бібліотеки. Тому реальна їх кількість є меншою. Наприклад, за даними моніторингу «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії»⁶, який проводить НБУ ім. Ярослава Мудрого, станом на 31.12.2024 р. в Закарпатській області фактично функціонувало 382 публічні бібліотеки.

⁴ Main report for the Participation Survey (May 2023 to March 2024). URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/participation-survey-2023-24-annual-publication/main-report-for-the-participation-survey-may-2023-to-march-2024#methods-of-identification>

⁵ 6-НК «Зведений звіт про діяльність публічних бібліотек України» за 2024 рік. URL: <https://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=11903>

⁶ ПБ України в умовах російської збройної агресії: результати XI етапу дослідження. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=10951>

З аналізу матеріалів, розміщених на сайті НБУ ім. Ярослава Мудрого «Бібліотечному фахівцю» (<https://profy.nlu.org.ua/>), можна зробити висновок про те, що протягом останніх 10 років (2014-2024) всього було закрито 3217 публічних бібліотек (20,13%), з них на Закарпатті – 30 (6,22%).

У країнах Європейського Союзу також відбувається поступове скорочення бібліотечної мережі. Але при цьому розширюються можливості нестационарного обслуговування. В Україні ж у 2024 р. функціонувало всього 4 пересувні бібліотеки і 899 бібліотечних пунктів. А скорочення мережі бібліотек супроводжується і згортанням нестационарного обслуговування.

Питання оптимальної кількості публічних бібліотек залишається актуальним. Як правило, представники органів влади та місцевого самоврядування стверджують, що їх забагато.

Можна порівняти показник кількості публічних бібліотек на 10 тис. населення в Україні та ЄС:

<i>Країна Європейського Союзу</i>	<i>Кількість публічних бібліотек на 10 тис. населення сцтаном на 2022 рік (за даними ІФЛА)</i>
Австрія	1,49
Чехія	5,69
Данія	0,72
Естонія	3,8
Фінляндія	1,28
Франція	2,25
Угорщина	4
Італія	1,1
Латвія	3,99
Литва	4,23
Люксембург	2,1
Польща	2,02
Словаччина	2,54
Швеція	1,02

В Україні у зв’язку з російською збройною агресією були зібрані не повні статистичні дані про публічні бібліотеки за 2022 рік. Також із вказаного року Держстат припинив оприлюднення офіційних даних про кількість населення. Тому для порівняння візьмемо дані на початок 2021 року.

Отже, на 2021 рік в Україні на 10 тис. населення припадало 3,6 публічних бібліотек, а на Закарпатті – 3,7, що відповідає середньому показнику по Україні (вираховано відповідно до кількості бібліотек, зафіксованій офіційною статистикою, але фактично цей показник нижчий як по Україні в цілому, так і по Закарпатській області). Найбільше публічних бібліотек в розрахунку на 10 тис. жителів було в Тернопільській області (7,3), а найменше – в Києві (0,5). Хоча в більшості регіонів цей показник коливається в межах 5,1 – 5,9.

Як бачимо, напередодні відкритої російської агресії в Україні кількість бібліотек на 10 тис. жителів була в середньому діапазоні, якщо порівнювати з країнами ЄС. І хтось вважатиме це доказом того, що у нас їх таки забагато. Однак для об'єктивного аналізу необхідно враховувати і інші фактори: стан доріг; доступність громадського транспорту, особливо у сільській місцевості; низький рівень забезпеченості населення власним автомобільним транспортом; ландшафт.

Наприклад, за даними Аналітичного дослідження вторинного авторинку України⁷, проведеного Інститутом досліджень авторинку, у 2020 році «рівень автомобілізації в Україні один із найменших у Європі: 232 авто на 1000 осіб. Для досягнення середньоєвропейського показника у 610 авто на тисячу осіб, до України потрібно привезти ще 15 мільйонів автомобілів. З наявною динамікою імпорту (в середньому 350 тисяч вживаних і 100 тисяч нових авто щороку), для цього знадобиться ще близько 40 років, і це без урахування виведених з експлуатації транспортних засобів».

А для Закарпаття важливим фактором доступності бібліотек є гірський ландшафт. Для порівняння – у таких країнах ЄС, як Угорщина або Чехія, що мають подібну географію, показник кількості публічних бібліотек на 10 тис. осіб є більшим: 4 і 5,69 відповідно.

Але головним для публічної бібліотеки є доступність та якість послуг. У даному контексті важливим є час її роботи.

Так, відповідно до п. 3 Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72 (далі – Державні соціальні нормативи)⁸, публічні бібліотеки повинні бути доступні для населення не менше 40 годин на тиждень. Час

⁷ Аналітичне дослідження вторинного авторинку України. URL: <https://eauto.org.ua/news/13-analitichne-doslidzhennya-vtorinnogo-avtorinku-ukrajini>

⁸ Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF#Text>

роботи публічної бібліотеки не повинен повністю збігатися з часом роботи основної частини населення території, що обслуговує бібліотека.

А ось дані статистики за 2024 рік:

<i>Час роботи бібліотек (годин на тиждень)</i>	<i>Україна в цілому (кількість бібліотек разом із філіями)</i>	<i>% від загальної кількості бібліотек</i>	<i>Закарпатська область (кількість бібліотек разом із філіями)</i>	<i>% від загальної кількості бібліотек у регіоні</i>
менше 16 годин	1165	9,1	17	3,8
від 16 до 20 годин	3243	25,4	62	13,7
від 20 до 40 годин	2282	17,9	27	6,0
40 годин	4652	36,4	278	61,5
більше 40 годин	1022	8,0	9	2,0
у тому числі у суботу та/або неділю	6360	49,8	200	44,2

Як бачимо, у 52,4% публічних бібліотеках в Україні не виконуються норматив доступності. При цьому 400 закладів (3,1%), щодо яких органами місцевого самоврядування надана статистична звітність, взагалі не були доступні користувачам. Крім того, менше половини бібліотек надавали послуги в суботу та/або неділю.

А в Закарпатській області лише 23,5% бібліотек працювали менше 40 годин на тиждень і 44,2% не надавали послуги в суботу та/або неділю. Але при цьому не може не викликати занепокоєння той факт, що 59 бібліотек (13,1%) не функціонували протягом 2024 року, хоча і рахувалися в базовій мережі.

Для прикладу можна навести дані про час роботи іспанських публічних бібліотек. Відповідно до бібліотечної статистики за 2022 рік із 3570 публічних бібліотек 313 (8,8%) працювали менше 10 годин на тиждень; 1017 – від 10 до 20 годин (28,5%); 1623 – від 20 до 40 годин (45,5); 617 – понад 40 (17,3%).⁹

А відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства культури Чехії щодо визначення стандарту публічних бібліотечних та

⁹ Estadística de Bibliotecas 2022. URL: <https://www.cultura.gob.es/dam/jcr:2eef42dd-8aa9-4a32-afad-2225e1fbf733/estadistica-de-bibliotecas-2022.pdf>

інформаційних послуг, що надаються бібліотеками, заснованими та/або експлуатованими муніципалітетами та регіонами в Чеській Республіці (2023 рік), пропонується встановлювати режим роботи публічної бібліотеки залежно від кількості населення муніципалітету¹⁰:

Населення, осіб	Кількість годин роботи на тиждень	
	Рекомендоване значення, годин	Середній показник по країні за 2022 рік, годин
до 500	4–10	2,5
501–1000	5–15	3,6
1 001–3 000	15–23	9,9
3 001–5 000	23–28	22,0
5 001–10 000	28–40	29,0
10 001–20 000	40–45	37,6
20 001–40 000	45–50	44,0
понад 40 000	від 50	48,7

При цьому робочий час бібліотечного працівника в муніципалітетах із населенням до 1 тис. осіб має бути приблизно на третину довшим за години роботи бібліотеки. Таким чином у чеських сільських бібліотеках забезпечується зайнятість працівників та виділяється час для внутрішньої роботи.

Очевидно, що вже найближчим часом в Україні потрібно буде змінювати норматив доступності публічних бібліотек задля збереження мережі.

Не менш важливим є показник оновлення фондів публічних бібліотек. Так, відповідно до п.11 Державних соціальних нормативів фонди публічних бібліотек повинні щороку оновлюватися не менше ніж на 5 відсотків, у тому числі шляхом:

- закупівлі книжкових видань – не менше 250 примірників на 1000 осіб зони обслуговування публічної бібліотеки;
- передплати періодичних видань – не менше 15-20 найменувань газет та журналів;

¹⁰ Standard pro dobrou knihovnu: Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřízenými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky. URL: https://ipk.nkp.cz/docs/nkr_Standard_pro_dobrou_knihovnu_1_5.pdf/

- отримання документів з інших джерел, не заборонених законодавством.

Але вказаний норматив публічними бібліотеками ще жодного разу не досягався.

Для прикладу, в Чехії, як зазначено у вже згаданих Методичних рекомендаціях, фонди публічних бібліотек мають щороку оновлюватися не менше ніж на 7%.

У 2024 році публічні бібліотеки мали найменшу кількість надходжень документів за всі роки незалежності України: 1694,28 тис. примірників (включно з періодикою). Це – в середньому по 132 видання на 1 книгозбірню. А бібліотеки Закарпаття поповнилися всього на 18,45 тис. примірників документів (в середньому на 1 бібліотеку припало 40 примірників видань).

Разом із тим Закарпаття – багатонаціональний регіон. Тому публічні бібліотеки мають у своїх фондах найвищий відсоток видань мовами національних меншин.

На відміну від європейських бібліотек фонди наших є застарілими, а їх обсяг не можна назвати оптимальним. Саме тому тривалий час спостерігається перевищення списання у порівнянні з кількістю нових надходжень документів.

Так, у 2024 році бібліотеки України вилучили із своїх фондів 8906,83 тис. примірників документів, що у 5 разів перевищує обсяг нових надходжень. А в Закарпатській області цей показник становить 210,80 тис. примірників документів і у 11 разів перевищує рівень поповнення. Загалом така ситуація не є негативною, оскільки відбувається процес очищення фондів публічних бібліотек від фізично зношених та морально застарілих документів. Але при цьому вкрай важливо досягти оптимального показника актуалізації бібліотечних фондів.

Як показує досвід європейських країн, органи місцевого самоврядування не можуть самотужки у повному обсязі забезпечити належний рівень оновлення фондів публічних бібліотек. Саме тому там існують механізми додаткового фінансування бібліотечних закупівель із державних бюджетів. Це в основному – гранти, які, як правило, розподіляються між органами місцевого самоврядування через міністерства культури або спеціальні фонди (на зразок Українського культурного фонду).

Наприклад, у Польщі реалізується Національна програма розвитку читання на 2021–2025 роки, затверджена рішенням Ради

Міністрів від 21.05.2021 № 69/2021.¹¹ Вона визначає 4 пріоритети (напрями реалізації), у тому числі і поповнення фондів публічних бібліотек (пріоритет 1).

«У новому ракурсі програми ключовим питанням залишається закупівля нових видань для публічних бібліотек. Крім того, за Пріоритетом 1 можна придбати послуги віддаленого доступу до книг у форматах електронних та/або аудіокниг та/або синхронних книг. Крім того, складовою заходів, включених до Пріоритету 1, є розширення інтегрованої системи управління ресурсами публічної бібліотеки».¹²

Виконавцем цього пріоритету є Національна бібліотека (Biblioteki Narodowej).

Він має 2 складові:

1.1. Придбання та віддалений доступ до новинок. Завдяки цьому надається фінансова допомога органам місцевого самоврядування, які мають фінансувати діяльність бібліотек, у тому числі закупівлю книжок. Допомога надається на умовах співфінансування. Передбачає придбання паперових книг, а також віддалений доступ до книг у форматах електронної та/або аудіокниги та/або синхронної книги, що є відповіддю на потреби та очікування, висловлені користувачами публічної бібліотеки. Кожна бібліотека самостійно вирішує, які книжки вона закуповуватиме та в якому обсязі паперових і електронних книг. Національна програма дає бібліотекам впевненість у фінансуванні своїх закупівель, а місцевим органам влади – можливість прогнозувати вартість власного внеску до 2025 року.

1.2. Побудова загальнонаціональної бібліотечної мережі через інтегровану систему управління бібліотечними ресурсами, яка передбачає впровадження та підтримку єдиної системи, що об'єднує каталоги майже 146 бібліотек, щоб полегшити доступ до інформації про фонди польських бібліотек для користувачів з усієї країни.¹³

Наприклад, у 2023 році на реалізацію завдання 1.1 було спрямовано 23 млн злотих (близько 4,89 млн євро). При цьому, на кінець

¹¹ Program Wieloletni Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025: Załącznik do uchwały nr 69/2021 Rady Ministrów z dnia 21 maja 2021 r. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/2\)%20Za%C5%82acznik%20-%20Uchwa%C5%82a%20NR%2069%20Rady%20Ministr%C3%B3w%20NPRCz%202.0.%20na%20lata%202021-2025%20-%20Program.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/2)%20Za%C5%82acznik%20-%20Uchwa%C5%82a%20NR%2069%20Rady%20Ministr%C3%B3w%20NPRCz%202.0.%20na%20lata%202021-2025%20-%20Program.pdf)

¹² Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025. URL: <https://www.gov.pl/web/kultura/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa>

¹³ O Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa 2.0. URL: <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa-2.0/o-narodowym-programie-rozwoju-czytelnictwa-2.0/>

2023 р. в Польщі функціонувало 7570 публічних бібліотек.¹⁴ У середньому кожна польська публічна бібліотека отримала з державного бюджету 3038 злотих на поповнення фондів додатково до асигнувань із місцевого бюджету.

Важливим є питання координації діяльності публічних бібліотек на рівні району та регіону. В Україні, як відомо, внаслідок реформи децентралізації припинили існування районні бібліотеки. Наразі координаційними центрами відповідно до статей 9, 10 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» залишаються обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ).¹⁵ Нині роль та обсяги роботи цих закладів продовжує зростати.

Зараз в Україні функціонує 22 ОУНБ, що становить 0,17% від усіх публічних бібліотек. Але статистика говорить, що саме ці заклади відіграють особливо важливу роль у бібліотечній системі.

Частка ОУНБ у порівнянні з усіма публічними бібліотеками (вираховано за даними статистики 2022 року):

- користувачі – 2,3%
- відвідування – 10,6%
- звернення на вебсайти – 28,6%
- фонди – 13,3%
- бібліотечні фахівці – 7,5%
- кошти – 11,4%¹⁶.

Головною бібліотекою Закарпаття є ОУНБ ім. Ф. Потушняка, створена у вересні 1945 на базі Ужгородської міської публічної бібліотеки. Вона стала потужним регіональним інформаційним центром, який за результатами роботи у 2022 р. зосередив 3,1% користувачів усіх публічних бібліотек області, а також 9,3% відвідувань бібліотек, 18,5% звернень на вебсайти, 10,5% усіх бібліотечних фондів та 11,9% фахівців. І хоча ця ОУНБ є «наймолодшою», вона має значний досвід напрацювання та впровадження сучасних бібліотечних практик.

Доречно зазначити, що практично у всіх європейських країнах функціонують регіональні бібліотеки, які, як і наші ОУНБ, у межах

¹⁴ Więcej czytelników, odwiedzin i wypożyczeń: raport GUS o bibliotekach publicznych w 2023 r. URL: <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/wiecej-czytelnikow-odwiedziny-i-wypozyzczen-raport-gus-o-bibliotekach>

¹⁵ Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР (в редакції Закону України від 16.03.2000 р. № 1561-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁶ Бібліотечна Україна в цифрах (2021–2022 рр.) : Статистичний збірник. К., 2023. URL: <https://profy.nlu.org.ua/file/statistics/2021-2022/2021-2022.pdf>

відповідної території формують максимально повне зібрання документів, є бібліотеками-депозитаріями, координують функціонування міжбібліотечного абонементу та діяльність публічних бібліотек і спільних бібліотечних проєктів (зведених каталогів, інших баз даних, оцифрування цінних фондів тощо), обслуговують користувачів, здійснюють професійне навчання бібліотекарів. Часто – збирають та аналізують бібліотечну статистику.

Звичайно, що кожна країна має свої особливості у роботі вказаних бібліотек.

Наприклад, всі федеральні землі Німеччини мають земельні бібліотеки зі статусом державних, які, окрім перелічених вище функцій, беруть участь у створенні державної (національної) бібліографії, отримують обов'язковий примірник документів (відповідної федеральної землі). Враховуючи державний устрій Німеччини, у кожному суб'єкті федерації центральна бібліотека має свої особливості функціонування та напрями діяльності згідно із земельним законодавством.¹⁷

У Польщі відповідно до закону «Про бібліотеки» воєводські (регіональні) бібліотеки перебувають у комунальній власності воєводств (аналог наших областей), крім уже названих загальних функцій регіональних бібліотек, мають повноваження щодо контролю за діяльністю усіх публічних бібліотек відповідного воєводства, також дають свої висновки щодо доцільності закриття тієї чи іншої публічної бібліотеки, на основі якого Міністерство культури та культурної спадщини приймає відповідне рішення.¹⁸

Також центральні бібліотеки регіонів функціонують у Чехії, Словаччині, Литві, Латвії, Румунії, Угорщині, Данії.

Виключенням є, хіба що Фінляндія, де окремі регіональні бібліотеки не створені, але їх функції покладені на центральні бібліотеки кількох міст, які є адміністративними центрами муніципалітетів. Відповідно до закону «Про публічні бібліотеки» таких регіональних бібліотек є 9, кожна з яких координує діяльність публічних бібліотек кількох областей (у Фінляндії всього 19 областей). На реалізацію завдань центральних бібліотек їм надається державне фінансування через Міністерство освіти і культури.¹⁹

¹⁷ Regionalbibliothek. URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Regionalbibliothek>

¹⁸ USTAWA z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. URL: <https://www.bn.org.pl/download/document/1358353959.pdf>

¹⁹ Laki yleisistä kirjastoista. URL: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2016/1492>

Забезпечення належного функціонування бібліотек та якість надання ними послуг великою мірою залежить від рівня мотивації персоналу.

Переважає більшість українських бібліотекарів мають вкрай малі зарплати, на рівні мінімальної. При цьому кваліфікаційні вимоги до них досить високі.

У європейських країнах до посади бібліотекаря також вимагається вища профільна освіта та високий рівень володіння інформаційними технологіями. І заробітна плата не є високою, але вона знаходиться на рівні середньої по країні.

Наприклад, середня місячна зарплата у Литві станом на 2023 р. була 1960,00 євро.²⁰ А більшість бібліотекарів отримують від 765,00 до 1 829,00 євро на місяць (до відрахувань).²¹

При середній місячній зарплаті 1753,04 євро (41265,00 крон) у Чехії оплата праці бібліотекарів перебуває у діапазоні 23000,00 – 43000,00 крон.²²

Подібна ситуація і в Італії. Середня місячна зарплата там становить 2627,00 євро.²³ Бібліотекар без досвіду роботи заробляє від 1000 до 1400 євро на місяць (після відрахувань). Досвідчений працівник – від 1450 до 1550 євро (після відрахувань).²⁴

Таким чином, євроінтеграційні процеси українських публічних бібліотек потребують в першу чергу вирішення кількох системних проблем:

- 1) оптимізація бібліотечної мережі. Кількість публічних бібліотек продовжуватиме зменшуватися, але при цьому необхідно забезпечити розвиток нестационарних форм обслуговування. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2025 р. № 632 було внесено зміни до Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, відповідно до яких у населених пунктах

²⁰ Середня зарплата в Литві. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/lithuania/>

²¹ Švietimas, Mokslas ir Tyrimai. Bibliotekininkas. URL: <https://www.manoalga.lt/atlyginimu-informacija/svietimas-mokslas-ir-tyrimai/bibliotekininkas>

²² Середня зарплата в Чехії. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/czech/>

²³ Školství, vzdělávání, věda, výzkum. Knihovník. URL: <https://www.platy.cz/platy/skolstvi-vzdelavani-veda-vyzkum/knihovnik>

²⁴ Середня зарплата в Італії. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/italy/>

²⁵ Quanto guadagna un bibliotecario? Lo stipendio medio in Italia. URL: <https://www.money.it/quanto-guadagna-bibliotecario-stipendio-mansioni-e-come-diventare>

до 10 тис. жителів достатньо забезпечити функціонування 1 публічної бібліотеки. Введено також норми, що регламентують діяльність пересувних бібліотек;²⁵

- 2) покращення матеріально-технічної бази публічних бібліотек. Це потребує вироблення політики, яка б передбачала додаткове фінансування органам місцевого самоврядування з державного бюджету за прикладом європейських країн;
- 3) актуалізація бібліотечних фондів. Для цього також в обов'язковому порядку потрібні додаткові асигнування з державного бюджету;
- 4) інформатизація публічних бібліотек. Наразі це питання на державному рівні ще не починалося вирішуватися, хоча відповідні заходи і передбачені Стратегією розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», схваленою розпорядженням Кабінету міністрів України від 03.03.2023 р. № 190-р.²⁶
- 5) підвищення рівня оплати праці бібліотечних працівників до середньої заробітної плати по Україні. Дане питання потребує термінового вирішення, оскільки низькі зарплати є основною причиною кадрової кризи у бібліотечній сфері.

Отже, євроінтеграційні процеси в публічних бібліотеках вимагають активного залучення не лише органів місцевого самоврядування, а й органів державної влади, в першу чергу Кабінету Міністрів України і Міністерства культури та стратегічних комунікацій України.

²⁵ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 72 : Постанова КМУ від 30.05.2025 р. № 632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2025-%D0%BF#Text>

²⁶ Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія” та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки: розпорядження КМУ від 03.03.2023 р. № 190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА

**ОЛЕНА
КАНЮКА**

*директорка
Закарпатської
обласної
універсальної
наукової
бібліотеки
ім. Ф. Потушняка*

80 років – по суті, термін одного людського життя. Та за цей час наша книгозбірня пережила немало змін та перетворень, змогла допомогти в освіті та саморозвитку десяткам тисяч читачів, виховати у своїх стінах кілька поколінь ентузіастів-бібліотекарів, розповсюдити свій вплив на розвиток бібліотечної справи всього Закарпаття, ставши провідним культурним центром нашого краю, оснащеним сучасним інформаційно-комунікаційним обладнанням.

А починалось все в 1902 році з двох простих дубових книжкових шаф, прикрашених угорською короною, з тисячі книг угорською мовою, яку одержав Ужгород у дар від Будапешта (тоді Ужгород перебував у складі Австро-Угорщини). Так була створена перша народна бібліотека, яка повинна була обслуговувати не тільки населення Ужгорода, але й виконувати функції пересувної бібліотеки. За двадцять років своєї діяльності народна бібліотека не розширилась та не поповнилась новими виданнями.

У 1923 році (Ужгород вже був у складі Чехословацької Республіки) культурною комісією міста було вирішено організувати міську публічну бібліотеку, яка була поповнена 1506 екземплярами книг різними мовами. Так, чехословацький відділ налічував

384 книги, карпаторуський – 384, угорський – 479, німецький – 159. Бібліотека розміщувалась в старому напівпідвальному приміщенні, розміром 35 квадратних метрів. Лише у 1932 році бібліотека отримала спеціально збудоване приміщення та інвентар. Будова складалась з 7 приміщень для бібліотеки та 2 спеціальних читалень. Бібліотекарям Ужгорода надавалася можливість проживання в будівлі для зручності обслуговування читачів народної бібліотеки.

За десять років діяльності бібліотека значно поповнилась новими книгами. Так, до кінця 1935 року книжковий фонд бібліотеки складав 9 773 книг, а саме: чехословацький відділ – 4 172 книги, карпаторуський – 1 501, мадярський – 3 179, єврейсько-німецький – 921. Читальня отримувала 47 газет та 13 журналів.

В роки угорської влади (1939-1945 рр.) бібліотека носила угорську назву, а бібліотекарями в основному були угорці.

29 червня 1945 року в Москві було підписано угоду про входження колишньої Підкарпатської Русі до складу УРСР, а у вересні-жовтні 1945 року на базі Ужгородської міської публічної бібліотеки було створено обласну бібліотеку для дорослих. На жаль, тодішній Народний комітет Закарпатської України не видав постанову про її заснування. На період створення бібліотеки кількість читачів становила 380 осіб (на сьогодні бібліотека обслуговує понад 25 тис. користувачів), книжковий фонд – 2000 примірників (на сьогодні біля 400 тис. на 18 мовах та різних носіях інформації).

Після 1946 року кількість читачів досягла майже 800, переважно за рахунок студентів, які навчалися в новоствореному Ужгородському державному університеті.

У 1960 році обласна бібліотека для дорослих була переміщена в пристосоване приміщення, звільнене обласною радою кооперації, де знаходиться і по сьогодні. На жаль, спроби побудувати нове приміщення для бібліотеки у радянські часи не увінчалися успіхом, незважаючи на готову проєктно-кошторисну документацію, виділені бюджетні кошти та створений макет нової бібліотеки, який «радує око» відвідувачів у кабінеті директора і по сьогодні як нездійсненна мрія багатьох поколінь відвідувачів та працівників бібліотеки.

Першим директором бібліотеки був Дмитро Дмитрович Сас, пізніше Любов Іванівна Качалко, Пилип Остапович Гаврилко, Ольга Остапівна Стоколос, Дмитро Олександрович Вдовін, Павло Федорович Распопін, Ольга Павлівна Пудсакулич, 25 років колектив очолювала заслужений працівник культури України Людмила Захарівна Григаш. Зберіглася перша книга наказів про створення 5 відділів

із 14 працівниками у штаті, в т. ч. завгосп, бухгалтер, прибиральниця. У різні часи у штаті бібліотеки були відомий письменник Семен Панько, Василь Сочка, заслужений артист України Василь Арендаш, дитяча письменниця Галина Малик, поетеса Надія Панчук та ін. З 1946 по 1981 рр. у бібліотеці працювала Матлах Йолана Йосипівна, яка була делегатом Першого з'їзду Народних комітетів Закарпаття, який відбувся 26 листопада 1944 року у м. Мукачеві. Відрадно, що висаджені троянди Йоланою Йосипівною і по сьогодні тішать око у внутрішньому дворіку бібліотеки.

У 1970-80-ті роки бібліотека потребувала покращення матеріальних умов, адже через затоплене водою підвальне приміщення через підняття ґрунтових вод знищувались книжкові фонди та руйнувалась сама будівля бібліотеки. Листи з проханням про допомогу надсилалися в різні інстанції. Проте довгий час питання залишалося відкритим. Лише останнє десятиріччя ХХ століття стало початком кардинальних змін у бібліотеці. Було здійснено капітальний ремонт підвального приміщення, встановлено індивідуальне опалення, перекрито дах, який постійно підтікав, осучаснено інтер'єр.

У ХХІ століття бібліотека увійшла оновленою та сучасною завдяки впровадженню нових інформаційних технологій (автоматизація основних технологічних процесів у комплектуванні, обробці видань, задоволенні інформаційних потреб користувачів).

Одним з перших етапів процесу використання новітніх технологій стало підключення до інтернету. 10 січня 2003 року у бібліотеці був відкритий самостійний структурний підрозділ Інтернет-центр, створений за конкурсом проектів «Інтернет для читачів публічних бібліотек». Доступ до інтернету дав можливість створити сайт бібліотеки, на якому розміщені власні електронні ресурси, розпочато практику організації віртуальних виставок, надання віртуальних довідок тощо. У тому ж році було придбано бібліотечно-інформаційну систему «ІРБІС». Саме це дозволило значним чином покращити якість та оперативність інформаційного обслуговування користувачів. З 2005 року бібліотека стала учасницею колективного проекту зі створення корпоративного каталогу аналітичних описів статей з журналів України (Центрально-український корпоративний каталог (ЦУКК) та Регіональний корпоративний каталог. Проте у 2023 році через скорочення державного фінансування на передплату періодичних видань бібліотеками України діяльність проекту «ЦУКК» тимчасово призупинено. На сьогодні електронний каталог бібліотеки налічує 522 957 записів.

У червні 2004 року в бібліотеці було відкрито інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку» завдяки гранту Посольства США в Україні. Він є простором для проведення різноманітних заходів, спілкування з носіями англійської мови, лекцій, майстер-класів, показів фільмів, обміну ідеями, можливістю знайти однодумців та провести вільний час з користю. На сьогодні, у центрі працює розмовний клуб для підлітків та дорослих, граматичний клуб для початківців, клуб читання та клуб вивчення англійської мови для бібліотекарів.

У 2005 році у бібліотеці відкрився «Центр європейської інформації», а у 2010 – «Регіональний тренінговий центр», де всі охочі змогли пройти навчання комп'ютерній грамотності.

26 травня 2011 року бібліотеці було присвоєно ім'я письменника, етнографа, археолога, філософа Федора Потушняка, а у 2013 році на будівлі бібліотеки встановлено меморіальні дошки Ф. Потушняку, ім'я якого носить бібліотека, та лауреату Шевченківської премії Петру Скуню, який був щирим її другом.

Сьогодні функції бібліотеки змінилися, адже нині це передусім інформаційний центр, який має безліч ресурсів для робочих та повсякденних справ всієї родини. За вісімдесят років ми зуміли створити новий образ сучасної бібліотеки. Сьогодні вона є найбільш відвідуваною бібліотекою в регіоні. Згідно з опитуваннями, 42,1% ужгородців вважають її найбільш авторитетною та популярною (92,4% респондентів вважають, що бібліотеки потрібні). Поряд з традиційними активно використовуються нові, сучасні форми роботи, які б задовольняли найрізноманітніші категорії користувачів: скайп-конференції, вебінари, віртуальні подорожі, флешмоби, інсталяції, майстер-класи, різноманітні акції. Іноді дивуюся творчому потенціалу своїх колег.

Стале зацікавлення науковців та громадськості викликають результати видавничої діяльності бібліотеки: щорічник «Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття» (який виходить з 1964 року), анотований каталог «Книга Закарпаття», щоквартальники «Закарпаття на сторінках преси». З 2008 року започатковано серію «Корифеї Закарпаття: бібліографія». За цей час вийшли «Митці Закарпаття – лауреати премії ім. Т. Шевченка», персоналії, присвячені Ю. Керекешу, Ю. Шкробинцю, М. Томчанію, Ф. Кривину, Ф. Потушняку, В. Вароді, Зореславу, Дмитру Федаці та ін. Особливий інтерес серед громадськості викликали збірники наукових та публіцистичних статей, есе, спогадів, поетичних добірок, бібліографічних джерел «Закарпатська Шевченкіана» (до 200-річчя Т. Г. Шевченка), «Закарпатська Франкіана» (до

160-річчя І. Я. Франка) та «Закарпатська Лесіана» (до 150-річчя Лесі Українки). Започатковано нові серії: «Закарпатська публіцистика в іменах: бібліографія», «Культура краю в особах».

Широкий резонанс отримали видання «Іван Чендей у колі сучасників», «Олекса Мишанич у колі сучасників», «Петро Скунць у колі сучасників». Останній збірник був відзначений премією Ужгородської міської ради імені Петра Скунця у номінації «Краєзнавче видання». Грошову винагороду у розмірі 24 тисячі гривень було переказано волонтеру, письменнику Андрію Любці для підтримки Збройних сил України. До слова, останні чотири роки на Всеукраїнський день бібліотек наша книгозбірня передає значні суми донейтів волонтеру Андрію Любці.

Упродовж багатьох років бібліотека є співорганізатором книжкового ярмарку «Книга-фест» за участі місцевих видавництв та гостей з інших областей України, партнером літературного форуму «Чендей-фест», а також учасницею багатьох міжнародно-практичних конференцій, які проводять провідні вищі нашої області. Так, лише у 2024 році працівники бібліотеки взяли участь у міжнародній конференції «Carpathian Civil Society Platform», яка відбулася в Угорщині; у міжнародному форумі «Діалоги про Європу в центрі Європи 2024» на Х Всеукраїнському форумі взаємодії та розвитку, де була представлена проєктна діяльність бібліотеки; участь у IX Всесвітній конференції угорських бібліотекарів «Цифрове будівництво моста: збереження та передача нашої спільної спадщини», яка відбулася в будівлі парламенту Угорщини та Національній бібліотеці ім. Ференца Сечені в Будапешті; участь у Міжнародній науковій конференції «Війна та освіта – війна та суспільство – війна та повсякденне життя: (джерела, сучасна преса та література)», що відбулася в Пряшеві (Словаччина) та ін.

Завдяки участі в проєктах бібліотека значно поліпшила свою матеріальну базу: отримала комп'ютерну техніку та ліцензійне програмне забезпечення, а користувачі – нові книги та вільний (безкоштовний) доступ до ресурсів всесвітньої мережі «Інтернет». На сьогодні у бібліотеці налічується 90 комп'ютерів, 82 з них мають доступ до інтернету. У 2023 році в зв'язку з регулярними відключеннями електроенергії за ініціатииви Управління цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Закарпатської ОВА на базі бібліотеки було створено коворкінг-центр, завдяки якому користувачі бібліотеки отримали доступ до швидкісного інтернету та можливість працювати зі своїми гаджетами в читальній залі. З 2021 року

і донині обласна бібліотека є майданчиком для навчання місцевих координаторів Хабів цифрової освіти у межах проєкту Української бібліотечної асоціації «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти».

Дала свої позитивні результати 5-ти річна участь у найпотужнішому міжнародному проєкті «Бібліоміст. Глобальні бібліотеки України»: відкриття регіонального тренінгового центру, проведення низки заходів, спрямованих на впровадження нових сучасних послуг, появи інноваційних форм роботи з користувачами, реалізація нових проєктів, низка поїздок по обміну досвідом між бібліотечними фахівцями з різних бібліотек України. Так, наші працівники відвідали Польщу та Миколаївську область з професійним навчальним візитом: «Бібліотеки Миколаївщини: модельний формат розвитку». Згодом відбувся зворотній візит 20-ти бібліотекарів з різних куточків України (в основному східні та центральні області). Тема візиту «Ознайомлення з досвідом реалізації проєктів в бібліотеках Закарпаття». Нам дуже приємно, що одна із учасниць на своєму блозі так підсумувала свій візит: «Книгозбірня перетворилася на сучасний вільний громадський простір, на третє місце – між домом і роботою, де люди можуть реалізувати свої задуми і амбіції».

Гордістю бібліотеки є фонд цінних та рідкісних видань XIX–XX століть, що налічує майже 1000 примірників, серед яких здебільшого прижиттєві видання відомих діячів культури і мистецтв історичного Закарпаття, як, наприклад, книга визначного теолога, вченого-історика, мовознавця, фольклориста Михайла Лучкая «Церковныя Беседы на все недели рока на поучение народное. – Будин.1831». Книга М. Лучкая відіграла значну роль у просвітницькій діяльності духовенства та населення краю впродовж XIX століття.

Частина фонду цінних та рідкісних видань – енциклопедії кінця XIX – початку XX століття, словники, книги оригінального поліграфічного оформлення, зокрема 855 примірників колекції книг-мініатюр. Вартий уваги фонд цінних та рідкісних видань іноземними мовами (це енциклопедії, словники не тільки поширених, але й рідковживаних у Європі мов: в'єтнамської, ескімоської, китайської, японської, а також альбоми, присвячені творчості художників Європи – угорською, німецькою та англійською мовами).

Частина з них увійшла до Державного реєстру національного культурного надбання України.

В 2021 році фонд бібліотеки поповнився 616 прим. унікальної колекції видань з особистої бібліотеки відомого українського

письменника, етнографа Федора Потушняка, ім'я якого носить бібліотека. Це унікальна бібліотека, що складається з рідкісних та цінних видань, які збирав відомий письменник, археолог, філософ та етнограф протягом свого земного життя.

Цінною для бібліотеки є колекція книг, подарованих бібліотеці, з особистої бібліотеки Лідії Григорівни Голомб – української філологині, літературознавиці, професора кафедри української літератури Ужгородського національного університету, доктора філологічних наук, Заслуженого працівника освіти України.

У 2025 році бібліотека отримала в дарунок книги з особистої колекції Сергія Дмитровича Федаки – українського науковця, доктора історичних наук, професора кафедри історії України Ужгородського національного університету, письменника, журналіста, член Національної спілки письменників України.

Останнє п'ятиріччя стало надважким випробуванням як для України в цілому, так і для бібліотеки зокрема.

Так, 2020-й рік став роком викликів для книгозбірні у зв'язку зі світовою пандемією COVID-19. Проте бібліотека швидко адаптувалась до нових умов і переформатувала свою діяльність: інформаційна, соціокультурна, методична, освітня та проєктна робота здійснювалася в онлайн-форматах. Ситуація, з якою стикнулася бібліотека через пандемію COVID-19 та запровадження карантину, стала, з одного боку, випробуванням, яке характеризується невизначеністю різних аспектів діяльності (якість та відповідність послуг, комунікація, фінансування, здоров'я тощо), а з іншого – вагомим чинником для якісних змін у роботі бібліотеки. Так, були проведені онлайн-конкурси, поетичні квартирники, творчі вечори, правові лікбези та ін. У цей період було започатковано цикл онлайн-зустрічей з сучасними закарпатськими письменниками та медійними особистостями, а також в рамках проєкту «Зустрічі біля ЄС» відбулися зустрічі з Сергієм Жаданом, Дмитром Чекалкіним, Володимиром В'ятровичем та ін. На ютуб-каналі бібліотеки почали розмішувати відеоролики літературних проєктів: «Неймовірні жінки UA», «На поетичному перехресті», «Поетична середа», «Мистецьке Закарпаття» та ін. На сторінці у фейсбуці відбувалися прямі етери презентацій та мистецьких акцій, які проводилися в бібліотеці. Проте біда ніколи не приходить одна.

З початком повномасштабного російського вторгнення на територію України бібліотека, формуючи свою щоденну діяльність та відповідаючи на виклики сьогодення, акцентувала свою роботу на

підтримці внутрішньо переміщених осіб. Так, на базі бібліотеки було створено антистресовий простір рівноваги «Цінність», головною метою якого було зняття напруги та негативних емоцій у дітей та дорослих. Щодня бібліотекарі та волонтери приймали велику кількість ВПО, для яких проводилися лялькові вистави, заняття з акторської майстерності, підготовки до ЗНО, арттерапія, музична терапія, йога та саундхілінг. Організовувалися розмовні клуби з вивчення української, англійської, іспанської та японської мов.

Одразу розпочався збір книг для дітей та підлітків – біженців від війни. Загалом впродовж 2022–2023 рр. зібрано 6671 книгу. Ці книги були передані у різні локації, зокрема в Словаччину, Польщу, Угорщину, Німеччину, Румунію, Чехію, Естонію та Австрію. Надсилали дитячу і підліткову літературу в Приборжавську територіальну громаду, де перемістились родини з Чернігова, Житомира, Києва та Сум, а також в одне зі столичних бомбосховищ, де на момент збору книг перебували близько 70 дітей. Такий попит на українську книгу абсолютно знівелював стереотип, що українці нечитаюча нація. Крім цього, 764 примірники видань було передано для військових.

Здійснювалася проєктна діяльність з грантами на підтримку ВПО. Багато заходів стали можливими завдяки підтримці проєкту «ВільноХаб», що втілювався в рамках програми «Мріємо та діємо» за фінансової підтримки Агенства США з міжнародного розвитку (USAID). Вже третій рік бібліотека реалізує два грантові проєкти: проєкт для інтеграції ВПО та підвищення культурно-просвітницького рівня населення в громаді «Простір єдності та підтримки», який реалізується за фінансової підтримки Карпатського фонду та Фонду Франції, та «ТатоХаб. Ужгород» з розвитку відповідального батьківства, який реалізується Фондом ООН у галузі народонаселення, UNFPA на засадах партнерства з муніципалітетами, в рамках ініціативи «Трамплін до рівності» за фінансової підтримки Швеції. До речі, проєкт «Простір єдності та підтримки» переміг у міжнародному конкурсі «Найкраща соціальна інновація» серед поданих українських проєктів «Карпатської платформи».

В умовах війни надзвичайно важливим питанням стала підтримка ментального здоров'я населення. В рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», що ініційована Оленою Зеленською, у бібліотеці проводилися тренінги, воркшопи, зустрічі з психотерапевтами та психологами. Крім того, працівники бібліотеки взяли участь у панельній дискусії до Дня ментального здоров'я, що був організований Всеукраїнською програмою ментального здо-

ров'я «Ти як?». Також на цьому заході бібліотека отримала відзнаку від Закарпатської ОВА як найкращий заклад за програмою «Ти як?» у сфері культури, молоді, спорту.

Відрадно, що наша колега Євгенія Напуда відповідно до розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації – начальника обласної військової адміністрації призначена амбасадоркою Закарпатської області у галузі культури.

Але нічого цього могло не бути, якби ми не працювали однією злагодженою командою однодумців. Якщо у попередні роки дирекція та колектив в основному працювали над створенням комфортних умов для роботи користувачів і персоналу, а також над розширенням спектру інформаційних послуг, то в останні кілька років нашим завданням стало поглиблення науково-методичної діяльності, пошуки нового формату просвітницьких та мистецьких акцій, а отже – створення нового образу бібліотеки, потрібної і цікавої всім і кожному.

Оглядаючи пройдений шлях, ми розуміємо, наскільки важливими, навіть доленосними були для нас роки від початку нового сторіччя – тому що в цей період авторитет і успіхи нашої бібліотеки насамперед залежали від кожного з нас, від активності, творчості, професійності, злагодженості колективу. Всі попередні досягнення зобов'язують нас і далі зростати, шукати, вдосконалюватись і звертати свої дії з потребами та інтересами громади.

Сьогодні бібліотека це простір знань, безпечного спілкування і цифрових можливостей. Нам необхідно зберегти цей простір в будь-якій ситуації, навіть в умовах війни.

**СИДІР
КІРАЛЬ**

*доктор
філологічних
наук, професор,
завідувач відділу
національної
бібліографії
Національної
бібліотеки
України імені
В. І. Вернадського*

*ORCID ID: [https://
orcid.org/0000-
0002-3925-3203](https://orcid.org/0000-0002-3925-3203)*

НАУКОВО- БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ДОРОБОК ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОУНБ ІМЕНІ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА ПОЧАТКУ XXІ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Діяльність бібліотек такого статусу, який має Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка (надалі – ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка), оцінюється насамперед здобутками у царині крайової бібліографії, яка презентує літературно-мистецьке життя цього чарівного краю України. Відомо, що Срібна земля подарувала нам не одне талановите ім'я, отож завдання наукових працівників бібліотеки якомога більше зібрати відповідних документів про життя й творчість славних земляків. І слід зауважити, що із цим завданням науковці ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка справляються досить добре, оскільки їх бібліографічний доробок вражає не лише кількістю виданих покажчиків, а й – а це головне – високим науковим рівнем їх підготовки. Отож охарактеризуємо лише деякі аспекти науково-бібліографічної діяльності бібліотеки за означений період.

Забігаючи наперед, наголосимо на тому, що видавнича політика закладу, як відзначила директорка Олена Канюка, починаючи з 2002 року, була скерована в «систематичне» русло: щороку регулярно виходять щонайменше три видання (щоквартальники

«Закарпаття на сторінках преси», щорічний анотований каталог «Книга Закарпаття» та рекомендаційний бібліографічний посібник «Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття на [кожен] рік»). До цього часу вони виходили з різною часовою періодичністю.

Усі згадані вище три покажчики орієнтовані на сучасні проблеми пресознавства, книгознавства та збереження національної пам'яті краю, його знаменних історичних та культурних дат загалом у нашій історії. Так, зокрема, «Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття» зорієнтований на широку читацьку аудиторію, слугує тим цінним орієнтиром у багатому на різні події, ювілейні дати краю. Цінність такого календаря в тому, що він органічно поєднує яскраві сторінки минулого із бурхливою сучасністю. Із уміщених матеріалів, анотацій, бібліографічних записів можна побачити, що укладачі цього видання активно співпрацюють із сучасниками, про яких подають цікаву інформацію, фіксують важливі факти із «живих» джерел. І це заслуговує на схвальну оцінку.

Якщо окинути оком видавничу продукцію інших обласних бібліотек, то ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка вирізняється і таким вкрай потрібним виданням як «Книга Закарпаття», оскільки в контексті підготовки провідними академічними науковими бібліотеками різного роду праць про український книгодрук, то це видання як джерело наукової інформації особливо цінне. Варто зазначити, що попри те, що преса як така нині в стані «хронічного» вимирання не лише на рівні обласному, але й загалом всеукраїнському, фіксація публікацій про Закарпаття на сторінках преси вкрай потрібна – це живе літописання історії, як сказала б Михайлина Коцюбинська, «цюхвилинний» інформаційний портрет, який із відстані часу викликатиме справжнє зацікавлення.

Слід особливо відзначити, так би мовити, генеральний науково-бібліографічний напрямок роботи ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка – це персональна бібліографія, яка охоплює три цікаві бібліографічні серії, а саме: «Корифеї Закарпаття: бібліографія», «Культура краю в особах», «Закарпатська публіцистика в іменах: бібліографія». За час існування цих серій на полицях бібліотеки читач може віднайти десятки видань – від давнини (Ф. Потушняка) і аж до наших днів (В. Габора). Фактично, це своєрідна візитна картка потушняківців. Ознака цих видань полягає в тому, що кожен покажчик (попри розроблену і вже усталену структуру, яка органічно вписується у визначені держстандартами вимоги до такого роду видань) містить не лише повну бібліографічну інформацію, відповідно рубриковану, але й ґрунтовні передмови того чи іншого фахівця з відповідної теми, інтерв'ю з па-

троном видання, багатий світлиноблок. Усі покажчики приваблюють читача й належною якістю художнього оформлення.

Як відомо, цінність будь-якого наукового видання, а насамперед бібліографічного, визначається фактом додаткових покажчиків, в першу чергу іменного (вони наявні). Варто би в майбутньому взяти до уваги і той факт, що такого роду видання, особливо про письменників, значно б «зросли в ціні», якби укладачі докладно розписували зміст книжок, укладали б абетковий покажчик творів (бажано із зазначенням року друку або написання). Серед видань цього періоду, зокрема за останні 5 нелегких ковідно-воєнних років, треба виокремити такі персональні покажчики: «Дмитро Федака» (2020), «Любомир Белей» (2022) – достойно збагатили серію «Культура краю в особах», а також четвертий покажчик «Василь Ільницький: журналістика на зламі тисячоліть» (2025) у серії «Закарпатська журналістика в іменах: бібліографія». Охарактеризуємо їх бодай коротко.

Бібліографічний покажчик «Дмитро Федака» (укладачі М. Бадида, С. Федака) [3] вияснює плідну багатогранну діяльність знакової постаті не лише у видавничій сфері Закарпаття, але і як літературознавця, редактора, упорядника творів багатьох маловідомих письменників, активного просвітянина. За його активної участі велася підготовка цінного щорічного календаря-альманаху Всеукраїнського Товариства «Просвіти», який продовжував славні традиції цієї потужної колись громадсько-культурної інституції. На його рахунок числиться близько 500 назв різних книжок. Саме з ініціативи та безпосередньої участі Дмитра Федаки (1940–2016), батька світлої пам'яті видатного історика Сергія Федаки (1964–2025), з'явилась серійна бібліотека «Карпати» у співпраці зі львівським видавництвом «Каменярь». Фонди бібліотек Закарпаття та України збагатилися особливим виданням – антологією поезії «Я тобі дарую пісню», серією книжок-мініатюр, збірками літературної творчості молодих письменників, а також нині вже раритетною серією «Письменство Закарпаття». Отож не випадково вступна стаття до покажчика відповідно й озаглавлена – «Подвижник книги», яку з великою любов'ю та повагою до Батька написав Сергій Федака. Це видання вирізняється багатством фотоматеріалів з архіву Дмитра Федаки, репродукцією дарчих написів на книгах із приватної книгозбірні, уміщено плани-проспекти книжкових серій «Народна бібліотека» та «Письменство Закарпаття», а також окремі уривки з листування з відомими людьми та розлоге інтерв'ю, зроблене знаковим письменником сучасного Закарпаття Олександром Гаврошем.

Ще одну сторінку в історії науки та культури Закарпаття збагачує біобібліографічний покажчик «Любомир Белей» (укладачі: М. Бадида, О. Гаврош, І. Когутич-Гаврош) [6], який фіксує науковий доробок на ниві мовознавства (ономастика, лексикографія) доктора філологічних наук, професора кафедри української мови Ужгородського національного університету, засновника Науково-дослідного інституту українистики імені Михайла Мольнара – Любомира Омеляновича Белей (1962–2018). Видання підготоване до 60-річчя науковця у 2022 році у згадуваній серії «Культура краю в особах» (через фінансові перепони вийшов лише електронний варіант, маємо надію, що колись бібліотеці вдасться його якісно видрукувати). Покажчик містить бібліографію праць вченого, фотоматеріали, копії обкладинок монографій та спогади сучасників. Відмінність цього видання від інших з цієї серії полягає в тому, що укладачі не тільки виконали велику пошукову роботу необхідного матеріалу для бібліографії, але й зв'язувалися із колегами науковця і отримали спогади з різних куточків Європи – зі Словаччини (Мирослав Сополіга, Марія Чижмарова), Сербії (Микола Шанта), України (Микола Вегеш, Юрій Ажнюк), від однокурсника Василя Горвата, колишніх студентів Андрія Любки, Іванки Когутич. Читач із неабияким інтересом прочитає ексклюзивне інтерв'ю журналіста Олександра Гавроша з дружиною Любомира Белей, пані Галиною.

«Закарпатська публіцистика в іменах: бібліографія» збагатилась новим, четвертим у серії, біобібліографічним покажчиком «Василь Ільницький: журналістика на зламі тисячоліть» (укладачі: М. Бадида, І. Когутич-Гаврош) [2]. Кропітку роботу укладачів над покажчиком полегшувало те, що вони мали можливість наживо з автором з'ясовувати ті чи інші питання, які виникали в ході роботи. В. Ільницький знаний як журналіст і як редактор перших демократичних газет краю – «Срібна земля», «Срібна земля-Фест».

Видання відкриває передмова письменника, колеги-однокурсника Мирослава Дочинця, Шевченківського лауреата. Воно містить 1143 бібліографічні записи (статті, замітки, інтерв'ю та ін.), які розкривають суспільні й культурні процеси на Закарпатті та Україні з середини 1980-их рр. і до тепер. Серед записів є також біографічні публікації про журналіста. Покажчик чітко структурований за відповідними розділами, матеріали розміщено за хронологічним принципом, а в межах року – за алфавітним. Зрозуміло, що укладачі не могли обійти увагою інтернет-джерела (подано їх перелік). Як з'ясувалося, В. Ільницький на сторінках преси виступав під різноманітними численними псевдонімами, які здебільшого автор

використовував при написанні статей на політичну тематику, аби уникнути переслідування. Усі псевдоніми (тут налічується 13 – знакове число, мені запам'яталися чомусь три: Іван Сверлик, Іван Сідун, Йовжій Бігарт) подано окремим додатком. Прикрашають показчик численні авторизовані світлини, а також іменний показчик.

З розповідей науковців бібліотеки, із якими співпрацюю, вже ведуться роботи над підготовкою показчика про поетесу, педагога Христину Кериту та науковця, фундатора вищої мистецької освіти в Закарпатті Івана Небесника. Іванка Когутич-Гаврош розгорнула велику пошукову роботу і *de visu* по крупинках продовжує збирає бібліографію про легендарну постать Закарпаття Івана Фірцака (Кротона).

Окремо хочу відзначити наукову співпрацю відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського із ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка щодо підготовки видання з крайового лесеукраїнознавства. У 2021 році на державному рівні відзначався 150-річний ювілей Лесі Українки (постанова Верховної Ради України від 08.02.2018 №2286-VIII «Про відзначення 150-річчя від дня народження Лесі Українки»). Як відомо, з цієї нагоди видано повне академічне зібрання творів Лесі Українки у 14-ти томах. Відділ національної бібліографії, який маю честь очолювати, завершив роботу над підготовкою наукової біобібліографії Лесі Українки у 2-х томах. Ми виступили з ініціативою, аби обласні наукові бібліотеки підготували показчики про Лесю Українку на сторінках обласних газет, журналів, наукових збірників і т. ін. На жаль, відгукнулися лише лучани та ужгородці. Отож у 2021 році побачив світ цінний збірник наукових та публіцистичних статей, есе, спогадів, художніх творів, бібліографічних джерел під оглавом «Закарпатська Лесіана» (укладачі: М. Бадида, О. Гаврош, І. Когутич-Гаврош) [4]. Це була перша комплексна спроба зібрати матеріали про вплив творчості письменниці на громадське і культурне життя краю. Видання містить наукові розвідки про сприйняття постаті Лесі Українки письменниками, художниками, композиторами, театрами, матеріали з історії закарпатської Лесіани. Вперше було зібрано бібліографію крайової Лесіани. Видання стало гарним доповненням до раніше виданих книжок про світоців української культури – «Закарпатська Шевченкіана» (2014), «Закарпатська Франкіана» (2016).

Варто наголосити на тому, що особливого розголосу з усіх підготовлених видань набув збірник статей, спогадів, бібліографічних матеріалів «Іван Чендей у колі сучасників» (2017) [5], який з доповненнями перевидано у 2020 р. Мав честь взяти участь у його підго-

товці та провести презентацію при переповненій залі Національного музею літератури в Києві за участі родини І. Чендея, визначних письменників, діячів культури, які знали особисто письменника, зокрема Д. Павличка, П. Перебийноса, М. Жулинського, П. Засенка та ін. Видання мало прихильну рецензійну автуру – Петро Сорока [10], Світлана Бреславська [1], Петро Перебийніс [8]. Неабиякий інтерес мала книжка й на презентації у Львові, містечках Закарпаття. Книжка увійшла в десятку кращих книг за результатом вперше проведеного Національною бібліотекою України ім. В. Вернадського Всеукраїнського бібліографічного рейтингу у номінації «Біографістика» та XX Всеукраїнського рейтингу «Книжка року» у номінації «Життєписи». Окрилені успіхами, науковці бібліотеки підготували ще два цінні видання на ниві біографістики: «Олекса Мишанич у колі сучасників» (2018) (укладачі: М. Бадида, О. Гаврош, І. Когутич, Я. Мишанич) [7], присвячена 85-річчю від дня народження видатного науковця, Шевченківського лауреата, члена-кореспондента НАН України, фундатора закарпатської медієвістики Олекси Мишанича. Видання відзначене дипломом I ступеня у номінації «Збірник біобібліографічних матеріалів» Всеукраїнського бібліографічного рейтингу, організованого НБУВ. А 2022 року, коли розпочалася війна росії проти України, спочатку в електронній версії, а в 2023 вже у паперовому варіанті за сприяння Ужгородської міської ради та народної депутатки України Івонни Климпуш-Цинцадзе побачив третій збірник цієї серії «Петро Скунець у колі сучасників» (уклад. : М. Бадида, О. Гаврош, І. Когутич-Гаврош) [9] з нагоди 80-річчя від дня народження поета, Шевченківського лауреата. У книзі зібрано публіцистичні нариси Петра Скунця про його друзів і знайомих, спогади сучасників про митця, а також інтерв'ю з поетом та вибрана бібліографія. Збірка мала відгуки в пресі (Оксана Шимон [11]) і схвальні відгуки читачів та була визнана кращим краєзнавчим виданням й відзначена премією імені Петра Скунця Ужгородською міською радою. У підготовці згаданих двох видань брав участь й автор цих рядків, а також і співробітники відділу національної бібліографії НБУВ.

І наостанок хочу звернути увагу на спільне видання Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського із ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка за участі Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України – ювілейний збірник до сторіччя поета і громадського діяча «Юрій Гойда: Постскрипtum» (упоряд. О. Гаврош, С. Кіраль) [12]. Це видання – про Юрія Гойду (псевд. І. Карпатський) (1919–1955), випускника природничо-географічного факультету Дебреценського університету,

відповідального секретаря Закарпатського відділення Спілки письменників України (1947–1954), редактора альманаху «Радянське Закарпаття» (з 1953 р.), відомого поета, автора пісень, ораторій, кантат. Його твори вийшли в перекладі багатьма мовами світу, лауреат премії ім. Д. Вакарова (помертно, прожив лише 36 років). У ювілейний збірник увійшли кращі вибрані поезії митця, матеріали про його творчість (В. Сочки-Боржавіна, Л. Озерова, В. Попа, В. Фединишинця, М. Трояна, Н. Варваринець, В. Басараба, С. Панька, С. С. Панька, Н. Ференц, І. Поповича, В. Глодана, Г. Горвата), поетичні присвяти Ю. Шкробинця й В. Ладижця, спогади дочки поета М. Мигович, есе В. Дрогальчука та Б. Кушніра про сина поета, художника А. Гойду, уривки зі «Щоденника» його сучасника, письменника І. Чендея (друкуються вперше у подачі О. Гавроша). Тут також уміщено архівні документи про Ю. Гойду (публікуються вперше) із фондів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України із супровідною статтею автора цих рядків. Вибрану бібліографію підготували фахівці Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка. Книжка вийшла за сприяння депутата Мукачівської райради Георгія Горвата. У художньому оформленні видання використано ілюстрації Андрія Гойди.

Отож можна підсумувати, що активна видавнича діяльність останніх десятиліть є невід’ємною частиною роботи Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка. Ця галузь чутлива до суспільно-політичних процесів, ситуації в науковому та інформаційно-бібліографічній сфері. Як позитивне слід відзначити той факт, що креативний колектив бібліотеки під керівництвом Олени Канюки тримає руку на всеукраїнському біобібліографічному пульсі, шукає можливості для розвитку, вдосконалює бібліографічну роботу, описує онлайн-джерела, оцифровує цінні джерела, докладає усіх зусиль, аби зберегти культуру і пам’ять рідної Срібної землі, рідного народу. Отож визнання наукових здобутків (варто згадати в цьому контексті той факт, що 2017 р. біобібліографічний показчик «Василь Гренджа-Донський» увійшов у ТОП-10 кращих видань Всеукраїнського бібліографічного рейтингу, проведеного Національною бібліотекою України ім. В. Вернадського) цілком заслужене.

Література:

1. Бреславська Світлана. Повернення Івана Чендея : до роковин смерті І. Чендея // *Укр. літ. газ.* 2017. 17 листоп. С. 14-15 : фот.
2. Василь Ільницький: журналістика на зламі тисячоліть : біобібліогр. покажч. : до 65-річчя від дня народж. / КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка

- ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т» ; уклад. : М. Б. Бадида, І. В. Когутич-Гаврош ; авт. передм. М. І. До-чинець ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2025. 220 с. : фот. («Закарпатська публіцистика в іменах: бібліографія»).
3. Дмитро Федака : до 80-річчя від дня народж. : бібліогр. покажч. / Департа-мент культури Закарпат. облдержадмін., КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад.: М. Б. Бадида, С. Д. Федака ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород : ТИМΠΑНИ, 2020. 220 с. : фот. (Серія «Культура краю в особах»).
 4. Закарпатська Лесіана : зб. наук. та публіцист. статей, есе, спогадів, худож. творів, бібліогр. джерел / уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когу-тич-Гаврош ; Департамент культури, національностей та релігій Закар-пат. облдержадмін., КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушня-ка» Закарпат. облради. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 288 с.
 5. Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, ст., есе, худож. творів, бібліогр. джерел / Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка ; уклад. О. Д. Гаврош, С. С. Кіраль, І. В. Когутич [та ін.] ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород : РІК-У, 2017. 420 с. : фот., іл.
 6. Любомир Белей : до 60-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Де-партамент культури, національностей та релігій Закарпат. облдержад-мін. ; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич-Гаврош ; пе-редм. : А. Вегеш, О. Лавер ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2022. 112 с. : фот. (Серія «Культура краю в особах»). URL: https://www.biblioteka.uz.ua/e-library/?full_data=123
 7. Олекса Мишанич у колі сучасників : зб. спогадів, ст., есе, бібліогр. джерел : до 85-річчя від дня народж. науковця / Департамент культури Закарпат. облдержадмін., КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» За-карпат. облради ; уклад. : М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич, Я. О. Ми-шанич ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород : РІК-У, 2018. 380 с. : фот.
 8. Перебийніс Петро. Орел між червоних прапорців // *Літ. Україна*. 2018. 26 квіт. С. 12 : фот.
 9. Петро Скунець у колі сучасників : зб. спогадів, ст., бібліогр. джерел : до 80-річчя від дня народж. письменника / Департамент культури, націо-нальностей та релігій Закарпат. облдержадмін., КЗ «Закарпат. обл. уні-верс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : М. Б. Ба-дида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич-Гаврош ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужго-род : ТОВ «РІК-У», 2022. 470 с. : фот.
 10. Сорока Петро. «Бунт душі проти фальшивого розуму» // *Слово Просвіти*. 2017. 31 серп.-6 верес. С. 11 : фот.
 11. Шимон Оксана. Петро Скунець знову у колі своїх сучасників // *Ужгород*. 2024. 6 лип. С. 6 : фот.
 12. Юрій Гойда: Постскрипtum : ювілейний збірник до сторіччя поета і гро-мадського діяча / упоряд. О. Д. Гаврош, С. С. Кіраль. Ужгород : Поліграф-центр «Ліра», 2020. 256 с.

ДИТЯЧІ КНИГОЗБІРНІ КРАЮ: ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТТІ

**ВАЛЕНТИНА
ЧІКА**

*в.о. директора
Закарпатської
обласної
бібліотеки для
дітей та юнацтва*

**ТЕТЯНА
ВУДМАСКА**

*заступниця
директора
Закарпатської
обласної
бібліотеки
для дітей та
юнацтва*

Бібліотеки області, що обслуговують майбутнє покоління, сьогодні продовжують залишатися важливими і затребуваними, з вдало організованим простором, призначеним для реалізації творчої та соціальної активності дітей. Вимога сьогодення – постійно змінюватись, бути активними, шукати нові шляхи залучення до читання, щоб бути цікавими для юних користувачів. Оперативне реагування на основні події – запорука успішної діяльності, що красномовно доводить досвід роботи дитячих бібліотек області.

24 лютого 2022 року – дата, яка докорінно змінила наше життя, назавжди поділивши його на «до» та «після». Вже з перших днів війни соціальна функція дитячих бібліотек краю стала такою ж важливою, як і всі інші. Напруження, яке панує у зв'язку із страшною несправедливою війною в Україні, не може не відображатися на дітях та підлітках. Бібліотеки стали безпечним і затишним простором для дітей та їх батьків. Бібліотечні працівники намагалися створити затишок своїм постійним читачам-дітям та родинам, які тимчасово проживали та проживають на території нашої області.

Понад 300 тимчасово переміщених дітей з родинами стали активними читачами Закарпатської ОДЮБ та залюбки долучаються до просвітницьких заходів, майстер-класів, акцій, які організовуються бібліотекою. У 2022 році бібліотека нагороджена Дипломом

«Книги рекордів України» як учасник рекорду в категорії «Масові заходи, благодійність» – найбільша кількість листів вдячності від дітей захисникам України. На прохання директора української Недільної школи м. Братислава (Словаччина) бібліотекою передано в дар 269 примірників книг. Література призначена для дітей переселенців, які перебували у Словаччині, дозвіллям та розвитком яких займалася саме Недільна школа.

З метою залучення підростаючого покоління до літературного життя краю, популяризації творчості українських письменників в дитячих бібліотеках області організовуються творчі зустрічі з майстрами слова, презентації їх книг.

В Закарпатській ОДЮБ активно реалізовується соціокультурний проєкт «Все Закарпаття читає дітям» започаткований дитячою письменницею Галиною Малик задля поширення устами відомих закарпатців важливості читання. Гостями проєкту уже були: письменники, керівники – департаменту культури ОДА, Академії культури і мистецтв, Закарпатського музею народної архітектури та побуту, Закарпатського обласного краєзнавчого музею, а також режисери-театрали, актори, військові та багато інших.

У стінах дитячих книгозбірень неодноразово відбувалися творчі зустрічі з відомими письменниками краю: Василем Шкірею (Закарпатська ОДЮБ, КЗ «Публічна бібліотека» Іршавської міської ради), Мирославом Дочинцем (Закарпатська ОДЮБ, Мукачівська центральна бібліотека, Тячівська бібліотека-філія для дітей), Дмитром Кешелею (Закарпатська ОДЮБ), Ольгою Тимофієвою (Закарпатська ОДЮБ, Ужгородська публічна бібліотека), Галиною Малик, Лідією Повх та Людмилою Гарнадь (Закарпатська ОДЮБ), Олександром Гаврошем (Закарпатська ОДЮБ, Ужгородська бібліотека-філія для дітей), Юлією Драгун (Закарпатська ОДЮБ, Тячівська, Ужгородська, Виноградівська бібліотеки-філії для дітей).

Цікавими та захоплюючими були зустрічі із письменницями які відвідували Закарпаття: Ольгою Суровицькою (м. Суми), Ольгою Куждіною (м. Кривий Ріг), Лесею Кічурою (м. Львів).

Одним з важливих напрямків роботи бібліотеки є участь у Всеукраїнських конкурсах. Успішно проведено обласні етапи Всеукраїнських літературних конкурсів «Лідер читання» та «Творчі канікули» в яких, за час війни, взяли участь понад 860 найактивніших користувачів бібліотек з міст, селищ та сіл Закарпаття.

Закарпатська ОДЮБ та бібліотеки ТГ області взяли активну участь у Всеукраїнських конкурсах малюнків: «Майбутнє планети

у наших руках», «Зелене відновлення України: дитячий погляд», а також у конкурсі читців поезії Шандора Петефі «Стукіт серця Петефі на берегах Дніпра». Спільно із Харківською центральною міською бібліотекою успішно проведено конкурс духовно-філософської та громадянської поезії та прози «ЛЮДИНА. ДОЛЯ. ЕПОХА».

У Закарпатській ОДЮБ започатковано обласний літературний конкурс «Молодіжний едельвейс». Першими учасниками у 2018 році були команди Воловецької, Хустської РБ, Мукачівської РДБ, Виноградівської, Великоберезнянської, Іршавської, Ужгородської ЦРБ; у 2023 році – Ужгородська публічна бібліотека, Довжанська публічна бібліотека, бібліотека-філія с. Мала Копаня, Берегівський ліцей ім. Ілони Зріни та ліцей сфери послуг. Команди-учасниці були нагороджені дипломами та подарунками за підтримки Департаменту культури Закарпатської ОДА. Книжковим спонсором Конкурсу стало Всеукраїнське державне видавництво «Карпати».

У червні 2024 року Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва стала майданчиком для проведення Конкурсу на здобуття Літературної премії імені Юлії Драгун. Премія започаткована Благодійною організацією «Фонд імені Юлії Драгун», яку заснувала родина письменниці у співпраці із Закарпатською організацією Національної спілки письменників України та Всеукраїнським державним видавництвом «Карпати».

Остання декада березня традиційно відзначається у всіх дитячих книгозбірнях краю урочистостями до Всеукраїнського тижня дитячого читання, ініціатором якого є Національна бібліотека України для дітей. Це – флешмоби, зустрічі з іменитими літераторами краю, літературі посиденьки, різноманітні брейн-ринги, літературні подорожі, book-квести, квест-ігри, ерудит вікторини, бібліофреші, конкурси малюнків тощо.

У 2024 році вперше в Україні стартував Національний тиждень дитячого читання під гаслом «Світло історій», організований Українським інститутом книги. Його проведення в області відбулося низкою цікавих заходів, а саме: презентації книг Олени Пекар «Сонечко і Лошатко» та письменника-казкаря з Іршави Василя Шкірі «Пригоди Бджілки-Джавелінки і її друзів». А також читачі бібліотеки підготували поетичний відеочелендж «Поезія Срібної землі» (Закарпатська ОДЮБ).

Бібліотеки-філії для дітей також долучилися до проведення Тижня рядом заходів: «Посвята в читачі» (Свалявська, Хустська, Іршавська бібліотеки-філії для дітей), інтерактивна казкова вистава

(Рахівська бібліотека-філія для дітей), зустріч із дитячою письменницею О. Куждіною (Ужгородська бібліотека-філія для дітей), піар-акція (Тячівська бібліотека-філія для дітей), літературні посиденьки (Мукачівська міська бібліотека для дітей), казкові читання (Виноградівська бібліотека-філія для дітей) тощо.

Справжній барвистий букет з позитивних емоцій, гарного настрою, теплих посмішок пов'язаний із відзначенням головного свята дитинства. Вже четвертий рік Міжнародний день захисту дітей відзначаємо у війні, що робить його ще більш важливим. Більшість акцій носять патріотичний характер.

Закарпатська ОДЮБ провела для юних читачів ряд різноманітних активностей: флешмоби, акції, майстерки «Пташка миру», малюнки на асфальті, виставка малюнків вихованців Ужгородської спеціальної школи I-III ступенів для учнів з порушенням слуху. На площі «Театральній» читачі бібліотеки долучилися до виставки-плєнеру та майстер-класу від заслуженого художника України Василя Вовчка, а у відділі обслуговування юнацтва до виставки живопису «СХІД та ЗАХІД разом» (художник Володимир Трутко зі Слов'янська).

Рахівська бібліотека для дітей організувала голосні читання, розважальні програми, екскурсії до домашнього музею колекціонера і поціновувача прекрасного – лісника Василя-Ласло Тушера.

Великобerezнянська центральна дитяча бібліотека та бібліотека-філія с. Забрідь підготували для дітей вікторини, ігрові конкурси «Сонячний настрій дитинства», майстер-класи «Салон краси для юної панянки» тощо.

Виноградівська бібліотека-філія для дітей вразила різнобарв'ям заходів. Це були: майстерні творчості, літературні, сюжетно-рольові ігри та справжня бібліостихія «Дитинство – це гомін веселий усюди».

У непростий час випробувань країни на міцність, неабиякого значення набуває підтримка її захисників, формування почуття гордості за приналежність до української нації. З цією метою бібліотеки області проводять заходи, акції задля активного залучення до патріотичного виховання дітей та молоді: національно-патріотичну акцію «Здобуде перемогу Україна, повернуться герої до рідні!» провела Закарпатська ОДЮБ; патріотичні вечори, поетичні читання «Гордість і душа держави, її надія та оберіг», «України-найкращі сини» відбулися у Мукачівській міській бібліотеці для дітей; дитячий забіг «Біжу з воїном» організувала Перечинська публічна бібліотека; «Карта МИРУ дитячими долонями» створювалася читачами Виноградівської

бібліотеки-філії для дітей; флешмоби, майстер-класи до Дня Незалежності України цікавими були у Свалявській бібліотеці для дітей та Рахівській, Тячівській бібліотеках-філіях для дітей).

Віддаючи шану минулому, беручи усе найкраще у наше сьогодення в рамках бібліотечного краєзнавства відроджується усе найдорожче, що є у народу: його мова, пісня, історія.

Святкову атмосферу зустрічі Різдва Христового та Нового року створюють дитячі книгозбірні області. В стінах бібліотек лунають колядки та щедрівки, театралізовані дійства, етновечірки, андріївські вечорниці, новорічні казки-феєрії (Закарпатська ОДЮБ, Мукачівська міська бібліотека для дітей, Свалявська бібліотека для дітей, Ужгородська, Тячівська бібліотеки-філії для дітей).

Сучасна бібліотека, прагне бути актуальною та привабливою для користувачів. Це не лише впровадження нових технологій, а й зміни в організаційній культурі та підходах до надання послуг.

Чудовою подією для Виноградівської громади було створення у 2024 році унікального простору – дитячого ХАБу «Кольоровий світ дитинства» для наймолодших відвідувачів на базі Виноградівської бібліотеки-філії №2 для дітей. Відкриття дитячого простору стало можливим завдяки співпраці з ГО «Кризовий медіа-центр «Сіверський Донець». Локація створена завдяки роботі волонтерської організації релокованої з Северодонецька, місцевої влади та міжнародної благодійної організації СОС «Дитячі містечка Ужгород». Колектив бібліотеки для дітей також активно долучився до створення цього простору. Завдяки їхній креативності, професіоналізму та щирій любові до своєї справи новий хаб став місцем, що покликаний дарувати дітям радість та відкривати нові горизонти.

Незабаром до послуг юних користувачів Перечинської громади буде представлено оновлений простір на базі Перечинської бібліотеки для дітей. Наразі ведеться капітальний ремонт приміщення, а обслуговування користувачів тимчасово відбувається у Перечинській публічній бібліотеці.

Сьогодні ми згуртовуємося заради Перемоги України. В умовах воєнного часу бібліотеки об'єднуючи зусилля, роблять все можливе для мирного майбутнього юного покоління, яке неодмінно стане гордістю нашої держави.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТКУЄ 80-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ

**МАРІЯ
МЕДВЕДЬ**

*директорка
Наукової
бібліотеки
Ужгородського
національного
університету,
кандидатка
філологічних наук
[https://orcid.
org/0000-0001-
8275-9026](https://orcid.org/0000-0001-8275-9026)*

Бібліотека Ужгородського національного університету, як і її вищ, цього річ святкує своє 80-річчя. Шлях її становлення нагадує дорогу сповнену кропіткою працею бібліотекарів, яким доводилось долати труднощі і випробування, сягати здобутків і отримувати визнання. Час створення бібліотеки припав на нелегкий післявоєнний період, на який випала економічна нестабільність та відбудова держави. В жовтні 1945 року вперше в Закарпатті відбулось відкриття державного університету, головним призначенням якого було культурне та освітнє піднесення краю, адже до цього часу молодь могла отримати вищу освіту лише в духовних закладах, не маючи можливості здобувати вищу фахову освіту. Відкриття університету стало непересічною подією в історії Закарпаття і радо було зустрінуте населенням краю. Сьогодні бібліотека УжНУ найбільша книгозбірня Закарпаття з найпотужнішим 1,5 мільйонним фондом та найбільшим електронним сховищем напрацювань вчених університету. У колективі університетської книгозбірні працює понад 50 працівників, які сміливо перевели бібліотечні послуги в сучасний інформаційний формат.

Заглиблюючись в історію становлення університетської книгозбірні, завдяки архівним документам закладу, знаходимо

відомості про те, що першим бібліотекарем в університеті стала Валентина Пономарчук. Вже за декілька місяців бібліотеку університету очолив Євген Шадуров, на плечі якого лягла відповідальність за формування книгозбірні. На жаль, особиста справа Є. Шадурова в університетському архіві не збереглась, та згадки про його недовгу каденцію (1946–1947 рр.) зберегли університетські розпорядчі накази, які проливають світло на перші роки формування університетської бібліотеки. Першими джерелами поповнення бібліотеки, в більшості, стали книги з різних бібліотек тодішньої держави, фонди книгозбірень націоналізованих освітніх осередків та спільнот, книги повернуті з Німеччини, які були вивезені загарбниками під час війни, а також навчальна література придбана університетом. Наприклад, у 1946 році сума на поповнення бібліотечного фонду склала 250 тисяч рублів. Велику допомогу у формуванні фонду бібліотеки надав тодішній комітет у справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР і Укркультурторга.

Великою вдачею для стратегії розвитку університетської бібліотеки стало призначення завідувачкою Олени Фесенко (каденція 1947–1961 рр.), яка зуміла розробити не лише чітку структуру бібліотеки, а й запровадити ряд нових послуг книгозбірні. Саме за її каденції книгозбірня отримала нову структуру – виокремлені та створені нові відділи: комплектування фондів, наукової обробки фондів, довідково-бібліографічний, краєзнавчої літератури, рідкісних видань і стародруків та відділ літератури іноземними мовами тощо. Також О. Фесенко дбала про зміцнення співпраці бібліотеки УжДУ з іншими бібліотеками держави і зарубіжжя. Цьому сприяло налагодження книгообміну між книгозбірнями, засвідченими угодами. В цей час книгозбірня УжНУ отримує заслужений статус «Наукова бібліотека», який гідно несе і донині. В період 1960-х – початку 1970-х років естафету керівництва університетською бібліотекою приймає бібліотечний фахівець з вищою освітою Іван Киричок, завдяки якому в бібліотеці розпочинається наукова діяльність щодо дослідження власних фондів. Як тодішній очільник книгозбірні УжДУ пан Киричок, який крім управлінської діяльності, не лише сам активно долучався до наукової роботи, а й спонукав до цього і своїх колег-бібліотекарів, що підтверджено значною кількістю публікацій про фонди бібліотеки. Досвідчений фахівець бібліотечної справи він дбав про якісний добір кадрів бібліотеки, надаючи перевагу спеціалістам з бібліотечною освітою. В цей час штат бібліотеки складався з 35 осіб, а притік бібліотечних фахівців до книгозбірні швидко прино-

сив свій результат: впровадилися нові методи обслуговування читачів, підвищилась якість надання бібліотечних послуг, розпочались наукові дослідження фондів та ін. До прикладу, в 1963 році бібліотека УжДУ вперше стає кувальнею громадських бібліотекарів. За ініціативи І. Киричка в бібліотеці розпочинається ведення інвентарного обліку фонду відділу рукописів та стародруків та проводиться ряд наукових конференцій тощо.

В період 1970-х років недовге керування бібліотекою було покладено на молодого і перспективного науковця Івана Сабадоша, за керівництва якого відкриваються нові спеціалізовані абонементи та читальні зали бібліотеки. Стараннями директора фонди навчальної літератури розміщуються поряд з локацією навчання студентів, продовжується час роботи бібліотеки у вечірній час.

З 1978 року директором бібліотеки призначається Олена Почекутова, яка очолювала бібліотеку протягом найдовшого періоду (28 років) до 2006 року. Період майже в три десятиліття вважається періодом стабільності в роботі університетської книгозбірні, хоча перша його частина (1978–1990 рр.) несла в собі слід значної заполітизованості як для комплектування бібліотеки, так для популяризації видань з її фонду і проведення культурних заходів. День проголошення незалежності України, 24 серпня 1991 року, ознаменувався довгоочікуваним «Актом проголошення незалежності України». Ця подія вплинула на зміну перспектив для бібліотеки УжДУ. Ще більше свобод в діяльності отримала вона в 1995 р., в час, коли вступив в силу Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», який став символічним дарунком бібліотеці до її 50-ти річчя. З початком незалежності книгозбірня змінила пріоритети в проведенні культурно-масової роботи, завдяки чому розгортались різноманітні виставки, які допомагали розкривати книжковий потенціал бібліотеки щодо видань про історію, культуру України, особливою популярністю користувалась мовна тематика. В цей час світ побачило видання «Скарбниця духовності» (1997), яке увібрало в себе доповіді учасників ювілейної конференції до 50-ти річчя бібліотеки УжДУ. Період 90-х років, у зв'язку з фінансовими труднощами в державі, мав негативний відголосок на поповненні фондів бібліотеки. Олена Почекутова докладала чимало зусиль щодо підтримання комплектування навчальними, науковими та періодичними виданнями. В кінці згаданого періоду бібліотека все ще розміщувалась в будівлі колишньої греко-католицької єпархії та в декількох гуртожитках університету. В цей час готувався новий проєкт будівлі, яка передбачала

розміщення двох мільйонного фонду книгозбірні, та, на жаль, проєкт, так омріяний бібліотекою, не вдалось здійснити.

2000-ні роки внесли свої корективи в роботу університетської книгозбірні – розпочався процес комп'ютеризації бібліотечних процесів. На той час бібліотекою щорічно продовжували користуватись понад 40 тисяч читачів, тому при бібліотеці був створений відділ автоматизації та комп'ютерних технологій (2000 р.), який підтримував впровадження електронного каталогу. В 2004 році була придбана бібліотечна комп'ютерна програма «УФБ/Бібліотека».

В цей період на вимогу греко-католицьких вірян бібліотека розпочинає підготовку до переїзду на нову локацію по вул. Університетська, 14 міста Ужгород. Процес переміщення фондів стає випробуванням (як моральним, так і фізичним) для бібліотечного колективу. Тодішня очільниця бібліотеки О. Почекутова наполягає на «нерозірванні збереження фонду», тобто збереженні його цілісності.

В 2006 році О. Почекутова завершує свою каденцію, але продовжує свою співпрацю з університетом на посаді старшого наукового співробітника. Протягом всієї своєї трудової діяльності Олена Почекутова неодноразово була відмічена державними нагородами: знаком «За відмінні успіхи в роботі» (1981); нагрудним знаком Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «За відмінні успіхи в роботі» та медаллю «За трудову відзнаку» (1986). Указом Президента України їй було присвоєно високе звання «Заслужений працівник культури України» (1995).

З 2007 року бібліотеку очолила колишня завідувачка відділом комплектування фондів бібліотеки – Наталія Гунько. Саме їй випала нелегка місія переміщення бібліотеки до нового приміщення в головному корпусі університету. Саме 18 жовтня 2010 року, в річницю створення бібліотеки, відбулось урочисте відкриття нового приміщення книгозбірні. Бібліотека отримала площу близько 2 тисяч кв.м, з просторою читальною залом на 130 посадкових місць, з великими книгосховищами, просторими відділами та абонементом для обслуговування користувачів. Єдиним відділом літератури, який залишився і донині розміщений в колишньому приміщенні бібліотеки, а тепер будівлі єпархії, є найцінніший фонд бібліотеки – відділ рукописів і стародруків. Аргументом такого рішення стали умови збереження старовинних видань, адже природний мікроклімат зберігання цінних видань, підтримується півтораметровими стінами старовинної будівлі резиденції, бо вік декотрих книг – понад п'ять століть.

Період з 2013 і донині можна трактувати як час кардинальних змін у роботі університетської бібліотеки. Підставою для цього стали сучасні вимоги життя суспільства: доступність, зручність і швидкість доступу до джерел інформації. Рішенням Вченої ради університету на посаду директорки бібліотеки УжНУ було обрано кандидата філологічних наук Марію Медведь, яка вже мала досвід успішного впровадження комп'ютеризації в роботу освітянської бібліотеки, очолюючи бібліотеку Закарпатського державного університету, який в 2013 році шляхом реорганізації приєднаний до Ужгородського національного університету. Стратегія на інформатизацію опиралась на впровадження бібліотечних інновацій. Вже в 2018 році університетська бібліотека користувалась багатьма з них: на сайті університету був відкритий доступ до електронного каталогу бібліотеки (близько мільйону записів); запрацювало електронне сховище напрацювань вчених університету (на сьогодні це понад 70 тисяч електронних аналогів друкованим виданням); об'єднання в єдину бібліотечну мережу 11 окремих підрозділів бібліотеки розташованих по всьому місту (філію, спеціалізовані відділи (відділ стародруків та відділ літератури іноземними мовами), а також абонементи медичної, технічної природничої літератури та бібліотеку Природничо-гуманітарного коледжу).

Сьогодні Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, як і кращі освітянські бібліотеки, сміливо крокує в ногу з вимогами сучасного користувача. Бібліотечні повноваження вона спрямовує на підтримку освіти і науки у своєму виші і допомагають їй в цьому сучасні інтернет-можливості: сайт, онлайн-послуги, створені власні електронні бази, такі як «Бібліометрика науковців УжНУ», «Вебпортфоліо науковців УжНУ» та ін. Також університетська бібліотека модерує електронний репозитарій УжНУ та сміливо впроваджує засади відкритої науки.

Зустрічаючи своє 80-ліття, життя університетської книгозбірні насичене подіями і впровадженням нових технологій у свою роботу. Та все ж, найважливішою своєю місією бібліотека вважає збереження культурного надбання держави та світу.

**СВІТЛАНА
ДЗЮБИЧ**

*наукова
співробітниця
відділу
національної
бібліографії
Національної
бібліотеки
України імені
В. І. Вернадського*

*[https://orcid.
org/0000-0003-
2524-6843](https://orcid.org/0000-0003-2524-6843)*

ЗБІРНИК «ЗАКАРПАТСЬКА ШЕВЧЕНКІАНА» В КОНТЕКСТІ КРАЙОВОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Творчість Тараса Шевченка завжди актуальна. У 2014 р. спостерігалось значне поживавлення у бібліографічній діяльності бібліотек у зв'язку зі святкуванням ювілею – 200-річчя від дня народження Кобзаря. До створення посібників краєзнавчої бібліографічної шевченкіани активно долучились книгозбірні всіх рівнів, що сприяло популяризації спадщини поета та успішному розвитку шевченкознавства.

Не залишилась осторонь і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), оскільки бібліографічна шевченкіана посідає чільне місце у її науковій діяльності [3]. Працівники відділу національної бібліографії (ВНБ) уклали ґрунтовні бібліографічні видання про життя та творчість Т. Г. Шевченка, його твори. Зокрема, у 2018 р. НБУВ у межах науково-дослідної роботи «Бібліографічна шевченкіана» відділ підготував науково-бібліографічне дослідження «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія бібліографії видань творів та літератури про нього» [5], його електронна версія представлена на порталі НБУВ (http://search.nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/EIF0000084.pdf). Видання містить відомості про бібліографічні посібники, довідники, путівники, енциклопедії, каталоги бібліотек, бібліографічні огляди, пристатейні та прикнижкові бібліографічні списки літератури про життя і творчість

Т. Г. Шевченка: всього 2125 документів за 1840–2017 рр. Бібліографічні записи подано за хронологією, а в межах року – за алфавітом. У процесі підготовки цього видання науковці використали сучасні комунікаційні технології, що дало змогу застосувати всі види інформаційних джерел для об'єднання розпорошених бібліографічних матеріалів шевченкіани.

Джерельна база покажчика – це уважно опрацьовані *de visu* фонди НБУВ, а також видання обласних універсальних наукових бібліотек та електронні ресурси НБУ ім. Ярослава Мудрого, Національної історичної бібліотеки України та ін. Це видання перше в Україні, у якому вичерпно репрезентовано матеріали, які стосуються бібліографічної Шевченкіани. Велика увага в науково-дослідній роботі ВНБ зі створення шевченківської метабібліографії зосереджувалася на формуванні науково-допоміжного апарату, зокрема предметного покажчика, у якому за абеткою відображено предметні рубрики, що розкривають зміст цього видання. Зокрема, тут наявна предметна рубрика «Краєзнавча шевченкіана», яка налічує 112 документів.

Аналіз уміщених краєзнавчих бібліографічних ресурсів засвідчує розмаїття залучених документів та великий інтерес обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) до шевченківської тематики. З нагоди 200-го ювілею було підготовлено низку важливих бібліографічних праць: біобібліографічний покажчик «Подільська Шевченкіана» (Хмельницький, 2014), «Чернігівські шляхи Тараса» (Чернігів, 2014), «Могутня сила Шевченкового слова!» (Одеса, 2013), «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» (Львів, 2015), «Геній української нації: Т. Г. Шевченко і Полтавщина» (Полтава, 2013)», «Тарас Шевченко і Волинь: методично-бібліографічні матеріали» (Луцьк, 2013) та інші, які можна зачислити до тих видань, які показують розвиток крайового шевченкознавства та популяризацію спадщини Т. Шевченка на регіональному рівні.

Чільне місце серед краєзнавчих ресурсів шевченкіани, відображених у нашому виданні, посів оригінальний збірник «Закарпатська Шевченкіана», виданий у 2013 р. Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Ф. Потушняка з нагоди ювілею Кобзаря [1]. Автор ідеї проекту Олександр Гаврош у передмові до видання зазначає мету цього збірника, а саме: «показати, як Кобзаревий геній проявився за Карпатами: у громадському житті, в літературі, образотворчому і театральному мистецтві, навіть у музиці» [1, с. 10]. Якщо розглядати це видання в контексті згаданих попереду, то воно вигідно вирізняється насамперед своїм змістовим наповненням.

Фактично, це перше найповніше видання закарпатської Шевченкіани, у якому систематизовано та узагальнено краєзнавчий матеріал Закарпаття, пов'язаний з іменем Тараса Шевченка. На основі зібраних джерел (наукових та публіцистичних статей, есе, спогадів, поетичних творів, бібліографічних джерел) висвітлено вплив постаті Тараса Шевченка на громадське і культурне життя Закарпаття з кінця XIX ст. і до наших днів. Особливо варто наголосити (і в цьому й полягає цінність цього видання), що з деякими матеріалами у збірнику читач знайомиться вперше, наприклад, ґрунтовна стаття Любові Притулки про раритетну Шевченкіану у фондах обласної бібліотеки, яка налічує 27 екземплярів, починаючи з віденського видання 1916 р., укладеного відомим слов'янознавцем А. Енсенем (1859–1921) про життя та творчість Шевченка та перше повне видання «Щоденника» (Харків, 1925) тощо [2, с. 68]. Отож, це видання стало знаковою подією не лише для дослідників-шевченкознавців, а для широкого загалу, а його наукова цінність безсумнівна та актуальна.

Укладачі обрали хронологічний принцип, найбільш оптимальний для такого роду видань, оскільки читач має змогу прослідкувати становлення та розвиток закарпатської Шевченкіани в контексті історичних подій. І цей факт дуже важливий загалом в історії національного шевченкознавства. У виданні наявне традиційне вступне слово від укладачів, передмова «Був, є і буде!» Олександра Гавроша, п'ять розділів, подано інформацію про закарпатців – лауреатів Національної премії ім. Тараса Шевченка, бібліографія шевченкознавства з фондів Закарпатської ОУНБ, ілюстративний матеріал, до якого увійшли репродукції, архівні документи, світлини пам'ятників, твори мистецтва, фрагменти музейних експозицій тощо.

Вартує схвальної оцінки розділ збірника «З погляду науковців», який відкриває ґрунтовна стаття відомого історика, світлої пам'яті професора Ужгородського національного університету Сергія Федаки «Тарас Шевченко у громадсько-політичному житті Закарпаття кінця XIX – початку XXI століття». На підставі аналізу багатих джерел науковець слушно зауважує, що «образ Т. Шевченка і його творчість вже півтора століття відіграють ключову роль у громадсько-політичному житті українців Закарпаття. Кобзар є одним з мобілізуючих чинників української справи на Закарпатті, тим прапором і об'єднуючим символом, без якого неможливо уявити рух вперед» [1, с. 26]. Стаття вражає пристатейним списком літератури, який налічує 39 позицій – це свідчення справді глибокого та всебічного висвітлення порушеної проблеми.

Уміщені у збірнику наукові розвідки інших дослідників привертають увагу читача саме тим, що вони звернені до життя краю у різних вимірах та подані крізь призму Шевченкового слова. Йдеться про статті Сергія Федаки про родовід Тараса Шевченка («Карпатські корені Тараса Шевченка»); Наталі Ребрик про вплив поета на літературу Закарпаття («Тарас Шевченко у літературі Закарпаття»). Тетяна Росул проаналізувала досить цікаву та самобутню закарпатську музичну Шевченкіану, а Оксана Гаврош фахово дослідила звернення до образу Т. Шевченка у творах закарпатських митців – графіці, живописі, скульптурі, проілюструвавши розвідку світлинами скульптурної шевченкіани тощо. Неабиякий інтерес має і розвідка Василя Андрійця «Шевченківський театральний літопис на Закарпатті», у якій висвітлено історію святкування Шевченківських свят, постановку драматичних творів письменника у театрах Закарпаття. У колекції Закарпатського обласного художнього музею ім. Йосипа Бокшая зберігаються два офорти Кобзаря – «Дари в Чигирині» (1844 р.) та «Притча про виноградаря» (1858 р.), про що оповідає Людмила Біксей. Відомий громадсько-культурний діяч Закарпаття, лікар за фахом Іван Коршинський не випадково торкається теми особистого життя поета.

Змістовним, цікавим є і другий розділ «Наш Кобзар (публіцистика, есе, спогади)», у якому звучать голоси закарпатців про Т. Шевченка, зокрема Миколи Рішка, Василя Басараба, Омеляна Довганича, Дмитра Кешелі та ін. Відомий письменник Олександр Гаврош презентує оригінальний кіносценарій «Історія одного доносу», який на Міжнародному конкурсі кіносценаріїв «Шевченко-200» посів друге місце.

Третій розділ «Лауреати Шевченківської премії – про Шевченка» склали публікації І. Чендея, П. Скунця, Д. Кременя, П. Мідянки. Думаю, що цей розділ набув би ще більшої ваги, якби упорядникам вдалося роздобути міркування про Кобзаря й інших лауреатів, а не лише письменників. Це й композитор Євген Станкович, скульптори Василь Свида, Василь Сідак художники Юрій Герц, Андрій Бокотей, Василь Микита.

Розділ «З історії закарпатського шевченкознавства» презентує літературознавчі розвідки 9 авторів, які засвідчують, що постать Шевченка завжди привертала увагу місцевих науковців, починаючи від знаного в Україні фольклориста та педагога Петра Лінтура. Самобутня і поетична Шевченкіана, представлена як відомими в літературі іменами (Василь Ґренджа-Донський, Семен Панько, Петро

Скунць, Дмитро Кремень), так і творами менш знаних – Василя Густі, Василя Вовчка та ін. Добре, що до збірника введено ім'я талановитої поетки Софії Малильо, жінки нелегкої життєвої долі. Гадаю, що поетична Шевченкіана нині вже сягає більшої цифри, аніж наявних тут 16 прізвищ.

Завершується збірник особливо цінною «Бібліографією крайової Шевченкіани з фондів бібліотеки», яка для нашого відділу становить неабиякий інтерес, якщо врахувати етнічну картину цього краю. Бібліографія налічує 110 окремо виданих видань та статей з періодичних регіональних видань українською мовою, 29 публікацій угорською і німецькою мовами у розділах: «Шевченкіана мовами національностей Закарпаття», «Вірші про Т. Г. Шевченка угорською мовою», «Статті про Т. Г. Шевченка угорською мовою». Заслуговує уваги інформація про переклади творів Тараса Шевченка угорською та німецькою мовами, якою скористалися працівники ВНБ НБУВ при укладанні науково-бібліографічних видань про Т. Г. Шевченка та була залучена до розділу «Переклади творів Тараса Шевченка». Все це сприяє популяризації творів Тараса Шевченка, виданих іншими мовами.

Книжка містить й ілюстративні матеріали, значна частина яких пропонується вперше. В оформленні збірника використано офіційний логотип ювілею (в основі – графічна репліка автопортрету молодого Т. Шевченка), а також графіку Василя Скакандія. Наклад видання 400 примірників.

Доцільно акцентувати на тому факті, що укладачі зуміли всебічно розкрити самотню і неповторну палітру шевченкіани Закарпаття та історії вшанування пам'яті геніального поета, художника і мислителя Т. Г. Шевченка. Аналізоване видання в історії крайового шевченкознавства стало своєрідним підсумком багаторічних досліджень науковців та показує важливе значення Шевченка у житті Закарпаття. Збірник є вагомим внеском бібліотеки у дослідження крайового шевченкознавства та цінним джерелом у популяризації життя та творчості Тараса Шевченка.

Список літератури:

1. Закарпатська Шевченкіана : зб. наук. та публіцист. ст., есе, спогадів, поетичних добірок, бібліогр. джерел / Упр. культури Закарпат. облдержадмін. ; Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка ; уклад. : М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, Н. М. Панчук, Л. А. Філіп ; відп. за вип. Л. З. Григаш. Ужгород : Ліра, 2013. 268 с. : іл.

2. Канюка О. Рік Шевченка в книгозбірнях Закарпаття // Тарас Шевченко в просторі сучасної культури : зб. наук. ст. / Нац. парлам. б-ка України ; редкол.: Т. Вилегжаніна (голова) [та ін.]. Київ, 2014. С. 65-72.
3. Омельчук В., Устиновський Д. Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Бібл. вісник*. 2011. № 2. С. 3-10.
4. Омельчук В. Ю. Бібліографічний літопис шевченкових видань / В. Ю. Омельчук [та ін.] // *Бібл. вісник*. 2014. № 2. С. 45-52.
5. Тарас Григорович Шевченко : бібліографія бібліографії видань творів та літератури про нього / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт. кол.: В. Ю. Омельчук, С. А. Дзюбич [та ін.]. Київ, 2018. 276 с.
6. Федака С. Будитель народної волі // Україна Тараса Шевченка : іст.-краєзнав. нариси / упоряд.: Р. В. Маньковська, В. М. Мельниченко ; ред. рада: О. П. Ресніт (голов. ред.) та ін. Харків : Фоліо, 2014. С. 370-382.

СИДІР КІРАЛЬ

*доктор
філологічних
наук, професор,
завідувач відділу
національної
бібліографії
Національної
бібліотеки
України імені
В. І. Вернадського*

ORCID: [https://
orcid.org/0000-
0002-3925-3203](https://orcid.org/0000-0002-3925-3203)

ВАЛЕНТИНА ЖОВТОБРЮХ

*кандидатка
філологічних
наук, доцентка,
наукова
співробітниця
Національної
бібліотеки
України імені
В. І. Вернадського*

ORCID: [https://
orcid.org/0000-
0003-0953-3017](https://orcid.org/0000-0003-0953-3017)

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. ФЕДОРА ПОТУШНЯКА: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Видавнича діяльність наукової бібліотеки є важливим інструментом задоволення інформативних потреб читачів. Ефективність і продуктивність цієї роботи залежить від здатності видавництва швидко реагувати на виклики часу й запити суспільного життя та відповідно до нових вимог трансформувати й урізноманітнювати зміст та формат своєї продукції. Такі здобутки ми бачимо в діяльності Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Федора Потушняка, де було підготовлено серію видань, у змісті та структурі яких гармонійно поєднані традиційні підходи до створення джерелознавчих праць та інноваційні напрями відбору та подання інформації.

Йдеться про видану протягом останнього дванадцятиліття серію збірників, де представлена різнобічна інтерпретація творчості видатних українських письменників. У кожному збірнику поєднані різні за жанрами та змістовим наповненням твори: наукові розвідки, публіцистичні праці, рецензії на театральні вистави, відгуки про музичні твори, навіяні образами з художньої літератури, та втілення здобутків письменників в образотворчому мистецтві, а також есеї, спогади, довідкова інформація, бібліографія джерел. Таке поєднання є, безумовно, новацією, яка

розширює можливості вивчення джерельної бази в галузі літературознавчих досліджень.

До серії входять три книги: збірник «Закарпатська Шевченкіана» (2013 рік), виданий до 200-річчя від дня народження Кобзаря, збірник «Закарпатська Франкіана» (2016 рік), приурочений до 160-річчя Каменяра, а також створений з нагоди 150-річчя від дня народження Лесі Українки збірник «Закарпатська Лесіана» (2022 рік). Автором ідеї та проєкту цієї серії видань є відомий закарпатський письменник і літературознавець Олександр Гаврош, над утіленням також працювали укладачі Маргарита Бадида, Іванна Когутич-Гаврош, Надія Панчук та відповідальна за випуск директорка бібліотеки Олена Канюка.

Книги цієї серії об'єднує важливий концептуальний складник: наукові статті, есеї, художні твори, вміщені в збірниках, написані авторами Закарпаття та висвітлюють події науково-літературного й культурного життя, що відбувалися саме в цьому краї. Обрання регіонального виміру дозволило укладачам розкрити вплив творчості письменників на розвиток громадської думки, освіти, науки, бібліотечної справи, театру, музичного та образотворчого мистецтва на теренах Закарпаття протягом десятиліть.

Усі три збірники мають однакову структуру та формат, укладені за одними принципами, всебічно передають міркування науковців та митців Закарпаття про роль кожного з трьох письменників в українській та світовій культурі, а також подають інформацію про особливості втілення створених ними образів у крайовому образотворчому, музичному та театральному мистецтві. Така взаємодія спільного й індивідуального в межах серії є вдалим інноваційним підходом, що створює основу для коректних порівнянь, поглибленого аналізу, розширення та систематизації й упорядкування інформації. Структура збірників відбиває прагнення укладачів створити комплексне наукове інформаційно-довідкове видання, яке водночас передає живу картину особистісного сприйняття письменників у просторі Закарпаття. Кожний розділ розкриває певний напрям дослідження поетичного доробку чи інтерпретації їхніх творів в українській культурі сьогодення.

Поєднання традиційного та інноваційного підходів у поданні матеріалів можна простежити на прикладі останнього за часом збірника «Закарпатська Лесіана», тим більше що наразі відділ національної бібліографії Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського завершує роботу над укладанням першого та другого томів наукової бібліографії Лесі Українки.

Укладачі збірника зазначають, що хоча Леся Українка не була в Закарпатті, однак у листах поетки згадується цей край та його славетні письменники, перу закарпатських літературознавців належать аналітичні наукові праці, Лесині твори презентовані на театральних сценах, в образотворчому та музичному мистецтві, її творчість та особистість надихають майстрів слова. Саме творча присутність поетки в культурному житті краю спонукала укладачів до створення спеціального видання, що доповнює джерельну базу для вивчення творчості письменниці та містить науково-мистецькі розвідки понад 30 авторів. Значна кількість матеріалів опублікована вперше.

Наукову частину праці презентують два розділи, перший з яких під назвою «З погляду науковців» став традиційним для формату серії. Тут розміщені публікації вчених, університетських викладачів, які вивчають творчість Лесі Українки у різних царинах: літературознавства (академік Микола Зимомря, професор Василь Андрійцю, доцентка Оксана Кузьма, руснацький письменник, славіст, іноземний член Національної академії наук України Юліан Тамаш), музикознавства (доцентка Тетяна Росул), фахівців з образотворчого мистецтва (доцентка Оксана Гаврош) та перекладознавства (доцентка Евеліна Балла). У їхніх працях зреалізовано актуальне, на думку Оксани Кузьми, для сучасної доби, «поліваріативне прочитання художнього доробку класиків» [3, с. 12], що дозволяє віднайти в їхніх творах нові смисли. У цьому напрямі мистецтвознавиця Оксана Гаврош ґрунтовно аналізує полотна й скульптуру закарпатських художників, відзначаючи глибинне занурення у романтичний світ поетеси та міфологізацію її життєвого шляху [3, с. 25–29]; театрознавець Василь Андрійцю зауважує оновлене бачення Лесиної драматургії на закарпатській сцені, що спонукає глядача до різноваріантних інтерпретацій, а отже, й глибинного осмислення твору [3, с. 21–23]; музикознавиця Тетяна Росул виокремлює й характеризує вокально-хорову творчість як найбільш суголосну мелодійній пластиці віршів поетеси [с. 43–45]. Так само в оновленому ключі Евеліна Балла розглядає рецепцію творчості геніальної письменниці в угорських перекладах, Микола Зимомря – в німецькомовному культурному просторі, а Юліан Тамаш порівнює поетику жанру драми-феєрії в Лесі Українки та Моріса Метерлінка.

Рецепція творчості Лесі Українки в науковому контексті продовжена в другому розділі «З історії закарпатської Лесіани», де опубліковано власне літературознавчі дослідження закарпатських

науковців. Напрям цих розвідок – фольклорні джерела «Лісової пісні» (професор Петро Пономарьов), конфлікт і взаємодія ціннісних світів у драмі-феєрії «Лісова пісня» (професор Василь Марко), зв'язки Лесі Українки з Закарпаттям (професор Василь Поп), літературознавчий аналіз творчості Лесі Українки в науковій спадщині професора Лідії Голомб (доцентка Оксана Кузьма), концепія зрадництва в драматичній поемі Лесі Українки «На полі крові» (доцент Іван Сенько).

Потреба досягнути сприйняття творчості письменника багатомірно та в єдності різних видів мистецтва скерувала вектор видавничої діяльності бібліотеки на комплексне відображення різножанрових інтерпретацій на основі творів автора-письменника. Цей підхід, яскраво виражений у драматичному мистецтві, також є новаторським і притаманним усім трьом збірникам серії.

У репертуарі закарпатських театрів активно представлена драматургія Лесі Українки, а отже, відгуки й рецензії на спектаклі за її п'єсами, становлять значну частину рецептивних публікацій – вони подані в третьому розділі «Із театральної Лесіани». Автори відзначають сучасні тенденції в інтерпретації класичного тексту на сцені обласного українського музично-драматичного театру та Мукачівського приватного театру. Такий напрям відтворюють Йосип Баглай (про постановку драми «Бояриня»), Олександр Гаврош (про п'єсу «Адвокат Мартіан»), Василь Андрійцьо (про спектакль «Лісова пісня»). Новаторське прочитання драми-феєрії «Лісова пісня» в Закарпатському академічному обласному театрі ляльок відзначають у своїх рецензіях Людмила Попова, Ніна Малишка та Наталія Орешнікова, акцентуючи особливу увагу на майстерному втіленні сценічних символів, сповнених прихованих смислів та алюзій. Як зазначає мистецтвознавиця Оксана Гаврош, у сценографію спектаклю гармонійно укладаються декорації роботи театральної художниці Лесі Лучко – художниці-постановниці вистави. Отже, презентовані в збірнику рецензії повно й усебічно передають сприйняття сучасниками втілення драматургічного таланту Лесі Українки на театральній сцені.

Інноваційним елементом видання стало внесення ліричної ноти, яка гармонійно доповнила наукові розвідки. У четвертому розділі із красномовною назвою «Наша Леся» представлені публіцистичні твори та есеї закарпатських письменників. І так само п'ятий розділ «Художні твори про Лесю Українку» знайомить читача з віршами закарпатських поетів, присвячених поетесі.

Важливою частиною збірника є бібліографічний розділ «Бібліографія крайової Лесіани», де подано бібліографічні описи

матеріалів, опублікованих на Закарпатті, починаючи з 1927 і до 2020 року, що, як зазначають укладачі в анотації, зроблено вперше. Важливо, що представлена також лесіана мовами національностей Закарпаття та публікації про творчість закарпатських письменників та діячів кіномистецтва – лауреатів премії імені Лесі Українки. Такий бібліографічний показник подає достатньо повний репертуар усіх наявних творів Лесі Українки та публікацій про її творчість, виданих на Закарпатті, що, безумовно, допомагає науковцям, бібліотекарям, студентам, краєзнавцям та всім, хто цікавиться творчістю Лесі Українки в контексті Закарпаття, сформувати уявлення про зв'язки письменниці з цим краєм.

Збірник «Закарпатська Лесіана» цінний тим, що в ньому висвітлено діяльність Лесі Українки різнобічно, із залученням інформації про мистецькі зацікавлення письменниці, вплив на громадське та культурне життя Закарпатського краю, потрактування її здобутків у наукових працях та творчих задумах у різних жанрах мистецтва. За цих умов розглядуваний збірник стає справжнім орієнтиром у розмаїтому морі наукових досліджень, з-поміж яких виокремлено внесок закарпатських дослідників творчості поетеси. Аналіз змісту й структури видання «Закарпатська Лесіана» є підтвердженням того, що місія бібліотеки не тільки в тому, щоб надавати доступ до книги й місце для читання, а й популяризувати книгу й науку про книгу, а також створювати й видавати книжкову продукцію.

Ці міркування повною мірою стосуються й попередніх двох збірників, присвячених Тарасові Шевченку та Іванові Франку. Три видання, укладені за єдиними принципами, утворюють трикнижжя – оригінальний цикл дослідження творчості видатних письменників, який, безумовно, є новаторською спробою інтерпретації літературної творчості.

Проект, зреалізований Закарпатською науковою бібліотекою, виявився дуже вдалим як за своєю ідеєю, так і за її втіленням. Інноваційний підхід полягає у створенні на основі традиційних збірників наукових праць нового жанру наукового видання, де чітко визначена мета, концептуально зумовлена структура, вичерпно подане змістове наповнення, детально розроблена крайова бібліографія й інформаційно-довідкова частина, а також уведено матеріали про живе, особистісне сприйняття письменників читачами, науковцями, критиками, поетами, митцями. Видане Закарпатською науковою бібліотекою імені Федора Потушняка трикнижжя багатовимірно висвітлює величні постаті української культури й популяризує їхню

творчість та водночас збагачує джерельну базу для подальших наукових досліджень, представлену в оновленому вигляді у живому зв'язку з духовними потребами сучасної доби.

Література:

1. Закарпатська Шевченкіана : зб. наук. ст., есе, худож. творів, бібліогр. джерел / Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка ; уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич, Н. В. Панчук, Л. А. Філіп. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. 264 с.
2. Закарпатська Франкіана : зб. наук. ст., есе, худож. творів, бібліогр. джерел / Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка ; уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич, Н. В. Панчук. Ужгород : РІК-У, 2016. 259 с.
3. Закарпатська Лесіана : зб. наук. та публіцист. статей, есе, спогадів, худож. творів, бібліогр. джерел / Департамент культури, національностей та релігій Закарпат. облдержадмін. ; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. обл. ради ; уклад.: М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич-Гаврош. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 288 с.

**ГАЛИНА
КОВАЛЬЧУК**

*заступниця
директора з
наукової роботи
та питань
інформатизації
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

АКТУАЛІЗАЦІЯ, ООНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ У РЕАЛІЯХ ЧАСУ

Основою будь-якої бібліотеки є фонди. Від нього залежить функціонування бібліотеки як такої, він приваблює читачів, формує громадян. Але саме на якості фонду відображаються багато чинників – фінансування, суспільно-історичні процеси, попит серед читачів, навіть мережа бібліотек і наявність працівників.

Великий вплив на мережу бібліотек області мала реформа децентралізації. На Закарпатті вона завершилася у 2020 році. Було створено 6 районів та 64 громади.

Офіційно мережа бібліотек на 01.01.2021 – 470 закладів, станом на 01.01.2025 – 452. Але фактично, відповідно до даних XIII етапу дослідження «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії», яке проводить Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, станом на 30.03.2025 року в області функціонує 381 бібліотека.

Зменшення мережі пов'язано як з децентралізацією, так і з повномасштабною війною. У деяких громадах офіційно бібліотеки не закриті, але роками не працюють з незрозумілих причин. Їхні фонди не передані жодній іншій бібліотеці і не списані. Отже, інформація про ці фонди не відображається в електронній системі моніторингу базової мережі публічних бібліотек. Було ліквідовано Мукачівську районну бібліотеку. За пого-

дженням Міністерства культури та інформаційної політики України з базової мережі виведено бібліотеки сіл Берег, Пастілки, Мирча Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади, сіл Довге Поле та Підгорб Баранинської територіальної громади. Середнянська та Великолучківська ТГ не звітувалися за 2021 рік, Великодобронська ТГ – за 2022 рік. У Верхньокоропецькій ТГ жодна бібліотека не працює з 2021 року.

В області продовжується відтік кваліфікованих кадрів у закладах культури (в тому числі бібліотеках) та структурних підрозділах у сфері культури територіальних громад, насамперед у зв'язку з вкрай низькою заробітною платою, фінансовою неспроможністю територіальних громад.

Протягом 2022-2024 років звільнились 103 бібліотечні працівники, що становить майже 20 % від загальної чисельності.

На кінець 2024 року загальний фонд бібліотек області нараховував 3 215,55 тис. прим., що порівняно з 2020 р. менше на 1 206, 86 тис. прим. За видами документів: 93,93% становлять книги, 5,93% – періодичні видання; 0,03% – електронні; 0,07% – АВ-матеріали; інші – 0,04 %. Українською мовою – 63,36 %, мовами національних меншин – 8,72 %, російською – 27,64 %. (для порівняння: 5 років тому фонд українською мовою становив 53,5 %, мовами національних меншин – 7,3%, російською – 39,0 %).

Скорочення бібліотечних фондів зумовлено низькою факторів. Основним серед них є вилучення застарілої, фізично зношеної, ідеологічної літератури, а також недостатність фінансування або ж її відсутність. В умовах обмежених бюджетних ресурсів оновлення книжкових фондів відбувається значно повільніше, ніж процес їх списання. Додатково на зменшення фондів впливають трансформація читацьких потреб (зростання попиту на електронні ресурси), оптимізація бібліотечної мережі. У результаті формується дисбаланс між списанням та поповненням, що негативно відображається на якості обслуговування користувачів.

З 2022 року списання (вилучення) частини бібліотечних фондів в Україні прямо пов'язане з повномасштабним вторгненням росії. Бібліотечні фонди містили велику кількість книжок з росії або видань, що поширювали ідеї «спільної історії», «єдиного народу» тощо. Після 24 лютого 2022 року стало очевидним, що ці тексти – не просто культура, а інструмент пропаганди та легітимізації агресії. Тоді ж з ініціативи Мінкульту створено консультативно-дорадчий орган – Раду з питань розвитку бібліотечної справи, одне із завдань якої

було розробити механізм вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів та її заміщення якісною літературою та книжками українських видавництв. Цей орган розробив «Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України». Списання фондів у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії є не лише технічним процесом, а й важливим культурно-політичним кроком. Воно демонструє визнання державою небезпеки російської пропаганди, зафіксованої у друкованих виданнях. Актуалізація фондів має на меті усунення джерел, що виправдовують агресію чи просувають ідеї «руського мира», і водночас сприяє формуванню простору безпеки в інформаційній сфері. Таким чином бібліотеки стали простором протидії інформаційній війні та інструментом утвердження української ідентичності, що особливо актуально в умовах повномасштабної війни.

Протягом 2022-2024 з фондів бібліотек області вилучено 1 113,84 тис. прим., з них книг – 1 060,79 тис. прим. (65,1 % рос. мовою). Найбільше було вилучено в 2022 році – 591,84 тис. прим., з них книг – 562,46 тис. прим. За останні 3 роки найбільше видань вилучено у Хустській ТГ (124,34 тис. прим.), Іршавській (74,37 тис. прим.), Виноградівській (72,34 тис. прим.), Закарпатській ОУНБ ім. Ф. Потушняка (47,81 тис. прим.), Рахівській (36,90 тис. прим.), Міжгірській (34,49 тис. прим.), Мукачівській (31,33 тис. прим.), Королівській (28,98 тис. прим.), Ужгородській ТГ (28,93 тис. прим.), Кольчинській (27,01 тис. прим.), Свалявській (24,66 тис. прим.), ЗОДЮБ (25,40 тис. прим.), Керецьківській (21,99 тис. прим.), Дубриницько-Малоберезькій (21,69 тис. прим.), Чинадіївській (21,53 тис. прим.), Довжанській (21,47 тис. прим.), Кам'янській (21,39 тис. прим.), Тячівській (21,14 тис. прим.). Станом на сьогодні бібліотеки Пилипецької ТГ вилучили всі російськомовні видання. За цей же період у Великодобронській ТГ не вилучено жодної книги. Бібліотеки Батівської, Вільховецької, Колочавської, Косонської, Костринської, Неліпинської, Нересницької, Полянської, Середнянської, Синевирської, Сюртівської, Тересвянської, Углянської, Усть-Чорнянської та Чопської ТГ списали менше 5 тис. прим. документів.

На стані і чисельності фонду області відобразились і проблеми з фінансуванням цієї статті видатків. Основними джерелами комплектування були і є нові надходження за державними та регіональними програмами, дарунки користувачів та різних організацій, грантові програми.

З децентралізацією та повномасштабною війною ситуація з фінансуванням погіршилася. Більшість територіальних громад не виділяють цільового фінансування на поповнення бібліотечних фондів. Це пов'язано з низкою причин: обмежені бюджети громад, відсутність державної субвенції саме на придбання книг, як це було раніше, низька увага місцевої влади до бібліотек як до культурних інституцій, мінімальна культура адвокації своєї діяльності самими бібліотекарями в громадах.

А з початком повномасштабної війни ситуація з поповненням фондів значно погіршилася (зменшене/відсутнє фінансування). Якщо до 2022 року одним із вагомих джерел поповнення фондів була обласна Програма підтримки творів закарпатських авторів, яка за рік видавала 8-10 назв видань, котрі поширювалися по бібліотеках області, то зараз обласні програми не працюють. Зрозуміло, зміна пріоритетів у час війни.

В той же час Кабінет Міністрів України схвалює Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (03.03.2023 року), мета якої – формувати звичку та потребу читати як обов'язковий компонент життєвої стратегії громадян, поліпшувати читацьку грамотність і сприяти розвитку людського потенціалу. Бо повномасштабна війна кардинально змінила не лише економічні та соціальні процеси, а й культурне життя. Для багатьох українців книга стала способом психологічної підтримки. Але, на жаль, на фінансуванні й відповідно на формуванні фонду це не відобразилося.

Добре, що залишилась програма поповнення фондів обласних бібліотек в межах Програми розвитку культури Закарпатської області на 2024-2026 роки. Так, в 2024 році фонд Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка поповнився 182 примірниками книжок, а Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва – 194 прим.

Варто відзначити міську Програму розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя Ужгородської міської територіальної громади на 2023-2025 роки. Наприклад, в 2024 році за кошти міського бюджету було придбано 708 примірників книг.

Головним, але не достатнім, джерелом оновлення фондів з 2018 року є Програма поповнення бібліотечних фондів від Українського інституту книги.

Протягом останніх 5 років фонди публічних бібліотек поповнилися на 138,71 тис. прим., з них книг – 116,53 тис. прим.

У таблиці – надходження по роках (тис. од.)

Рік	Всього	В т.ч.			Сільські бібліотеки
		за державними та регіональними програмами	Придбано	Дарунки, гранти	
2020	52,92	14,56	2,56	35,68	–
2021	31,97	19,39	1,83	10,55	8,3
2022	15,68	4,39	1,03	10,05	6,08
2023	18,97	5,23	3,12	10,58	7,96
2024	18,45	4,96	2,06	11,27	10,04

Українською мовою – 116,59 тис. прим., мовою національних меншин – 10,98 тис. прим., іншими мовами – 1,08 тис. прим., російською мовою – 9,86 тис. прим. Відсоток російськомовних видань, на жаль, високий. Навіть під час повномасштабної війни бібліотеки отримали російськомовну літературу (2022 рік – 524 прим, 2023 – 170 прим., 2024 – 30 прим.). В основному це дарунки від користувачів.

Після повномасштабного вторгнення з'явився тренд серед посольств та культурних інституцій Європи поширювати україномовні переклади книжок авторів інших держав, які презентують і популяризують європейську культуру загалом та окремої взятої країни зокрема. Так, Український інститут книги спільно з Інститутом книги Польщі за підтримки Міністерства культури та національної спадщини Польщі реалізували проєкт «Польська полиця в Україні», метою якого було забезпечення у 2023 році публічних бібліотек України виданнями книжок польських авторів, перекладених українською мовою. В результаті конкурсу з відбору заявок бібліотек до 25 книгозбірень Закарпаття надійшло 1200 прим. нових видань.

За підтримки МЗС Німеччини Goethe-Institut разом з експертами у сфері літератури зібрав валізки з дитячими книжками українських та зарубіжних авторів. «Валізки з книжками» отримали Виноградівська центральна публічна бібліотека, Мукачівська централізована бібліотечна система, Публічна бібліотека Тячівської міської ради.

У 2024 році Goethe-Institut та Український інститут книги реалізували передачу публічним українським бібліотекам з різних областей пакета з чотирнадцяти книжок, що репрезентують німецьку літературу, культуру, філософію, та візуальних матеріалів для оформлення цих книжкових полиць. В результаті 1000 українських бібліотек отримали по 14 видань, серед яких бібліотеки Виноградів-

ської, Мукачівської, Великоберезнянської, Верхньоворітської, Сюртівської, Тячівської та ін. територіальних громад.

В 2023-2024 роках обласні бібліотеки отримали 350 книжок переважно французьких та франкомовних авторів – класичних і сучасних – перекладених українською мовою для дорослих і дітей, передані Французьким інститутом в Україні при Посольстві Франції в Україні.

У 2023 році завдяки благодійній акції «Fuss NEKI» («Біжи з нами»), ініційованою міською бібліотекою м. Секельудваргель (Румунія), бібліотеки Закарпаття, які обслуговують угорськомовне населення, поповнили свої фонди.

Крім зовнішніх ініціатив, маємо і успішний приклад адвокації своїх потреб сільською бібліотекою. Бібліотека-філія с. Туриця Тур'я-Реметівська ТГ активно шукає різні способи поповнення бібліотечного фонду. Так, в 2024 році взяла участь у онлайн-розіграші сайту «Барабука» та виграла комплект з 5 книг. Вони звернулись із запитом безкоштовного поповнення до Видавничого дому «Школа» – отримали 30 книг; зареєструвалась на Міжнародному порталі Експеримент – отримали книги; в рамках акції «100 книг для 100 бібліотек України» отримали набір з 3 книг. Звернулись до Видавництва «Світло на Сході» і отримали 220 книг, які були розподілені між бібліотеками-філіям ТГ.

Варто згадати, як в цій громаді розпочалася адвокація потреб читачів. У 2020 році, в переддень свят, завідувачка Публічної бібліотеки Тур'є-Реметівської сільської ради на сторінці «Книжкова барахолка» написала оголошення з проханням допомогти осучаснити фонди бібліотеки. І вже через місяць бібліотека поповнилася близько 700 примірниками книг різножанрової сучасної літератури.

В останні роки одним з джерел поповнення фонду Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка є подаровані унікальні, ретельно дібрані домашні бібліотеки. Завдяки Фонду Андрія Півня обласна бібліотека тепер володіє 616 прим. унікальної колекції цінних і рідкісних видань з особистої бібліотеки відомого українського письменника, етнографа Федора Потушняка, іменем якого названа бібліотека. Колекція передана бібліотеці з метою збереження значної літературної спадщини письменника. У 2025 році до обласної бібліотеки родини були передані бібліотеки літературознавця, доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури УжНУ Лідії Голомб, літературознавця, доцента згаданої кафедри Марії Козак та історика, письменника, публіциста Сергія Федаки.

Цікавим джерелом поповнення фондів бібліотек області стали книжки, закуплені за гроші, які книгозбірні отримали внаслідок утилізації пропагандистської літератури згідно з «Рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України». За виручені кошти від здачі списаних документів придбали україномовні книги підвищеного попиту: Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка – 189 прим., Виноградівська ТГ – 228 прим., Довжанська – 24 прим., Королівська – 101, Полянська – 272 прим., Рахівська – 50 прим., Углянська – 25 прим., Хустська – 72 прим. та ін.

Якщо узагальнити всі джерела надходжень, то в 2024 році Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка поповнилася на 2, 21 тис. прим., Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва – на 0, 75 тис. прим. До бібліотек Берегівської ТГ надійшло 2,81 тис. прим., Ужгородської – 1, 54 тис. прим., Хустської – 0, 74 тис. прим., Виноградівської – 0, 68 тис. прим., Углянської – 0, 54 тис. прим. В інших громадах ці показники ще менші. Бібліотеки Баранинської, Богданської, Буштинської, Великодобронської, Верхньокоропецької, Драгівської, Дубівської, Неліпинської, Усть-Чорнянської не отримали жодного видання. Проблема в тому, що більшість із цих громад тільки в цьому році забрали книги від УІК.

Отже, поповнення бібліотечних фондів має ключове значення для розвитку читання, доступу до інформації та культурного життя громади. На сьогодні є недостатнє фінансування з боку місцевих громад та держави. Спостерігається скорочення фондів через вилучення застарілих та російськомовних видань, міста отримують більше нових книжок, ніж сільські, важлива роль Українського інституту книги, але цього недостатньо. Для покращення даної ситуації потрібно стабільне фінансування: державна субвенція на поповнення фондів (окрема стаття у бюджеті); співфінансування громад: 50 % від держави, 50 % – від місцевого бюджету, залучення культурних фондів, меценатів, співпраця з видавництвами, громадою. Варто формувати фонд за запитами читачів, розвивати поєднання друкованих та електронних ресурсів.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОУНБ ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА – НЕВІД'ЄМНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ Й ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

**МАР'ЯНА
ГРІГАШ**

*заступниця
директора з
внутрішньої
роботи
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

Впродовж останніх п'яти турбулентних років Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка гідно адаптувалась до нових викликів та змін, що принесли один за одним періоди пандемії, віддаленої роботи та повномасштабного вторгнення росії на територію України. Маючи досить вдалий попередній досвід участі в проєктах «Бібліоміст», «Майбутнє варто планувати», «Від читання до смеркання», «Поліс» та ін., бібліотека задіяла проєктну діяльність як невід'ємний інструмент, що розширює рамки і виводить бібліотеку на новий рівень розвитку. У 2019 році створено відділ проєктної та соціокультурної діяльності. Очолила його Євгенія Напуда, яка разом з колегами написала десятки заявок і успішно реалізувала впродовж останніх 5 років 7 грантових проєктів, два з яких у партнерстві.

У 2020 році бібліотека виграла і освоїла грант від Українського культурного фонду за програмою «Культура в часи кризи: інституційна підтримка». Завдяки ньому вдалось розв'язати найгострішу проблему – відновлення функціонування підвального приміщення бібліотеки, де розташована частина книгосховища. Підвальне приміщення було затоплене ґрунтовими водами після сильних

дощів в червні 2020 року. Завдяки гранту було придбано нові стелажі, осушувач повітря, насос для відкачування води, подовжувач та засоби дезінфекції.

Реалізація проєкту «Бібліотека єднає людей» (2020 р.), до якого активно долучилися працівники бібліотеки, був спрямований на розробку нових моделей співпраці між художниками, бібліотеками і спільнотами міста через експериментування з різними способами залучення людей і принесення нових тем і програм в бібліотеку. Проєкт надав можливість художникам і художницям з України і Угорщини створити нові твори, реалізувати публічні програми і спільні висловлювання. Організаторами проєкту «Бібліотека єднає людей» стали Платформа міждисциплінарних практик «OpenPlace» (Київ, Україна), Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка (Ужгород, Україна), «Studio of Young Artists' Association» (Будапешт, Угорщина). У рамках проєкту були передбачені три воркшопи: майстерня друку слоганів і гасел «Ваш текст тут» від художниці з Угорщини Тюдде Мезес, перфоманс «Виявити спонтанне, уявне» від художника Данила Ковача, який запропонував спільно з учасниками створити перформанс у стилі опарту (оптичне мистецтво); створення текстильної книги «Історії, що пов'язані з одягом» від київських художниць Антоніни Мельник і Марії Лукьянкової. Завдяки цьому проєкту у бібліотеці з'явилося стильне панно (2х3 м), яке і нині прикрашає малий читальний зал.

У 2021 році зірки не сприяли підтримці поданих проєктних заявок. Спільно з ГО «Журнал Нова Європа» бібліотекою була подана заявка «Угорськомовна література України» на Український культурний фонд. Спільно з ГО «Асоціація бібліотекарів Закарпаття» – проєктна заявка «Літературна студія «Жива книга» на Агенцію регіонального розвитку та на інституційний грант на «Дім Європи», а також проєктну заявку «Капуркова книжка-9» – на «Фундацію Загорій».

З початком повномасштабного вторгнення бібліотека, здійснюючи свою щоденну діяльність та відповідаючи на виклики сьогодення, спрямувала свою роботу на підтримку внутрішньо переміщених осіб. Цю сторінку роботи бібліотеки в 2022 році детально описала Євгенія Напуда у статті «Бібліотека – простір безпеки та підтримки в умовах війни» в журналі «Бібліотечна планета» [1]. Ми зупинимось лише на ключових моментах.

З 26 лютого 2022 р. на Закарпаття почали з'їжджатися українці з міст, де велися активні бойові дії. Перед бібліотекарями постав

новий виклик – відволікти, психологічно розслабити внутрішньо переміщених осіб шляхом надання культурних послуг. У квітні до нашого краю прибула рекордна кількість ВПО. Тоді на базі бібліотеки спільно з волонтерською ініціативою було створено антистресовий простір рівноваги «Цінність», головною метою було зняття напруги та негативних емоцій у дітей та дорослих. Щодня бібліотекарі організовували лялькові вистави, заняття з акторської майстерності, підготовки до НМТ, проводили арттерапію, музичну терапію, йогу та саундхілінг. Відвідувачі із задоволенням брали участь у майстер-класах з бісероплетіння, малювання, 3D-графіки, інтуїтивних танців та інших активностях. У роботі з дітьми використовували інтерактивні форми – бібліоквести, флешмоби тощо. Учасники виконували різноманітні завдання, пов'язані з літературними героями, усною народною творчістю, шукали підказки в різних локаціях бібліотеки, зокрема у дворіку та в бібліотечному підземеллі. Знаходили скарби, які використовували для творчості, намалювали свої малюнки-побажання захисникам та захисницям.

З метою комфортної соціалізації та інтеграції ВПО в місцеві громади бібліотека виграла і реалізувала проєкт «ВільноХаб», що втілювався з березня по вересень 2022 року в рамках програми «Мріємо та діємо», що впроваджувалася за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконувалася IREX за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України. Завдяки цьому гранту книгозбірня поповнилася чисельною кількістю матеріалів для творчості та розвитку – малювання, ліплення, майстрування, вишивання, а також отримала настільні ігри для дітей, молоді та дорослих. Це було особливо доречно в час наймасовішої роботи з ВПО. Протягом занять користувачі розвивали свої комунікативні навички, емоційно-вольову саморегуляцію, вчилися відновлювати свій психоемоційний стан, звертатися по допомогу, в разі надскладної ситуації та допомагати іншим. Емоції діток ВПО засвідчували, що їм подобався такий вид дозвілля, адже це допомогало хоча б на мить забути жахіття війни, розвіяти їхній сум за покинутим домом і подарувати хоча б крихту тепла та радості. Кожен учасник мав нагоду проявити свою фантазію та уяву, відволіктися від сумних думок і переживань, поринути в затишну атмосферу з ароматним чаєм, поласувати смаколиками.

Крім цього, команда бібліотекарів та залучених помічників з когорти ВПО завдяки проєкту «ВільноХаб» щомісяця проходили навчальні онлайн-тренінги, отримували консультаційну та менторську

підтримку щодо послуг, які виникали під час дії проєкту, а також отримували методичну підтримку у вигляді друкованих та електронних матеріалів з тем: психосоціальної підтримки, протимінної безпеки, про творчість та креатив, медіаграмотність, кібергігієну, працевлаштування, діалог та порозуміння. Відтак застосовували отримані знання у щоденній роботі.

У вересні 2022 року бібліотека стала офіційним партнером проєкту «Підтримка внутрішнього культурного розвитку в Україні» в рамках роботи Літературної мережі за ініціативи Міжнародної літературної корпорації «Meridian Czernowitz». Проведення цього проєкту стало можливим завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). В рамках цього проєкту відбулося ряд заходів: презентація нової збірки есеїв «Щось зі мною не так» Андрія Любки, літературний вечір – презентація збірки оповідань «Солодке життя» українського прозаїка Романа Малиновського, презентація поетичної збірки «Вміст чоловічої кишені» українського письменника, поета, прозаїка, журналіста, перекладача Олега Коцарева, творчий вечір українського письменника Тараса Прохаська, на якому, зокрема, було презентовано книгу «Бо є так», та творчий вечір української письменниці, перекладачки та публіцистки Софії Андрухович.

Крім того, в 2022 році в головній книгозбірні краю стартував і вже четвертий рік діє проєкт «ТАТО Хаб». Це проєкт школи батьківства, розроблений Фондом ООН у галузі народонаселення, UNFPA, спільно з Promundo (США) та інститутами громадянського суспільства на засадах партнерства з муніципалітетами з метою допомоги татам у відпрацюванні навичок та дій, які допоможуть їм стати більш відповідальними батьками та партнерами. Концепція татохабів – це про залучене татівство, піклування, проведення змістовного дозвілля разом і забезпечення всебічного розвитку дитини, а також сприяння партнерським відносинам в родині. Проєкт спрямований на розвиток відповідального батьківства, психоедукація, підтримку ментального здоров'я населення, запобігання гендерно-зумовленого насильства. Проєкт пропонує тренінги для татусів, татусів-ветеранів та їх сімей в «Школі батьківства», як навчитися бути кращим татом та партнером для коханої, про основи статевого виховання, щоб краще зуміли пояснити своїй дитині принципи безпеки, сексуальності та змін в організмі, щоб навчилися говорити на незручні теми. Проговорюються також питання гендерної рівності та батьківського вигорання, підліткової психології. Заняття відбуваються

щотижня. Крім бібліотекарів, у проєкті працюють і психологи Олена Пітух, Олексій Гелюх, військовий психолог Василь Товт.

Серед всієї різноманітності заходів особливо людними і популярними є заняття з нейрографіки. Учасники відзначали після занять відчуття розслаблення, заспокоєння, покращення настрою, а також відчуття ресурсності. Відгукувались, що відчули себе в колі теплоти, прийняття і спільної ідеї, що для ВПО особливо важливо, оскільки вони страждають від нестачі спілкування і комунікацій з близькими. Навчилися мислити як команда, підтримувати та допомагати один одному для спільної мети.

Для зміцнення стосунків у сім'ях у межах проєкту щомісяця організовували родинні фотосесії. Для багатьох учасників це був перший подібний досвід. Організатори побачили, як це важливо для підтримки здорової атмосфери у сім'ї.

У межах «ТАТО Хабу» було проведено цикл тренінгів «Культура спілкування з ветеранами та ветеранками» для різних цільових аудиторій: родини ветеранів, цивільних, поліцейських та працівників культури. Заходи були спрямовані на те, щоб навчити учасників принципів ефективної комунікації з ветеранами, надати їм інструменти для підтримки у процесі адаптації до цивільного життя та сформувати глибше розуміння потреб і переживань ветеранів. Учасники отримали практичні знання про психологічні особливості адаптаційного періоду, дізналися, як правильно реагувати на зміну поведінки ветеранів, уникати конфліктів і створювати довірливу атмосферу в сім'ї. Вони також навчилися розпізнавати ознаки стресу та емоційного виснаження у своїх рідних і своєчасно надавати підтримку.

З січня 2023 до червня 2025 в бібліотеці також реалізовувався проєкт «Простір єдності та підтримки» за фінансової підтримки Карпатського фонду та Фонду Франції та COFRA. Основними напрямки проєкту були інклюзія та безбар'єрність, робота з ВПО, ветеранами та їх родинами. Метою проєкту було: покращення психоемоційного стану та зниження напруги серед ВПО та членів приймаючої громади шляхом створення груп психологічної підтримки; покращення рівня володіння українською мовою серед ВПО, які проживають в місті Ужгород, через інтерактивні форми та комфортні інтеграційні процеси в громаді; покращення освітнього рівня у сфері охорони здоров'я; покращення рівня взаємодії між ВПО та місцевою громадою.

В межах цього проєкту в бібліотеці зародився і став популярним клуб з вивчення української мови «Говори українською», який щосереди проводить бібліотекар Надія Яблонська. Навіть після

завершення грантового проєкту клуб продовжує свою роботу. Під час засідань учасники клубу, а це переважно ВПО, вивчали назви предметів побуту українською, слова-пароніми, як правильно і у яких словах вживати літеру «Г», творення фемінітивів, глибше знайомилися з традиціями українського народу, знайомилися з творчістю та творами знакових українських поетів, до прикладу, Дмитра Павличка, Василя Стуса, Василя Симоненка тощо. Внутрішньо переміщені люди вивчали нові слова та фразеологізми, щоб використати зі своєї мови суржик, вчилися правильно визначати чоловічий, жіночий чи середній рід слів, знайомилися з історією книгодрукування, розповідали про свої читацькі вподобання, пізнавали історію та культуру Закарпаття. Заняття продовжуються в бібліотеці й після завершення проєкту.

Завдяки проєкту «Простір єдності та підтримки» також проведено 20 груп психологічної підтримки. Робота у таких групах спрямована на розвантаження, подолання стресу, покращення психоемоційного стану та зміцнення ментального здоров'я як ВПО, які опинились в нових для себе життєвих умовах, так і місцевих, які зіткнулись з новими викликами.

Крім того, проведено серію арттерапевтичних майстер-класів для ВПО та ужгородців з вишивки, акторської майстерності, малювання, писанкарства, гачкування, миловаріння тощо. Наприклад, у 2024 році до Всеукраїнського дня вишиванки в бібліотеці відбулася акція, яка проходила під гаслом «Вишиваємо перемогу». Протягом дня попередньо зареєстровані учасники акції мали змогу долучитися до вишивання карти України. Відвідала захід і зіркова гостя – акторка Римма Зюбіна. На День Незалежності України було презентовано вишиту мапу за участі вишивальниць та партнерів у рамках грантового проєкту. Наразі вишита мапа прикрашає фое бібліотеки на першому поверсі.

За час реалізації проєкту було проведено ряд майстер-класів з вишивки та гачкування на підтримку ЗСУ «Брелоки-обереги захисникам». Створені вироби були передані нашим захисникам та захисницям на фронт разом з книжками, які ми для них збирали.

Крім того, у співпраці з інклюзивною майстернею-кав'ярнею «Янгол» проведено 5 інклюзивних арттерапевтичних майстер-класів: «Виготовлення свічок», «Печиво брауні», «Бельгійські вафлі» та «Виготовлення цукерок». Родзинкою цих акцій є те, що тренерами є люди з інвалідністю. Такі заходи сприяють соціалізації людей з інвалідністю в громаду, налагодженню соціальної комунікації та взаємодії.

Однією з форм роботи «Простору єдності та підтримки» були екскурсії-квести Ужгородом для молоді з числа ВПО та місцевої громади, що сприяла пізнанню історії, архітектури та культури нашого краю.

Проектна діяльність сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки, розвитку комунікації між бібліотекарями та колегами з інших громадських організацій. Варто сказати про продуктивну дружбу із «СОС Дитячі містечка України», які проводили для бібліотекарів тренінги з організаційного розвитку в рамках проекту «Простір єдності та підтримки», як-от: «Організаційна культура та цінності», «Брендинг та комунікації», «Мотивація за Маслоу: від базових потреб до самореалізації» та «Безбар'єрне суспільство: від розуміння до впровадження». Відтак керівник партнерської ГО Наталія Криворучко ініціювала книжковий клуб з обговорення прочитаних книжок. Впродовж 2024 року майже щомісяця учасники ГО «СОС Дитячі містечка України», читачі бібліотеки збиралися, щоб обговорити разом актуальні художні книжки. Наприклад, Д. Кіза «Квіти для Елджернона», І. Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма», А. Левкової «За Перекопом є земля», книгу Олександра Гавроша «Дика Галя» за участі самого письменника тощо.

Активна проектна діяльність дозволила команді бібліотекарів, які працюють з грантами, ознайомитися з досвідом роботи громадських організацій в Угорщині та Словаччині. Це стало можливим завдяки співпраці з транскордонною регіональною фундацією «Карпатський фонд», який надає технічну та консультативну підтримку проектам, результатом яких є покращення життя людей у містах та сільських громадах Карпатського регіону. До речі, проект «Простір єдності та підтримки» переміг у міжнародному конкурсі «Найкраща соціальна інновація» серед поданих українських проектів «Карпатської платформи».

Отже, в сучасних жакливих умовах жорстокої війни обласна бібліотека однією з перших миттєво зреагувала на потреби й культурні запити людей. Бібліотека стали для українців просторами безпеки та затишку. Все це стало можливим насамперед завдяки грантовій роботі, яка спрямована на моральну, психологічну підтримку і адаптацію в громаді внутрішньо переміщених осіб, підтримку ментального здоров'я населення, просвітництво і пропагування усвідомленого батьківства. Ми не знаємо, коли закінчиться війна, проте ми продовжуємо жити, працювати, допомагати й підтримувати один одного. В умовах воєнного часу бібліотеки, як і раніше, залишаються

відкритими для співпраці та допомоги усім, хто цього потребує. Бібліотека – це якраз те місце, де спокійно і затишно, що допомагає людям хоч трохи відпочити душею, відволіктися від тяжких думок. А сучасні бібліотекарі працюють і роблять все можливе, аби підтримати кожного читача своєї книгозбірні.

Література:

1. Головна книгозбірня Закарпаття у 2022 році / КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : М. В. Грігаш, Г. К. Ковальчук ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2023. 33 с. : кольор. фот.
2. Головна книгозбірня Закарпаття у 2023 році / КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : Г. К. Ковальчук, М. В. Грігаш ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2024. 34 с. : кольор. фот
3. Головна книгозбірня Закарпаття у 2024 році / КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : М. В. Грігаш, Г. К. Ковальчук ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2025. 35 с. : кольор. фот.
4. Ковальчук Галина. Проектна діяльність бібліотек Закарпаття // Бібліотеки Закарпаття: здобутки та нові напрями діяльності : мат. «круглого столу», присвяч. 70-річчю Закарпат. ОУНБ ім. Ф. Потушняка / Упр. культури Закарпат. облдержадмін. ; Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка ; уклад. Л. З. Григаш ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2015. С. 43-46.
5. Напуда Євгенія. Бібліотека – простір безпеки та підтримки в умовах війни // *Бібліотечна планета*. 2022. № 3 (97). С. 13-15 : іл.

«ВІКНО В АМЕРИКУ» ЯК ОСВІТНІЙ ХАБ: ГРАНТОВІ ПРОГРАМИ, МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА КЛУБНА ДІЯЛЬНІСТЬ

**ЛЮБОВ
ТОЛСТОВА**

*головний
бібліотекар,
координаторка
центру «Вікно
в Америку»
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

Інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку», створений у 2004 році за підтримки Посольства США в Україні при Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потушняка, став одним із перших майданчиків для культурного та освітнього обміну в регіоні. Його місія – сприяти взаєморозумінню між США та Україною, популяризувати знання про американське суспільство, розвивати критичне мислення та створювати можливості для громади.

Сьогодні «Вікно в Америку» – це більше, ніж відділ бібліотеки з англomовними книгами. Це сучасний освітній хаб, де можна знайти інформацію про освітні та грантові програми, відвідати тренінги з медіаграмотності, долучитися до клубної діяльності, поспілкуватися з однодумцями та реалізувати власні ідеї.

Центр активно співпрацює з Посольством США в Україні, яке надає грантову підтримку для зміцнення матеріально-технічної бази. Завдяки цій підтримці майже щороку оновлюється обладнання – ноутбуки та інша техніка. Нещодавно було здійснено сучасний ремонт, а нині триває розширення центру, щоб зробити його ще більш комфортним і просторим для відвідувачів. Посольство також фінансує закупівлю різногалузевої літератури, в основному художньої, а також проведення програм та проєктів для громади.

Центр активно інформує мешканців Ужгорода про грантові та освітні програми, що реалізуються Посольством США в Україні та іншими міжнародними партнерами. Це не лише можливість отримати фінансову підтримку для навчання чи проєктів, а й справжній шанс розширити горизонти.

Деякі відвідувачі центру вже брали участь у програмах обміну, отримували грантову підтримку та поверталися з унікальним досвідом, яким ділилися з громадою. Особливе місце займає співпраця з EducationUSA, у межах якої проводяться воркшопи з написання аплікаційних форм та зустрічі, на яких ішлося про можливості навчання у США. Такі заходи допомагають студентам та молоді зрозуміти, як правильно підготувати документи, дають мотивацію не боятися подаватися на міжнародні програми.

В епоху інформаційних війн та масових фейків надзвичайно важливо навчитися орієнтуватися у потоці новин. Саме тому «Вікно в Америку» одним із перших у регіоні розпочало серію заходів із медіаграмотності.

З 2017 року центр активно впроваджує заходи з медіаграмотності. Спочатку це були одноразові лекції та тренінги для різної аудиторії, але з часом проєкти стали масштабнішими. У 2019 році реалізовано проєкт «Медіаграмотність для нацменшин», у якому взяли участь понад 60 бібліотечних фахівців трьох районів Закарпаття, орієнтованих на угорськомовне населення. П'ять тренінгів допомогли учасникам опанувати базові знання у сфері медіа, ознайомитися з видами маніпуляцій та пропаганди, а також здобути інструменти перевірки інформації й критичного мислення. Завдяки цьому знання отримали представники угорської національної меншини через бібліотечні послуги.

У 2020 році реалізовано проєкт «Медіашкола» для 15 студентів, який включав 2 тренінги, 3 вебінари та 5 воркшопів. Студенти вчилися основам медіаграмотності, критичного мислення, журналістики, створенню контенту, PR, ораторській майстерності, використанню соцмереж та створенню вебсайтів. Успішність проєкту дозволила його повторити у 2021 році.

У 2022 році, незважаючи на складнощі війни, стартував новий проєкт з медіаграмотності. Проведено 16 тренінгів для різних груп, включно з ВПО. Учасники дізнавалися, як працюють сучасні медіа, як відрізняти факти від суджень, виявляти маніпуляції у соцмережах та фільтрувати інфосміття. Ці заходи значно підвищують критичне мислення та інформаційну грамотність громади.

Крім того, щороку у співпраці з Навчально-методичним центром професійно-технічної освіти проводяться лекції, тренінги та воркшопи для студентів училищ та коледжів не лише в Ужгороді, а й в області. Зокрема, наші заходи відбувалися у таких закладах, як Ужгородське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування, Перечинський професійний ліцей, Хустський професійний ліцей сфери послуг, Мукачівський професійний аграрний ліцей ім. М. Данканича тощо. Учасники отримують практичні знання: як відрізняти факти від суджень, які методи маніпуляції використовують медіа, як працюють алгоритми соцмереж, як перевіряти інформацію та уникати «інфосміття». Така широка співпраця охоплює кілька освітніх установ і дозволяє поширювати сучасні знання серед молоді різних куточків Закарпаття, роблячи наш центр справжнім осередком освітніх можливостей для цілого регіону.

Відгуки учасників підтверджують ефективність: після тренінгів вони почали критичніше ставитися до новин, перевіряти джерела та навіть навчати цьому своїх друзів. А нещодавно центр включив у програму тренінгів і тему штучного інтелекту, що робить його справді сучасним освітнім простором.

Ще однією візитівкою центру «Вікно в Америку» є клуби. Тут діють розмовні та граматичні клуби, клуб читання, а також регулярно організовуються кінопокази, лекції та майстер-класи. Це не лише практика англійської мови, а й можливість знайти друзів, поспілкуватися у неформальній атмосфері та провести час з користю.

До пандемії та початку війни клуби часто відвідували носії англійської мови – волонтери Fulbright та Peace Corps. Це було унікальне середовище для тих, хто прагнув удосконалити мову та зрозуміти культуру «зсередини». Сьогодні модераторами є волонтери та працівники центру, і навіть у складних умовах клуби залишаються популярними – зустрічі відбуваються щотижня.

«Вікно в Америку» – це простір, де можна не тільки вивчати англійську, а й обмінюватися ідеями, реалізовувати власні ініціативи, знаходити натхнення.

Центр активно співпрацює з місцевими школами, коледжами, університетами та громадськими організаціями. Це дозволяє розширювати аудиторію та робити заходи максимально практичними й корисними. Хоч міжнародних проєктів поки не було, але відбувається партнерство з іншими центрами «Вікно в Америку» в Україні, що відкриває можливості для обміну досвідом та спільних ініціатив.

Щороку центр організовує близько 300 заходів, які відвідують понад 3000 людей. Ще приблизно стільки ж користуються ресурсами центру поза заходами. Це свідчить про те, що попит на освітні можливості зростає, а сам центр є важливою частиною культурного життя Ужгорода.

Завдяки його діяльності громада стає більш відкритою до нових знань, англійська мова перестає бути бар'єром, а критичне мислення поступово стає звичною практикою. Участь у заходах та тренінгах допомагає молоді знаходити нові перспективи, а місто здобуває репутацію культурного й освітнього центру Закарпаття.

Особливою подією для нашого центру став візит Посла США в Україні Бріджит Брінк під час її перебування на Закарпатті влітку 2024 року. Пані Посол зустрілася з випускниками американських програм обміну, які поділилися власним досвідом навчання і стажування у США, а також баченням майбутнього України. Цей візит став потужним свідченням того, що діяльність нашого центру є важливою не лише для місцевої громади, але й для міжнародних партнерів. Для нас надзвичайно цінною є така підтримка, адже вона мотивує розвиватися далі, впроваджувати нові ініціативи та залишатися сучасним освітнім хабом для Ужгорода і Закарпаття.

«Вікно в Америку» прагне й надалі розвиватися як сучасний хаб. Серед нових напрямків – тренінги з цифрової грамотності, розвиток тематики штучного інтелекту, а також створення платформ для підтримки молодіжних стартапів та соціальних ініціатив.

За два десятиліття «Вікно в Америку» стало справжнім освітнім осередком, який поєднує в собі доступ до знань, розвиток навичок і формування нової культури мислення. Це приклад того, як невеликий простір у бібліотеці може перетворитися на центр можливостей для цілої громади.

Грантові програми, медіаграмотність та клубна діяльність — три стовпи, на яких будується робота центру зараз. Та головне – це люди, які щодня приходять сюди у пошуках знань, підтримки та натхнення. І саме вони роблять «Вікно в Америку» живим, сучасним і необхідним для розвитку нашого суспільства.

УЧАСТЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОУНБ ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА ТА ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ В МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ПОЛЕГЛИХ ГЕРОЇВ- КРАЯН В РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Російське повномасштабне вторгнення в Україну докорінно змінило життя українців. Бібліотеки перетворилися на волонтерські центри. Працівники більшості бібліотек області згуртувалися і допомагали внутрішньо переміщеним особам, територіальній обороні, військовим ЗСУ, організовували цікаве дозвілля для усіх, хто потребував емоційної розрядки у ці важкі для країни часи.

Крім того, бібліотеки як осередки інформації, знань, пам'яті не можуть бути осторонь важливих історичних подій. Бібліографи фіксують публікації у пресі, інформацію про військових у бібліографічних описах, формуючи різноманітні бази даних, проводять вечори-реквієм, оформляють виставки видань патріотичного, історичного змісту тощо.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка вирішила одним з напрямків діяльності обрати й роботу з комеморацією (термін «комеморація» означає комплекс суспільних практик із увічнення пам'яті значимих для суспільства подій чи людей минулого [3]). Обласна публічна бібліотека

**ІВАННА
КОГУТИЧ-
ГАВРОШ**

*головна
редакторка
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

**МАРГАРИТА
БАДИДА**

*головний
бібліограф
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

є депозитаріями краєзнавчої літератури. Тому зосередили увагу на збиранні та впорядковуванні інформації про полеглих захисників України, які родом із Закарпаття чи пов'язані із цією областю. Ми не акцентуємо увагу на кількості військових, які віддали своє життя за Україну, але вважаємо, що варто увічнювати героїзм військовослужбовців і добровольців, вшанувавши кожного Героя вже сьогодні. Так, з 2019 року на державному рівні вшановують День пам'яті захисників України [11], які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Комеморативну роботу краєзнавчого характеру обласна бібліотека спрямувала у кількох напрямках: 1) збирання бібліографічної інформації про Героїв на щиті; 2) створення і наповнення онлайн-мартирологу «Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні» [10]; 3) підготовка віртуальних та постійних книжкових виставок; 4) партнерська довідкова, пошукова робота в авторському проєкті «Герої Закарпаття» журналіста Олександра Гавроша.

Обласна бібліотека з 2014 року створила і наповнює розділ «Військова справа» у продовжуваних бібліографічних покажчиках «Закарпаття на сторінках преси», робить віртуальні та постійні книжкові виставки («Живі, поки пам'ятаємо!», «Вони померли за нас, аби ми жили...» тощо). Коли кількість інформації почала збільшуватись в геометричній прогресії, бібліотекарі вирішили робити щось більше задля збереження пам'яті краян-захисників України. За спостереженням О. Таран, однією з популярних комеморативних практик в Україні є мереживні мартирологи, оскільки «сучасні ІТ-технології дозволяють висловлювати жалобу в новому форматі: як у суспільному, так і приватному порядку», «спонукають членів громади долучитися до висловлення колективної жалоби» [12, с. 36-37]. Тому від початку повномасштабного вторгнення бібліотека почала роботу зі створення віртуального мереживного мартирологу – бази даних «Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні».

Джерельною базою для онлайн-меморіалу стали згадки про полеглих закарпатців у пресі, книжкових виданнях, офіційні повідомлення місцевої влади, перевірені публікації в соцмережах. Як відомо, у 2018 році в Ужгороді вийшов збірник біографічних довідок про 74-ох загиблих «Пам'ять про подвиг» [9], підготований зусиллями Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Закарпатській області. У цьому ж році в часописі «Екзиль» опубліковано матеріал студентки відділення журналістики УжНУ Віри Лабич «Сильні духом. Про подвиг закарпатських добровольців-учасників

АТО» [8, с. 1-17]. Журнальний список з короткими біографіями та світлинами налічує 98 осіб, про дев'ятьох журналістка зробила ширші нариси. У 2019 році в третьому томі обласного серіалу «Книга Пам'яті України. Закарпатська область» [4, с. 132-197], який зафіксував полеглих військових Срібної землі у Другій світовій війні, імена працівників Міністерства внутрішніх справ, полеглих при виконанні службових обов'язків, також була спроба фіксації імен закарпатців, полеглих і пропалих безвісти у вирі Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Військові із Закарпаття, зокрема воїни 128-ої гірсько-штурмової бригади, яка дислокується в області, брали активну участь в боях за Луганський аеропорт та на Дебальцівському напрямку. Нариси про деяких героїв, які полягли в цих трагічних боях, опубліковані в книжках серії «Хроніка», заснованої видавництвом «Фоліо» у 2018 році. Наприклад, про Олександра Бабича, Адальберта Ковача, Анатолія Голика, Віталія Постолакі, Ярослава Костя, Василя Білака у книжці спогадів родин загиблих воїнів «На щиті. Спогади родин загиблих. Дебальцеве» Ірини Вовк [1]. З 2022 року в «Календарях краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття» [5] почали давати інформацію про ювілеї героїв Закарпаття та окремі розгорнуті статті-персоналії. У 2024 році поетеса Марія Кокіш-Гриник зробила авторську документально-поетичну книжку про полеглих героїв Рахівщини «Нескорені Лицарі Срібної Землі» [6].

Вибираючи спосіб вшанування, обласна бібліотека зупинилася на формі мережевого мартиролога на зразок відомих волонтерських всеукраїнських платформ пам'яті: «Меморіал», «Книга пам'яті полеглих за Україну», «Український меморіал» [13].

Було розроблено анкету, за якою подаємо біографічні довідки про загиблих військових. Сторінка героя на сайті бібліотеки містить фотографію, прізвище, ім'я, ім'я по батькові, роки життя, звання, посаду у війську, нагороди, біографію, факти вшанування пам'яті у вигляді пам'ятної дошки, перейменування вулиці, присвоєння імені героя школі чи іншій установі, пов'язаній з певною людиною тощо; зафіксовано наявну бібліографію.

У біографії з доступних джерел бібліотекарі збирають і систематизують публічні дані: зазначають дату і місце народження, навчання, час і умови вступу на військову службу, звання, обставини смерті, місце поховання тощо.

Аби база даних була ґрунтовною, у квітні 2022 року бібліотека звернулася до департаменту соціального захисту населення Закарпатської ОДА-ОВА з проханням надати список загиблих учасників

АТО/ООС. 27 квітня ми отримали відповідь, де була інформація про 99 полеглих військових станом на 01.02.2022 року. Як відомо, офіційної інформації про кількість загиблих після повномасштабного вторгнення немає, аби не деморалізувати населення. Проте є побажання Міністерства оборони віддати шану всім полеглим військовим [7]. Тому бібліотекарі в режимі реального часу збирають інформацію про факти смерті, некрологи, анонси похоронів, факти вшанування пам'яті шляхом встановлення барельєфів, перейменувань вулиць на честь полеглих військових тощо.

З жовтня 2022 року база даних доступна на сайті бібліотеки за посиланням: <https://biblioteka.uz.ua/war/>. На жаль, закарпатський мереживний мартиролог регулярно поповнюється новими іменами.

Бібліотеки Закарпаття також стараються зберегти пам'ять про полеглих односельців. Як показує онлайн-опитування, проведене науково-методичним відділом Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка у травні 2025 року, з 64 територіальних громад Закарпаття 60 проводять комеморативну роботу. В інших чотирьох або ще нема полеглих односельців (Косоньська ТГ), або бібліотеки громади з певних причин зачинені (Верхньокоропецька, Чопська), або просто така робота ще не розпочалась (Холмківська ТГ).

Красьзнавча робота зі збереження пам'яті про полеглих військових російсько-української війни в бібліотеках територіальних громад проводиться в різних формах. Найпопулярнішими є поличка з фото й біографіями (такі є в бібліотеках 36 громад області), папки з матеріалами (в бібліотеках 35 громад), у деяких бібліотеках на цих поличках є речі військових, прапори з передової (в бібліотеках 7 громад). Наприклад, центральна бібліотека Виноградівської публічної бібліотеки зробила окремий стенд пам'яті загиблих воїнів Виноградівської територіальної громади, що стало місцем вшанування, скорботи й шани, яке щодня нагадує про найвищу ціну нашої свободи, а також бібліотекарі створили цілий експозиційний простір. З перших днів повномасштабного вторгнення при бібліотеці діє волонтерський осередок, де плетуть маскувальні сітки для ЗСУ, тому природньо виникла потреба зробити музейний куточок зі зразками камуфляжного та маскувального одягу, кікіморами, які їм передали прямо з передової. Тут є елементи військової амуніції, різні тубуси з патріотичними написами, озброєння, яке вийшло з ладу. Усі ці атрибути були передані безпосередньо військовими 128-ї окремої гірсько-штурмової бригади. У експозиції є і прапор з «Грузинського національного легіону», що побував разом із захисниками на Доне-

цькому, Запорізькому, Сумському та Куп'янському напрямках, його подарував бібліотеці особисто військовослужбовець Іраклі Чхвіркія, підписавши на згадку грузинською мовою «В єдності сила». Доповнює експозицію книжкова виставка «Боїться безстрашна весна...», де представлені твори українських авторів на теми війни, спротиву, сили духу, мужності та перемоги. Цей меморіальний простір популярний серед відвідувачів, адже кожен охочий може приміряти військові елементи спорядження, сфотографуватися, ближче відчутти атмосферу фронтової реальності.

Представники бібліотек з 17 громад області відповіли в згаданому опитуванні, що в них діють постійні виставки про полеглих військових, а в бібліотеках 24 громад створені стенди. Бібліотеки, в яких активні бібліотечні сторінки в соцмережах, роблять і дописи чи відео про героїв. Частина респондентів відповіли, що допомагали при створенні стенду в школі (Великолучківська бібліотека) чи клубах (Холмківська ТГ, Дубриницько-Малоберезнянська громада), але в бібліотеці є лише папка з матеріалами про полеглих односельців.

Зазвичай працівники публічних бібліотек області беруть інформацію від органів місцевого самоврядування, з преси та соцмереж. Приблизно в половині громад області (37 з 64 ТГ) бібліотекарі інтерв'юють представників родини героя, шукають дитячі, родинні фотографії і наповнюють папки різними матеріалами. Серед проблемних моментів, найбільше називають психологічні перепони, важко спілкуватися із родинами, які горюють, не всі хочуть йти на контакт; буває, що доступ до інформації дуже обмежений.

Це приблизний огляд ситуації з меморіалізацією героїв, оскільки є і приклади, де бібліотеки зачинені або до такої роботи ставляться технічно, а є бібліотекарі, які глибоко проймаються цим питанням. Наприклад, у всіх трьох закладах Ужгородської міської публічної бібліотеки регулярно оновлюються стенди із полеглими військовими з Ужгорода, в майже усіх бібліотеках Берегівщини, Рахівщини є стенди чи полицьки про полеглих краян, навіть, якщо в саме тому селі нема полеглих, але меморіальний куточок в книгозбірні стараються зробити. Варто сказати про ситуацію у Великодоброньській громаді, де є три бібліотеки, лише одна з них працює. Але ця бібліотекарка села Демечі є паралельно і депутатом громади, саме вона займається питаннями поховання, підтримки сімей військових. Вона не тільки зробила папку з матеріалами, стенд в бібліотеці, але й подбала, щоб полегли односельці були поховані поруч і в майбутньому тут можна було б зробити меморіальне місце, лобіює питання встановлення

меморіальних дошок тощо. Деякі респонденти відповіли, що тільки планують формувати інформаційні папки меморіального змісту.

Крім цього, публічні бібліотеки активно популяризують книжковий фонд військово-патріотичної тематики шляхом створення тимчасових чи постійних виставок, залучають учасників бойових дій до публічних заходів тощо. Наприклад, до Дня пам'яті захисників і захисниць України в 2023 році Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка зробила меморіальне відео з фото, іменами та роками життя загиблих військових із Закарпаття за 2014-2023 рр., які опублікувала в соцмережі «Фейсбук» та на каналі бібліотеки в ютубі.

Обласна бібліотека не інтерв'ює родини, але паралельно з роботою над мережевим мартирологом стала партнером проекту «Герої Закарпаття» [2] журналіста, письменника, військовослужбовця Олександра Гавроша, який щомісяця пише ґрунтовні нариси про військових на щиті із Ужгорода та Ужгородського району. Бібліотека надає довідкову інформацію, що наявна у фонді про запитуваних осіб, допомагає сканувати фотоматеріал. Якщо біографії військових у бібліотечній базі даних стислі, наповнені часто скупими фактами, то журналіст зосереджується на записах розлогих розмов із рідними, побратимами, які знали героя. Автор робить акцент на громадянській позиції загиблих, людських якостях (шляхетності, рішучості, сміливості тощо). Тексти нарисів констатують передчасну смерть, нездійснення певних життєвих планів. Ці нариси показують, що спогади про полеглих воїнів можуть бути світлими, теплими, сповненими віри у перемогу.

Отже, бібліотеки області намагаються відповідати на виклики часу, серед усього різноманіття роботи беруть участь й у меморіалізації героїв-закарпатців російсько-української війни доступними їм способами. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка як центр краєзнавчої інформації формує мереживний мартиролог як невід'ємну частину національної пам'яті. Матеріали бази даних, інформаційних папок можуть бути використані для майбутніх книг пам'яті, при створенні меморіалів тощо. Адже лише пам'ятаючи і шануючи своє минуле, ми маємо шанс на світле майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Вовк Ірина. На щиті : спогади родин загиблих : Дебальцеве / літ. ред. О. І. Думанська ; худ.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Х. : Фоліо, 2020. 604 с. : іл. (Хроніка).

2. Гаврош Олександр. Герої Закарпаття : спецпроект // Закарпаття онлайн. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Special/Autors/173>.
3. Довгополова Оксана. Комеморація // Минувле / Майбутнє / Мистецтво. URL: <https://pastfutureart.org/glossary/#Commemoration>.
4. Загинули, захищаючи рубежі Батьківщини в Антитерористичній операції (АТО) та Операції об'єднаних сил (ООС) у 2013-2018 рр. // Книга Пам'яті України. Закарпатська область. Том 3 / упоряд.: С. В. Шалда, Б. Г. Кушнір. Ужгород : Карпати, 2019. С. 132-197.
5. Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття на 2023 рік: рек. бібліогр. посіб. / Департамент культури, національностей та релігій Закарпат. облдержадмін. ; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад.: О. О. Шелак, М. Б. Бадида ; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2022. 324 с.
6. Кокіш-Гриник Марія Іванівна. Нескорені Лицарі Срібної Землі : Ім меморіал. На пам'ять. Львів : Растр-7, 2024. 412 с. : портр.
7. Коли оприлюднять дані про кількість загиблих військових ЗСУ на війні. URL: <https://www.volyn24.com/news/189849-koly-oprylyudniat-dani-pro-killist-zagyblyh-vijskovyh-zsu-na-vijni>.
8. Лабич Віра. Сильні духом. Про подвиг закарпатських добровольців – учасників АТО // *Екзиль*. 2018. № 8. С. 1-17 : фот.
9. Пам'ять про подвиг / Регіон. рада лідерів учнів. самоврядування закл. проф. (проф.-тех.) освіти Закарпаття, Навч.-метод. центр проф.-тех. освіти у Закарпат. обл. ; ред.-упоряд. І. Ладижець. Ужгород : РІК-У, 2018. 178 с. : іл.
10. Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні : [база даних Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка]. URL: <https://www.biblioteka.uz.ua/war/>
11. Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України : Указ Президента України № 621/2019 від 23.08.2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6212019-29269>.
12. Таран Олена. Громадянські практики вшанування загиблих – нові форми міської комеморації в умовах російсько-української війни // *Народна творчість та етнологія*. 2023. № 1. С. 36-47.
13. Український меморіал. URL: <https://ukraine-memorial.org/ua/page/projekt/>.

**ОКСАНА
СІЧ**

*завідувачка
науково-
методичного
відділу
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВІ ПІДХОДИ

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «у кожному обласному центрі функціонує обласна універсальна наукова бібліотека, яка є методичним, координаційним та науково-дослідним центром для бібліотек області...», тобто виконують функцію координаційних і методичних центрів, які сприяють розвитку бібліотечної галузі регіону. І однією з найважливіших складових діяльності обласних універсальних наукових бібліотек є саме науково-методична робота, яка забезпечує професійний розвиток кадрів, впровадження нових підходів до обслуговування користувачів, збереження традицій бібліотечної роботи та впровадження новітніх технологій.

Діяльність методистів охоплює як консультування бібліотекарів, так і проведення навчальних заходів, розробку методичних матеріалів, а найголовнішим є «першими побачити реалії сьогодення», відчутти потребу суспільства і його реакцію на виклики часу.

Сучасна бібліотека вже давно не лише видає чи приймає книги, а й акумулюючи потужний інформаційний, освітній, культурний потенціал, відповідає на сучасні виклики і потреби суспільства. Сьогодні це насамперед складні умови воєнного стану, що ускладнює комунікацію з населенням, заважає покращенню його матеріального стану, а для бібліотек припинилось систе-

матичне поповнення фондів та забезпечення технічним обладнанням тощо. В той же час – у суспільстві швидкими темпами виникає потреба у знаннях з питань цифровізації, медіограмотності тощо. Відповідно і методична діяльність бібліотек вимагає нових підходів, сприяння усвідомленню бібліотекарів, що кожна бібліотека є важливим культурним, просвітницьким центром для своєї громади. А у нових умовах значно зростає роль онлайн-освіти.

Бібліотеки сьогодні, як і завжди, виконують функції популяризації читання, підтримки інтелектуального розвитку суспільства та сприяння інформаційній грамотності громадян. Особлива роль у цьому процесі належить обласним універсальним науковим бібліотекам, що, як вже сказано, виступають методичними центрами для бібліотек усіх рівнів.

Традиції методичної роботи бібліотек формувалися протягом багатьох десятиліть і стали невід’ємною частиною бібліотечної практики. Вони включають перевірені часом форми організації професійного розвитку кадрів та підтримки діяльності бібліотек регіону. До основних традиційних напрямів належать:

- підготовка друкованих методичних матеріалів, рекомендацій, інформаційних листів;
- узагальнення та поширення передового досвіду не лише через друковані видання, а й відвідування найкращих за змістом роботи бібліотек, або такої, що проявила ініціативу, яка зацікавила інших колег;
- планування та звітність у паперовому форматі;
- надання індивідуальних консультацій бібліотекарям та багато іншого.

Основним інструментарієм для виконання методичної роботи були і продовжують бути організація семінарів, практикумів, круглих столів у стінах бібліотек, тобто виїзди на місця, а також робота в обласному центрі. До речі, ці форми роботи ще й давали змогу привернути увагу керівного складу району, міста чи села до проблем бібліотеки, і в більшості сприяли покращенню їх стосунків з керівниками.

Важливе місце займали наші методичні матеріали «самвидаву». Фахові інформаційні потреби працівників різних категорій забезпечували щорічні збірники: статистично-аналітичний «Бібліотеки Закарпаття в дзеркалі статистики»; інформаційні випуски серії «Бібліо-клас»; акумульовані матеріали круглих столів, конференцій тощо «У нас в бібліотеках...»; результати та висновки соціологічних

досліджень та вивчень «Вивчаємо, щоб діяти» тощо. До прикладу: у нашій аналітиці завжди були присутні приклади помилок (або навпаки, щось нове і креативне), взяті з матеріалів бібліотек області і ми намагались разом знайти правильні рішення. Збірка «У нас в бібліотеках...» навіть містила гумористичну сторінку «Знайди свою „перлину”», і всі шукали там себе. Бібліотеки на цій сторінці не називались, тож образи не було, але кожна в майбутньому намагалась не потрапляти на цю сторінку. Тобто корисно, пізнавально і весело!

Традиційні форми роботи відігравали і продовжують відігравати важливу роль у професійному становленні кадрів, вони забезпечували необхідний рівень комунікації між фахівцями, допомагали координувати роботу бібліотек у регіоні, сприяли підвищенню кваліфікації працівників бібліотечної сфери, тому вони й досі залишаються актуальними, адже дають змогу формувати стабільне методичне підґрунтя для подальших інновацій.

На початку XXI століття бібліотеки зіткнулися з низкою викликів: глобальна цифровізація суспільства, зростання потреб у медіаграмотності, перехід значної частини освітніх процесів в онлайн-формат через карантинні обмеження внаслідок COVID-19, а з 2022 року – ще й робота в умовах воєнного стану. За цих обставин бібліотекам необхідно було не лише зберегти традиційні форми роботи, а й активно впроваджувати новітні підходи.

Серед них особливе місце займають цифровізація бібліотечних процесів, розвиток дистанційних форм навчання та створення інтерактивних комунікаційних платформ.

До інноваційних напрямів методичної роботи належать:

- проведення онлайн-вебінарів, тренінгів, майстер-класів, відеоконференцій;
- запровадження електронної звітності (зокрема системи ЕСMaP);
- використання соціальних мереж, блогів, відеоконтенту для професійних комунікацій і популяризації читання;
- підвищення цифрової та медіаграмотності бібліотекарів і користувачів;
- створення коворкінгів, хабів цифрової освіти та партнерських проєктів з громадами.

Інноваційні підходи допомагають бібліотекам залишатися актуальними в умовах цифрового суспільства. Вони сприяють залученню ширшого кола користувачів, удосконаленню професійних навичок бібліотекарів та зміцненню ролі бібліотек як сучасних осе-

редків культури й знань. Використання онлайн-форм навчання – вебінарів, онлайн-курсів, майстер-класів через платформи «Zoom», «Google Meet», «Microsoft Teams» тощо та соціальні мережі – дозволяє охоплювати широку аудиторію бібліотекарів незалежно від їх місця перебування.

Прикладом є онлайн-школа «Безперервна бібліотечна освіта» (для бібліотечних працівників області), започаткована Закарпатською ОУНБ ім. Ф. Потушняка у 2022 році.

Це не наш «винахід». Кілька років тому ГО «Всеукраїнська бібліотечна асоціація» проголосила своїм девізом «Навчання протягом усього життя». І бібліотекарі підтримали цю ініціативу. Наша «Школа», спочатку працювала в бібліотеці, ми вчилися самі, а потім об'єднали бібліотечних працівників області і «Школа» стала ефективною платформою, де розглядалися (і тепер розглядаються вже онлайн) найважливіші, актуальні теми, які потребують обговорення.

Звичайно, що поява інформаційно-комунікаційних технологій збільшила можливості для творчого розвитку персоналу та підвищення його професійного рівня. Спочатку ми самі навчилися комунікувати з колегами, потім стали активно залучати центральні бібліотеки, намагалися разом з ними «боротися за кожний комп'ютер» в районі, на жаль, і сьогодні не всі бібліотеки забезпечені інтернетом, але бібліотекарі, як завжди, знайшли «вихід» – власний гаджет! Сьогодні практично немає бібліотеки, яка б не мала сторінки в соціальних мережах.

Необхідно визнати, що реформи децентралізації зіграли в більшості не на користь розвитку бібліотечної справи у нашій області. Можливо тому, що не встигли повністю впорядкувати правила, узгодити прогалини в законодавстві, забезпечити технічне обладнання тощо, і – прийшла війна! А ми втратили «вертикаль» у спілкуванні з бібліотекарями офлайн. І тепер це залежить лише від рішення керівництва територіальної громади, та його визнання такої інституції, як БІБЛІОТЕКА. Сподіваємось, це не назавжди.

На допомогу нам прийшли новітні технології. Активно працювала онлайн-школа «Безперервна бібліотечна освіта». Заняття проводяться систематично, за планом. Крім цього, методисти завжди на зв'язку з будь-якою бібліотекою. Регулярна участь в роботі «Школи» допомагають персоналу адаптуватися до змін, впроваджувати нові послуги, підвищувати свій професійний рівень. Серед тем, що розглядалися в «Школі» «Актуалізація бібліотечних фондів у зв'язку з агресією РФ проти України» (розроблено та надіслано бібліотекам

області «Методичний лист на допомогу організації роботи щодо актуалізації бібліотечних фондів»); «УДК: побудова індексів» (*практичні заняття і отримання повністю оформлених карток для прикладу*); «Створення і діяльність хабів цифрової освіти на базі бібліотеки» (*ця тема викликала дискусію, проблемним було як відсутність техобладнання, так і обмеженість приміщень*); аналогічно з темою «Цифровий контент бібліотеки як забезпечення безбар'єрного доступу до бібліотеки» (*адже, без комп'ютера і інтернету цифрового контенту не створити*), «Основні критерії та режими зберігання бібліотечних фондів» (*також викликала безліч питань*); «Актуальні методи популяризації читання», «Імідж, просвітницька діяльність і творчі акції сучасної бібліотеки» (*більшість присутніх були готові ділитись своїм досвідом та лайфхаками*); Цілий блок планово-звітної тематики: «Бібліотечна статистика: нові форми звітності», «Заповнення електронної звітності ЕСМаР» та інші.

Особливу увагу приділили користувачі онлайн-тренінгу «Медіаграмотність: практичні навички», де розглянуто питання інформаційної гігієни, маніпуляції в соцмережах, фейки, і чому ми їм віримо, як шукати правдиву інформацію та які інструменти допомагають виявляти дезінформацію. До речі, фахівці з цією темою відвідали ТГ майже в кожному районі і провели заняття офлайн в бібліотеках.

Допомагають роботі з планування програмних занять «Школи» бліц-опитування «питання-відповідь». Методисти завжди на зв'язку з будь-якою бібліотекою, якщо потрібна інформація (в основному завдяки власним телефонам). Готуючи матеріал для конференції, ми запустили проект-опитування, з метою отримання колективної думки, «наскільки змінились завдання і обов'язки бібліотек в реаліях сьогодні». Це і було питання №1. Отримано понад 70 відповідей, з них 14 приблизно такі: нічого не змінилось (*дуже добре вам живеться*). Кадинально (*дуже інформативно*). Бібліотеки стали культурним центром у кожному селі (*а що до того не були?*). 20 % таких ніяких відповідей звичайно нас здивували і нам стало шкода користувачів цих бібліотек!

На питання про наступну тематику занять ми отримали 117 відповідей, наприклад: більшість просили провести заняття «Як спілкуватись з людьми, що постраждали від війни? З ними важко спілкуватись!» – це стосується і ВПО, і місцевих мешканців, рідні яких на фронті, або поранені, чи ще гірше... Ця категорія дуже вразлива. Не в кожному селі є психолог, а бібліотека – поки що є! Тобто таке навчання вкрай потрібне! Плануємо залучити до наших занять фахівців.

Відповіді на інші питання дали можливість виявити, що далеко не всі бібліотекарі знають, «що і як проводиться опитування», не вміють чітко, коротко та інформативно сформулювати свої відповіді тощо. Тобто, знов є тема для занять.

Але ми мали на меті отримати відповіді, які б визначили, «наскільки задовольняє бібліотекарів методична робота взагалі, і у т.ч. онлайн-формат». Адже наша область не є в зоні повних бойових дій, можна і офлайн хоч іноді працювати.

Останні питання: Чи достатні для вас тренінги і поради онлайн? Чи потрібні зустрічі з методистами офлайн, чи бажали б ви бачити бодай раз на рік методиста у себе в бібліотеці? Чи потрібні зустрічі з колегами для обміну досвідом в різних локаціях (щоб не лише почути, а й побачити)? Чи дослуховуються керівництво до ваших ініціатив? Скільки разів на рік голова ТГ відвідував бібліотеку, цікавився проблемами і який був результат? Ми врахували, що питання мають дещо провокативний характер.

Більшість відповідей (їх 172) були позитивними щодо онлайн-школи понад 39,5%; офлайн-занять і зустрічей на різних локаціях бажають 47,2% опитуваних. 13,0% – яких все влаштовує, усього достатньо і взагалі – ніякої допомоги не потрібно. А посадовці, що керують бібліотеками «всі дослухаються», «але відповідають, що є важливіші завдання». До тих 13% входять якраз бібліотеки, у яких «все без змін», «проектів не впроваджувалось», «труднощів не було»... Мало хто відповів на питання щодо відвідування бібліотек голови ТГ. Є 16 позитивних відгуків, але є й така: «Взяла за руки, привела, назвала проблеми, в результаті – мене перевели на 0,5 ставки». Зрозуміло, що всі просто бояться лишитися без роботи.

Після аналізу опитування, у нас з'явилась ініціатива: Провести заняття «Школи» для посадовців ТГ, що курують бібліотеки. Не всіх, а групами, які цього потребують і бажають. Адже повинні вони знати бодай «АЗИ» бібліотечної справи: завдання, обов'язки. Як це організувати (щоб не образити), кого залучити, в якому форматі (може, як екскурсію, круглий стіл)? Будемо думати!

І ще ми зробили висновок: «Школа» продемонструвала практичну користь у повсякденній роботі бібліотек й надалі користується великим попитом, на кожній зустрічі присутні, понад 100 учасників.

Після довгої перерви у 2023 році нам все ж таки вдалося організувати дводенний обласний офлайн семінар-тренінг для бібліотечних працівників області «Інформаційна безпека та проєктна діяльність бібліотек як стратегічні напрямки розвитку громади». У

навчанні взяли участь представники 52 територіальних громад Закарпаття з 64 утворених. Частина семінару була присвячена проєктній діяльності. Учасникам розповіли про управління проєктами від А до Я, поділилися лайфгаками та назвали «підводні камені», які можуть виникати при роботі з грантами. Захід був насиченим, динамічним та інформаційним.

Науково-методична діяльність обласної бібліотеки сьогодні є поєднанням традиційних форм та інноваційних практик. Проте в основі організації роботи науково-методичного відділу нашої установи є пошук нового, оригінального, нестандартного досвіду. Перспективи подальшого розвитку полягають у ще глибшій інтеграції цифрових інструментів у методичну діяльність, зміцненні співпраці з громадами та створенні нових форматів професійного навчання, тобто створення умов для формування якісного (висококваліфікованого) кадрового забезпечення системи надання культурних послуг.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР: ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ ЯК СПОСІБ АДАПТАЦІЇ ДО ВИКЛИКІВ ЧАСУ

**БОГДАНА
ДОВБУШ**

*завідувачка
відділу
обслуговування
користувачів
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

Соціокультурна діяльність займає важливе місце у роботі будь-якої публічної бібліотеки, особливо впливає на формування її позитивного іміджу. В основному вона реалізується через проведення масових заходів (літературних вечорів, просвітницьких акцій, створення молодіжних клубів, організації тематичних чи віртуальних виставок, читань, бібліографічних оглядів тощо). Зміни в суспільному житті України та світу останнього десятиріччя спонукали бібліотечних фахівців до адаптації, перегляду своєї поточної роботи, пошуку нових форм і простору для соціокультурної діяльності. Насамперед каталізатором до її трансформації стали ситуація з АТО, потім Ковід-19, а згодом повномасштабне підступне вторгнення росії в Україну. Ці події ускладнили традиційні форми соціокультурної, просвітницької діяльності. Нові обставини життя, карантинні обмеження, зменшення фінансування, зміна графіку роботи, заборона скупчень людей, а згодом повітряні тривоги – все було спрямоване на припинення діяльності, навіть книги відправляли на карантин. Життя скінчилося? Але це не про нас!

Бібліотекарі Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка висунули собі термінове завдання: «Думати проявляти гнучкість, шукати нові

форми і варіанти, знайти додатковий простір для роботи з населенням». І це спрацювало, а тут ще на допомогу прийшли новітні технології. Більша частина соціокультурної діяльності нашої бібліотеки перейшла в онлайн-формат. Виклики часу змусили працівників набувати нових навичок. Ми навчилися писати сценарії, самостійно знімали та монтували відео, переважно самі виступали в кадри, або запрошували для інтерв'ю поважних гостей. За п'ять років створено 17 відеопроєктів, які виходили в прямому етері, або в записі з публікацією на всіх цифрових платформах бібліотеки – на сайті, на сторінці у соцмережі «Фейсбук» і на каналі бібліотеки у ютубі.

Кожен проєкт мав свою тематику і формат. Більшість з них присвячені одній події (події), але бібліотека практикує і продовжувані проєкти, які виходять щомісяця і кожний випуск розкриває нову грань в житті і творчості геніїв українського народу.

Перший онлайн-проєкт «Поетична середа» був започаткований у 2020 році відділом інформаційних технологій та електронних ресурсів (ВІТЕР). Його засновники і ведучі Надія Яблонська та Євгенія Напуда читали вірші українських поетів. Справжньою родзинкою, наприклад, святкового випуску була юна гостя, відома декламаторка поезії Кіра Касинець, яка збирає на своєму ютуб-каналі сотні тисяч переглядів. За три роки у прямому етері на фейсбук-сторінці нашої установи вийшло понад 50 випусків. Це сподобалось нашим користувачам. І вже наступного року запустилися відразу кілька проєктів.

Ми пишаємось одним з перших експериментальних проєктів «На літературному перехресті» (поетична п'ятихвилинка), що започаткував один з креативних працівників відділу обслуговування користувачів (ВОК), провідний бібліотекар Віктор Новграді-Лецо. Впродовж 2021–2024 років Віктор щомісячно в прямому етері на сторінці бібліотеки у соцмережі «Фейсбук» розповідав глядачам «з суб'єктивної сторони» про відомих класиків поезії, а маловідомих, забутих та цілком невідомих відкривав заново. Етери були присвячені творчості десяткам поетів і письменників, серед яких були найвизначніші поети-воїни УПА – Марк Боеслав та Мирослав Кушнір, а також Юліан Шпол, Олекса Веретенченко, Наталія Лівицька-Холодна, Євген Маланюк, Галина Крук, Павло Коробчук, закарпатці Софія Малильо, Іван Ірлявський, Ольга Рішаві та багато інших.

На жаль, наразі цей проєкт тимчасово призупинено через те, що його автор і ведучий несе службу в лавах Збройних сил України.

Бібліотека намагається не пропускати поза увагою визначні дати і події в країні та світі. Застосовуючи різноманітні форми соціо-

культурних заходів проводить вечори до державних свят, ювілеїв відомих громадських діячів, представників науки, культури, зустрічі з відомими людьми України тощо.

Декілька прикладів: у 2021 році вся українська і світова громадськість відзначала 150-річний ювілей Лесі Українки. Бібліотека вирішила зробити для громадськості Закарпаття цей рік дійсно роком Лесі Українки, започаткувавши відеопроєкт «ЛЕСЯ: Stories & Poems». Впродовж року працівники ВОК записали й опублікували 11 випусків, розкриваючи життєвий шлях геніальної Лесі за її ж творами. Відповідальною за випуски була провідний бібліограф Владислава Сличко, яка долучила до участі в проєкті понад 20 учасників.

Варто сказати, що бібліотека дотримуючись карантинних обмежень все ж провела офлайн літературно-музичний вечір «Невідома Леся Українка». Він мав успіх у присутніх і від зустрічі в бібліотеці, і тих цікавих фактів про Лесю, що почули від фахівців.

У рік відзначення 300-річного ювілею великого українського мислителя-мудреця, педагога, філософа, поета, композитора, музиканта, культурно-освітнього подвижника Григорія Сковороди відділ художньої літератури (ВХЛ) створив відеопроєкт «Мій Сковорода». Тут своїми думками про те, ким є Сковорода для наших сучасників, який вплив його життя та творчість має на наше сьогодення, особливо тепер, коли наша країна в небезпеці, ділилися науковці, письменники, педагоги: Роман Офіцинський, Світлана Тодер, Олександр Гаврош, Олеся Маркович, Марта Демчик та ін.

А працівники ВОК організували вечір-портрет «Учитель життя», під час якого завідувачка кафедри української літератури філологічного факультету УжНУ Оксана Кузьма зазначила: «Світ намагався вполювати Сковороду 300 років і зараз полює, полюють на нього і рашисти, які намагаються знищити Сковороду, але Сковорода стоїть». Гості вечора почули вірші учасників народної студії поезії «Чарівне слово» Ужгородського центру дозвілля будинку культури Насті Пазяк та Максима Голодняка. А байки розповідали Каріна Манчур та Катерина Карпинець з театральної студії «Синтез» Закарпатського обласного палацу дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН».

Впродовж 2024 року виходили цікаві випуски відеопроєкту «Титан духу», присвяченого 210-ій річниці від дня народження Тараса Григоровича Шевченка. Глядачі пізнавали багатогранну постать українського генія крізь призму цікавих фактів про нього та його твори.

Не менш цікавими були у 2021–2022 роках щомісячні онлайн-зустрічі з сучасними закарпатськими письменниками та медійними

особистостями, які організовував ВХЛ. На цих зустрічах шукали відповідь лише на одне питання «Яка література для вас зараз на часі?». І у формі мініінтерв'ю допомагали її знайти письменники Андрій Любка, заслужений працівник культури України Іван Канюка; журналістка Тетяна Літераті, мистецтвознавець Михайло Сирохман, ветеран російсько-української війни Олег Белейканич та ін.

Цій же темі був присвячений відеопроєкт «Потрібна книга – в потрібний час» (2023 р.). Бібліотекарі помітили, як зростала тривога і психологічне навантаження людей, особливо серед внутрішньо переміщених осіб, і визначили потребу в книжковій терапії. Ми спробували створити відео з порадами психологів за участі самих фахівців про книжки, які, на їхню думку, можуть допомогти пережити ці нелегкі часи і посилити відчуття нашого внутрішнього опору. Так, психологиня Ірина Штонда говорила про необхідність «проживати» почуття в кризові часи і як в цьому допомагають книги та фільми, запропонувала перечитати книги Д. Кіза, Е. М. Ремарка, Е. Гемінгвея, які дозволять нам «дати простір» цим почуттям. А кризовий психолог Олена Славіна познайомила нас з книгою Б. Вебера «Імперія янголів», завдяки якій глядачі не тільки знайдуть «рецепт душі» та «найбільш ефективний спосіб поведінки щодо іншої людини», але й отримають гарну можливість поміркувати над тим, що для них щастя і у що варто вкладати свій час. Загалом вийшло 9 випусків, присвячених книжкам як бібліотерапії.

У 2023–2024 роках на сторінках бібліотеки діяв проєкт «Літературні ювілеї». Тут відомі постаті краю, знавці ювілянтів в 15-хвилинних відео розповідали про певну постать. Так, літературознавиця Наталія Ребрик говорила про Василя Стуса у випуску «Самопожертва заради України»; письменник Олександр Гаврош – про будителя Олександра Духновича; Надія Вовк – про матір українського націоналізму Олену Пчілку тощо.

З часом відеопроєкти почали ускладнюватись технічно. Використання закадрового голосу, вмонтовування відеоряду без ведучого в кадрі, додавання різних рухомих елементів і т.п. зробили випуски різноманітними і цікавими. Так, створили відеопроєкт «Неймовірні жінки: ua», присвячений талановитим українкам, які лишили свій слід в історії мистецтва, науки, спорту, літератури, архітектури та багатьох інших сферах життя України. Героїнями стали Марія Приймаченко, Параска Плитка-Горицвіт, Еллен Спарроу, Рома Прийма-Богачевська, Софія Караффа-Корбут, Марія Бек та ін.

Успішним був відеопроєкт «Книжкове безсоння. Читаємо новинку». Бібліотекарі давно помітили, що сучасний користувач, ви-

хований на мозаїчно побудованому телевізійному зображенні, звик складати уявлення про оточуючий світ на основі окремих фрагментів і, відповідно, прочитавши лише фрагмент із книги, може сприйняти ідею автора. Використавши цей факт (зачитуючи невеликий уривок з твору), бібліотека знайомила користувачів з новими книгами Наталії Дурунди, лавреатки Національної премії ім. Т.Г. Шевченка Оксани Луцишиної, братів Капранових та ін.

Неабияке зацікавлення глядачів викликав відеопроєкт «Мистецьке Закарпаття». Його започаткували у 2023 році, і досі він наповнюється новими серіями про митці Срібної Землі, яких має знати (і багатьох знає) Україна і світ. Розповідь про художників доповнюється їхніми роботами та світлинами, які добираються з фондів бібліотеки та інших відкритих джерел. Від початку проєкту вийшло більше 10 випусків, присвячених творчості Павла Бедзіра, Василя Гангури, Емми Левадської, Ганні Мигович, Карела Якубека та ін.

Вже наступного року вийшов новий відеопроєкт «Життя в кадрі і за...», в якому глядачам нагадали про унікальних українських акторів, а саме: легенди театру і кіно – Галину Яблонську та Аду Роговцеву, українку в Голівуді Анну Стен; про акторів Амвросія Бучму, що першим зіграв Тараса Шевченка, та Івана Миколайчука, якого Сергій Параджанов називав своїм учителем, Леоніда Бикова, Римму Зюбіну, Борислава Брондукова та багатьох інших.

Ще один з важливих напрямків роботи бібліотеки – залучення до активного життя великої групи нашого населення, яка постійно збільшується і найбільш обмежена різноманітними бар'єрами. Відмовляючись взаємодіяти з різними людьми, а у кожного з них унікальний досвід, ми втрачаємо величезний потенціал можливості для розвитку суспільства і країни загалом. Саме тому має бути безбар'єрне та відкрите суспільство, де кожен має відчувати, що до нього ставляться з повагою попри будь-які ознаки й статус, і він має можливості та перспективи для розвитку.

Держава нарешті звернула увагу на цю проблему і ухвалила Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. На жаль, виконання цієї стратегії в умовах війни звичайно затримується, але ж у нас є свої певні інструменти і ми можемо діяти вже сьогодні. У 2024 році працівники БОК запустили відеопроєкт «No limits: безбар'єрність крізь призму книжок», що виходив щомісяця, торкаючись безбар'єрності в різних галузях. Поступово, набираючи досвіду, проєкт видозмінюється і буде продовжувати діяти.

Бібліотека шукає можливості створити не лише віртуальну, але й фізичну безбар'єрність. До прикладу: за участі в грантових проєктах, на сьогодні вирішуються питання можливості ремонту приміщення, створення умов для інклюзивного залу; дирекція **вдруге** виходить до представників влади з запитом про необхідність створення на парковці біля нашої установи місця для авто інвалідів, яке б відкрило шлях до дверей в бібліотеку людям на кріслах колісних, з милицями, літнім... Чому вдруге? Вперше відповідь була «немає сенсу»! Можливо вдасться тепер, адже є «Національна стратегія»?!

Останнє десятиріччя в роботі колективу з особливою яскравістю виділяються заходи, в основі яких прослідковується завдання виховання високої духовності і патріотизму. Особливо це стосується організації відзначення державних свят і подій. Наприклад, з 2021 р. запрацював «лікбез», що працює і дотепер. «Конституція – фундамент правової держави» була першою темою. Присутні мали можливість згадати цей доленосний для України день, переглянувши запис сюжету з вечірніх новин, що вийшли в етері того дня, прослухали лекцію доктора історичних наук, Романа Офіцинського про багатовікову історію конституційного процесу в Україні від часів Київської Русі до сьогодення. Доктор філософії в галузі історії та археології Юрій Офіцинський (на запрошення бібліотеки) прочитав вже 8 просвітницьких лекцій: «Через Круги до майбутнього», «Заповіт Срібної Землі», «Чорнобильський вітер у душах», «Єдність землі, єдність сердець» до Дня Соборності України тощо. Щоразу це цікаво, адже лектор застосовує мультимедійні засоби, активно взаємодіє з аудиторією, навіть проводить вікторини і переможці отримують призи – останнім з них був комікс «Історія шкільництва в Ужгороді: від єзуїтської колегії до «Тео Бенду» (1613–2023)».

Темі патріотизму, любові до своєї країни, боротьбі за її свободу та героїці Майдану присвячувались вечори пам'яті «Життя обірвалося на злеті» до Дня гідності та свободи, «У нашій пам'яті вони назавжди залишилися» до 10-й річниці Дня Героїв Небесної Сотні та багато інших, що розповідали про силу українського духу української нації. Наприклад, до Дня поезії в читальній залі відбулися читання віршів з фронту «Є поети для епох». Тут звучали вірші живих і полеглих поетів Максима Кривцова, Ярини Черногуз, Артура Дроня та ін. Представники молодіжного крила «Карпатської Січі» читали вірші полеглих фронтовиків Гліба Бабича, Юрія Руфа, Святослава Кондрата та подарували бібліотеці прапор із підписами захисників.

Зазвичай організатори не дають присутнім бути просто глядачами, а намагаються залучити їх до участі в дійстві. Використання

відеохроніки, кадрів з телефонів в залі, питання до тих, хто був на місті подій, музичний та поетичний супровід, короткій бібліографічний огляд книжкової виставки по темі – все спрацьовує на інтерес та позитивні відгуки про захід.

На діяльності майже всіх бібліотек України минулого п'ятиріччя позначилась активізація книговидавання в Україні, зростання книгообміну через задіяність у цьому процесі авторів та видавців нових книг. За ці роки у нашій бібліотеці відбулось майже сотня презентацій творів авторів, серед яких, ті що входять у число найпопулярніших: «Нотатки з кухні «переписування історії» (В. В'ятрович), «20+1, або Земля мертвих» (П. Вольвач), «Паннонське чудовисько» (М. Шанта з Руського Керестура за модерацією А. Любки), «Вік червоних мурах» (Т. П'янкова) та інших.

У наших стінах не вперше відбулися творчі зустрічі з письменниками Сергієм Жаданом, Володимиром Шовкошитним, Уповноваженим із захисту державної мови Тарасом Кременем, народною депутаткою Іванною Климпуш-Цинцадзе, нашим багаторічним другом Миколою Томенком та ін.

Успішними були серія літературно-музичних вечорів: надзвичайно цікавим був «Незрівнянна Квітка» до 70-річчя від дня народження відомої співачки, американської українки Квітки Цісик. Родзинкою заходу було підключення в прямому етері актриси Римми Зюбіної. Не менш успішним був вечір-присвята Володимирі Івасюку «Пісні серця». Його прикрасили виступ ужгородського гурту «Відлік часу» та студентів Музичного коледжу ім. Д. Задора, які наживо виконували пісні ювіляра, а зал їм підспівував.

Саме така активна робота з використанням різних інструментів – соціальних мереж, нових форм роботи (а головне наявності книг), і не відкидаючи традицій у напрямі соціокультурної діяльності, не дає зменшуватись кількості відвідувачів і прихильників читання, навіть попри конкуренцію інших дозвіллевих і освітніх платформ.

Стрімкий розвиток цифрової епохи спонукав бібліотекарів поруч із традиційними бібліотечними стаціонарними і віртуальними виставками до застосування нових способів популяризації читання, книжок. Маємо на увазі книжковий блогінг. На сторінці бібліотеки у соцмережі «Фейсбук» з 2020 року і дотепер активно діють дописи в рубриках за хештегами «#бібліотекапропонує», «#книга_з_Автографом», «#Постаті_Закарпаття», «#міста_села_Закарпаття», «#впізнайкнигузавідгуками», «#зробимо_читання_сімейним_ритуалом».

Досвід віддаленого спілкування з користувачами й використання новітніх технологій вдосконалюють соціокультурну діяльність. Дуже часто бібліотека робить прямі трансляції заходів. Тобто до події, крім фізичних учасників-відвідувачів, долучаються онлайн-глядачі і їх кількість зростає, зростає також інтерес до установи та її авторитет.

У рік 80-річного ювілею бібліотека продовжує використовувати традиційні і новітні форми соціокультурної діяльності. Наприклад, працює над двома відеопроєктами: «Видатні українці: сила нації» про досягнення та внесок видатних особистостей України з різних галузей у розвиток країни; розповідає про «Поетесу епох» в проєкті, присвяченому Ліні Костенко тощо.

Надовго запам'ятаються презентації книг, підготованих бібліотекою «Петро Скунць у колі сучасників», «Календарів...», а також збірок поезій наших колег, що вийшли вже під час війни – нині військового Віктора Новграді-Лецо «Кавалки душі», та світлої пам'яті Надії Панчук «Ходжу краєм...». Під час презентації були зібрані кошти на підтримку ЗСУ.

Більшість заходів мають якусь «родзинку», або новий неочікуваний підхід до теми. Варто згадати традиційні відкриття щорічного «Чендей-фесту», вручення літературної премії «Дебюти Срібної Землі», участь у виставці «Книга-фест» тощо.

Формуючи бібліотечний простір, працівники враховують особливості та інтереси всіх жителів спільноти, яка знаходиться в зоні її обслуговування. У відділах організовано цикли постійних книжкових виставок: «Феномен Федора Потушняка», «Ужгород – відомий і невідомий». «О слово рідне, мене чаруєш ти» та ін.; організовуються постійні перегляди новин «На тему дня» «Лютий, що триває цілі роки», «Електронні послуги – успішна комунікація», «Децентралізація. Український формат», «Європейський вибір України: досягнення, виклики та перспективи» тощо. На сайті регулярно оновлюються віртуальні виставки на найрізноманітнішу тематику.

Вже не один рік напередодні Всеукраїнського дня бібліотек працівники відділу обслуговування користувачів проводять вуличні акції «Бібліотека – твоя територія». Ця акція має свою історію: у далекому 1998 році указом президента України №471/98 вперше відзначався Всеукраїнський день бібліотек. І ми влаштували флешмоб (тоді ще не всі знали цього слова). Вивели майже всі бібліотеки міста на театральну площу зі своїми стендами, плакатами, фотографіями... З різних кінців міста пройшли групи бібліотечних активістів з

книгами, прапорцями, привертаючи увагу веселими римівками. Ми шокували місто, і були шоковані самі від того, як багато людей зацікавились нами. Тут же записувались і отримували читацький квиток. Акція стала традиційною, працівники розповідають мешканцям про нові послуги і можливості бібліотеки, її сторінки в соцмережах, а також запрошують усіх бажаючих стати учасниками заходів, що готує для них наш колектив, і наживо, і онлайн.

Сьогодні, щоб залишатися цікавими, привабливими і потрібними користувачам, необхідно йти в ногу з часом, не забувати про традиційне, оновлювати звичні форми роботи та орієнтуватися на нового користувача. До речі, досвід швидко перебудовувати роботу на різні виклики в різних ситуаціях бібліотека має. З ним можна ознайомитись, звернувшись до матеріалів ювілейних видань минулих років. Наприклад: Л. Григаш «Книгозбірня вчора, нині і завтра» (2000 р.), О. Канюка «Сучасний стан бібліотек Закарпаття: нові виклики та орієнтири» (2020 р.), Г. Ковальчук «Бібліотеки об'єднаних громад: готовність до змін» (2020 р.), М. Грігаш «Утвердження бібліотеки як центру культури через систему просвітницьких заходів» (2010 р.) та ін., або просто переглянути фотофакти про роботу нашої установи.

Активне впровадження інноваційних технологій, резонансні культурно-просвітницькі заходи, постійний розвиток співпраці з громадськими та творчими організаціями, розширення активу за рахунок наукової та мистецької еліти – за всім цим стоїть планомірна і цілеспрямована робота колективу. І тому Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка є одним із найбільш популярних місць зустрічей інтелектуальної еліти краю, а також місцем змістовного дозвілля для широких кіл громадськості та мешканців міста. Але бібліотека не заспокоюється, не припиняє пошуку нових засобів для трансформації соціокультурних заходів та адаптації їх до викликів часу, а також залучає нові локації для розширення бібліотечного простору.

**НАДІЯ
ЯБЛОНСЬКА**

*завідувачка
відділу
інформаційних
технологій та
електронних
ресурсів
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка*

БІБЛІОТЕКИ-ХАБИ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ ЗАДЛЯ ПОСИЛЕННЯ СТІЙКОСТІ ГРОМАД ТА ВІДНОВЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

У сучасному світі кожній людині важливо володіти цифровими навичками. Швидкий розвиток інформаційних технологій, який спричиняє й швидкі зміни у всіх сферах життя, вимагає від сучасної людини постійно навчатися та перенавчатися, і насамперед – вміти користуватися інтернетом та добре володіти різноманітними цифровими інструментами.

З 2019 року на базі Державного агентства з питань електронного урядування України було створено Міністерство цифрової трансформації України, і цифровізація в нашій країні вийшла на новий етап.

Перед державою постали нові цілі та виклики: надавати 100 % усіх публічних послуг для громадян та бізнесу онлайн; забезпечити 95 % транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхні соціальні об'єкти доступом до високошвидкісного інтернету; навчити 6 млн українців цифрових навичок; підвищити частку інформаційних технологій (ІТ) у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни до 10 %.

Працюючи над створенням «держави у смартфоні», Мінцифра розробила портал державних послуг та мобільний застосунок «Дія». Тут для громадян та бізнесу доступні державні послуги у багатьох сферах: будівництво, земельні послуги, екологія, меди-

цина, реєстрація бізнесу, штрафи за порушення правил дорожнього руху, податки фізичних осіб-підприємців, виконавчі провадження, державна допомога тощо.

Проведене Міністерством цифрової трансформації України наприкінці 2019 р. дослідження показало, що 53% українців не мають базового рівня цифрових навичок, однак зацікавлені оволодіти ними 47% опитаних. Тож національний проєкт Мінцифри «Дія. Освіта», що розпочався у 2019 році, покликаний надавати допомогу та підтримку в опануванні цифровими навичками всім, хто цього потребує. Бібліотеки мають значний досвід у навчанні комп'ютерної грамотності та роботи з інтернетом своїх користувачів. Вже понад 30 років українські бібліотеки пропонують усім, хто має в тому потребу, і доступ до інтернету, і оволодіння інформаційними технологіями.

ВГО Українська бібліотечна асоціація спільно з проєктом «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» (Проєкт підтримки Дія), що впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні за підтримки Швеції, у 2021–2023 рр. реалізувала проєкт «Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти».

У жовтні-листопаді 2022 року відбулися онлайн-тренінги для тренерів регіональних тренінгових центрів для бібліотекарів (РТЦ) з усіх областей України.

У 2023 році ВГО Українська бібліотечна асоціація, ПРООН та Швеція у співпраці із Мінцифрою реалізували проєкт у 12 областях України, серед яких була і Закарпатська область. Також провідними авторами ВГО Українська бібліотечна асоціація було підготовлено і презентовано посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти», на основі якого було розроблено навчання для координаторів хабів нашої області.

Тож з квітня 2023 року розпочалося навчання координаторів хабів цифрової освіти. Протягом тижня 10 бібліотечних працівників з бібліотек територіальних громад навчалися, як правильно організувати хаб цифрової освіти на базі бібліотеки, якого технічного обладнання потребує хаб, які послуги надаватимуться, як комунікувати з громадою та місцевою владою про діяльність хабу тощо.

Після навчання координатори хабів облаштували робочі місця для користувачів і навчили протягом 5 місяців понад 150 користувачів.

Впродовж 2024 року було організовано навчання вже для 40 бібліотечних працівників нашої області, їх було поділено на 2 групи і протягом двох тижнів тривало навчання (кожна група навчалася 1 тиждень). І до кінця 2024 року координаторами хабів цифрової освіти було навчено понад 1600 користувачів.

Проект «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення» – це вже третій етап спільної роботи партнерів з підвищення інституційної спроможності хабів, який реалізовується у 2025 році.

Навчання відбувалося протягом тижня для кожної групи на платформі «Zoom». Свою кваліфікацію у створенні бібліотек-хабів цифрової освіти підвищили майже 50 бібліотечних працівників. Цьогоріч програма навчання трохи розширена. Більш детально відбувається знайомство з порталами «Дія. Державні послуги онлайн» та «Дія. Освіта», в навчання включено опанування навичками роботи з відокремленим контентом, програмами для створення презентацій, оголошень, редагування фото (таких як «Canva»), як працювати зі штучним інтелектом, а також приділена значна увага самоосвіті бібліотекаря.

Запити з якими найчастіше користувачі звертаються до хабів цифрової освіти: основи комп'ютерної грамотності, робота з текстовими документами, створення презентацій, як користуватися смартфоном, як оплатити комунальні послуги, як купити квитки на будь-який вид транспорту тощо.

Після навчання чи отриманої послуги кожен користувач заповнює форму зворотного зв'язку, в якій відповідає на питання щодо своєї роботи в хабі цифрової освіти: яка тематика навчання чи запиту з якою користувач звернувся до хабу, пропонують користувачу оцінити свій цифровий рівень до навчання і після, чи був задоволений його запит, чи сподобалося йому навчання, а також чи порекомендує він хаб своїм знайомим.

Ці форми зворотного зв'язку отримує ВГО Українська бібліотечна асоціація, яка координує весь процес навчання і роботи хабів цифрової освіти та звітує перед донорами ПРООН.

Так, згідно з результатами, 82 % опитаних оцінили свої цифрові навички на 7-10 балів із 10 (для порівняння: 17 % до навчання). Також користувачі майже 90 % задоволені навчанням у хабі цифрової освіти і обов'язково порекомендують його своїм знайомим. Вікова категорія яка найчастіше звертається по допомогу це люди пенсійного віку, яким потрібно допомогти розібратися зі смартфоном, оплатити комунальні послуги, як підписати декларацію з сімейним лікарем тощо.

Активно послугами хабу користується і молодь – просять навчити як створити презентацію, як обробити фото, чи змонтувати відео, як зареєструватися для проходження НМТ тощо.

Також значним попитом користуються такі послуги, як отримання витягів чи довідок різного плану. Наприклад, витяг про міс-

це проживання, повторна видача свідоцтва про народження, про розірвання шлюбу, довідка про несудимість тощо; як зареєструвати ФОП, консультації з усиновлення дитини і таке інше. На порталі «Дія. Освіта» мають популярність серед користувачів різного віку освітні серіали, до прикладу, серіал як стати успішним вчителем, про працевлаштування, цифровий бізнес та інші. Також популярними є симулятори різних професій, де кожен охочий пройшовши цей симулятор може обрати собі професію до душі.

Хаби цифрової освіти, що створені на базі бібліотек нашої області мають значний попит. Користувачі хочуть підвищувати свої цифрові навички. Та, на жаль, при реалізації цього проєкту ми зіштовхнулися з такими викликами, які досить серйозно впливають на роботу хабів. Це і застаріле технічне обладнання, поганий інтернет-зв'язок, мале приміщення бібліотеки. Досить часто є так, що працівники бібліотек радо би і самі навчалися, і надавали послуги користувачам, але відсутні комп'ютери й інтернет. Згідно з даними з «Бібліотеки Закарпаття у дзеркалі статистики за 2024 рік», мережа бібліотек в області складається з 450 бібліотек, а реально функціонує 385. З цих бібліотек тільки 267 мають 753 комп'ютери, тільки 139 бібліотек мають підключення до інтернету. Варто зауважити і те, що для користувачів доступні у 177 бібліотеках області всього 399 комп'ютерів, але тільки 335 з них мають доступ до інтернету. В цій вибірці не вказано обласні бібліотеки, які мають краще матеріально-технічне забезпечення.

Ще дуже велика проблема – це плінність кадрів. Є такі бібліотеки, де вже організовано хаб цифрової освіти, а працювати нема кому.

Проте є і гарні приклади. За результатами моніторингу 2024 року, бібліотека с. Сюрте отримала у подарунок планшет для навчання користувачів цифровим послугам як один з кращих закладів з реалізації хабу цифрової освіти.

Хочеться сподіватися, що ситуація невдовзі зміниться, що влада нарешті зрозуміє важливість існування бібліотек, адже сьогодні бібліотека це не тільки про книги, а й про те, що сучасна бібліотека покликана бути центром знань, освіти та культурного життя, який надає відкритий і рівний доступ до інформаційних ресурсів у різних форматах, сприяє саморозвитку, навчанню протягом життя, творчості й критичному мисленню. Вона зберігає та популяризує культурну й історичну спадщину, водночас інтегруючи сучасні цифрові технології, створює простір для комунікації, співпраці та соціальної взаємодії громади.

**ЛЮДМИЛА
ЛЕНАРТ**

*директорка
Комунального
закладу
«Ужгородська
публічна
бібліотека»
Ужгородської
міської ради*

БІБЛІОТЕКИ М. УЖГОРОД ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРАЦЮЄМО, ПІДТРИМУЄМО, ДОПОМАГАЄМО...

Війна внесла свої корективи не тільки в наше життя, але і в нашу бібліотечну діяльність. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну змінились пріоритети і в роботі бібліотек.

З перших днів війни бібліотекарки Комунального закладу «Ужгородська публічна бібліотека» Ужгородської міської ради активно долучились до допомоги Збройним Силам України, зокрема, плели маскувальні сітки, робили «коктейлі Молотова», окопні свічки, допомагали в зборі коштів для підтримки наших захисників. Останнім часом беремо активну участь у зборах на дрони, комплектуючі до них, а також долучаємось до зборів на автівки та медичні засоби для порятунку поранених.

З метою підтримки ЗСУ бібліотеки міста спільно з волонтерами провели благодійну книжкову акцію «З книгою до перемоги». Учасники мали змогу поспілкуватися з автором, придбати книгу з автографом, взяти участь у лотереї, замовити вірш та отримати подарунки. Активними учасниками були поети Василь Густі, Юрій Шип, Марина Попович-Павлік, Оксана Андрейкович та Інна Магас, які читали свої поезії та розповідали про свою творчість. А письменники Андрій та Наталія Дурунди, Ірина Густі, Вікторія Андрусів, Василь Мулеса, Ганна Томенюк, Марія Купарь та ін. передали свої книги на аукціон.

Прикрасили свято виступи учасників танцювальних студії «Перлінка» та колективу учнів Ужгородської загальноосвітньої школи № 6 ім. В. С. Гренджі-Донського, а також музичні виступи вихованців Ужгородської школи мистецтв. На цій акції було зібрано понад 11 000 грн., які були спрямовані на підтримку Збройних Сил України. Книги, які залишились після акції, були передані до військових шпиталів, де перебували на лікуванні наші захисники.

Метою благодійної вуличної акції «Цвіт нації», організованої КЗ «Ужгородська публічна бібліотека» спільно з волонтерами, було не тільки збір коштів для ЗСУ, але й демонстрація талантів дітей, які танцювали та співали для учасників акції. На святі звучали патріотичні вірші вихованців гуртка художнього слова «Чарівне слово» клубу с. Коритняни, своїм співом та запальними закарпатськими танцями зачаровували присутніх вихованці Ужгородської школи мистецтв. Також показали свої таланти під час виступів Юлія Дуран, Софія Попович та Анастасія Голич з Розвиваючого простору для дітей та підлітків «Ти особливий» та Тарнівської ДШМ. На заході ужгородці та гості міста мали змогу придбати смаколики, прохолодні напої та вироби хендмейду, а тим часом діти брали участь у різних іграх та майстер-класах, малювали на асфальті та готували малюнки воїнам. Протягом свята працювали аніматори, діяла патріотична фотозона. До акції долучилися місцеві підприємці, громадські організації та творча молодь. Всі виручені кошти, а це понад 22 000 грн, були передані на підтримку ЗСУ.

Не дивлячись на труднощі, наші «виключно мирні» заклади тримають не тільки інформаційні та освітні фронти, а й стають потужними центрами підтримки найбільш постраждалих від війни верств населення – внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

До наших закладів приходять люди, які опинилися в скрутній ситуації, яким на новому місці, крім матеріальних речей, потрібні найпростіша інформація про «що, де, коли, як», а ще й добре слово, рекомендація, моральна підтримка, спілкування.

Щоб трохи познайомити наших нових мешканців з містом, його історією та культурою в публічній бібліотеці для ВПО було організовано серію віртуальних подорожей «Крокуємо Ужгородом», де наші відвідувачі опинялися в різних історичних епохах, відкривали невідомі сторінки європейської історії і бачили дивовижне поєднання архітектури різних часів і стилів. Приємним підсумком цих заходів були позитивні відгуки наших користувачів, які потім мандрували містом завдяки інформації з наших презентацій.

Протягом 2022–2024 рр. в Ужгородській публічній бібліотеці спільно з ГО «Платформа трансформації» щосуботи проводились заняття «Школи вихідного дня» для школярів молодших класів з сімей ВПО. Тут в ігровій формі діти вчили українську та англійську мови, математику, а також брали участь в майстер-класах. Крім того, на нашій базі працювали курси англійської мови для ВПО, організовані ГО «Дівчата» в рамках проєкту «Підтримка ВПО в Україні» спільно з міжнародною організацією «World Vision».

Не залишались осторонь допомоги вимушеним переселенцям наші співробітники, у багатьох з них вони знайшли прихисток на досить довгий час, ми допомагали шукати житло, збирали одяг, продукти, засоби гігієни, іграшки, дитячі книжки тощо. Неодноразово наші бібліотекарки здійснювали бібліодесант в місця перебування ВПО, де їх прихід завжди радо сприймався дітьми, адже тут читали казки, організовували різноманітні ігри та розваги, присутні відправлялися в подорож разом з піратом та клоуном по островах та океанах, виконуючи різні завдання в пошуках скарбів, розгадували загадки та вчилися відрізняти добро від зла.

Бібліотеки КЗ «Ужгородська публічна бібліотека» велику увагу приділяють організації з надання психологічної допомоги мешканцям міста та ВПО. Так, щотижня на базі бібліотеки-філії № 1 для дітей та бібліотеки-філії № 2 волонтери Закарпатської обласної організації Товариства Червоного Хреста України проводять заходи з психосоціальної підтримки для дітей та дорослих, які допомагають присутнім впоратися з емоційним навантаженням та піклуватись про здоров'я, безпеку і розвиток під час війни. Учасники заходів мають змогу за допомогою мистецтва та спілкування адаптуватись до викликів, які сьогодні існують у нашому суспільстві.

Більшість соціокультурних заходів для ВПО проводяться у партнерстві з громадськими та волонтерськими організаціями «Всеукраїнське молодіжне спілкування», Благодійний фонд «Рука допомоги», ГО «ЯМаріуполь», ГО «Сінемаспейс», ГО «Неємія» в рамках програми «Життестійкість».

На початку повномасштабного вторгнення рф в Україну на базі бібліотеки-філії № 2 спільно з бібліотечними працівниками свою діяльність реалізовувала Гуманітарна місія «Проліска», основною метою якої є всебічна допомога мирному населенню, що постраждало від військового конфлікту в Україні. Так було створено дитячий навчальний простір, у якому діти отримували психологічну підтримку, допомогу в розвитку та соціалізації.

Протягом літніх канікул 2023–2024 рр. на базі бібліотек-філії № 1 для дітей ГО «Екосфера» реалізовувала проєкт для дітей-переселенців «Зелені канікули». Щоп'ятниці, відвідуючи заняття, діти знайомились з однолітками, досліджували фауну і флору регіону під час екоігор, мандрували околицями міста, розвивали творчі здібності на майстер-класах. Програма включала також тренінги, квести та дослідження на теми: «Скорочення відходів», «Сортування сміття і переробка», «Лісові екосистеми», «Відновлювана і невідновлювана енергія», «Енергія сонця», «Енергозбереження», «Птахи в умовах урбанізації», «Місто майбутнього». Кожен навчальний день був насичений знайомствами, переглядом пізнавальних фільмів, проведенням дискусій, ігор чи досліджень у парку.

В Ужгородській публічній бібліотеці на початку повномасштабного вторгнення було організовано тренінг «Психічне здоров'я в контексті кризи», який проводили Нсірі Насір (Nsiri Nasir), менеджер психічного здоров'я незалежної міжнародної медичної гуманітарної організації «Лікарі без кордонів», лауреат Нобелівської премії миру 1999 року за гуманітарну діяльність та допомогу постраждалим під час збройних конфліктів від природних і техногенних катастроф, та Наталія Касим, психологиня. Ця організація має надзвичайно багатий досвід роботи в ситуаціях воєнних конфліктів, епідемій і катастроф, представники цієї організації раді були поділитися інформацією з тими, хто працює з людьми, що постраждали від війни. Тренінг був розрахований на волонтерів, представників громадських організацій, психологів та представників Національної поліції.

Це були важкі роки для всіх українців, але, на жаль, війна триває і досі, тож бібліотечні працівники намагаються всіляко допомагати тим, хто постраждав від російської напасти.

Адже під час війни дуже важливим є єднання українців для боротьби з ворогом. Ми щоденно складаємо іспит на людяність, силу духу, кожна добра справа наближає день нашої Перемоги. І бібліотеки, як завжди, не стоять осторонь. Ми робимо все можливе, аби цей день настав якнайшвидше, і наші діти росли у вільній та незалежній Україні.

**МАР'ЯНА
МАРУШКА**

*директорка
Комунального
закладу
«Виноградівська
публічна
бібліотека»
Виноградівської
міської ради
Закарпатської
області*

БІБЛІОТЕКИ ВИНОГРАДІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: НОВИЙ ФОРМАТ ДЛЯ АКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ

У 2021 році внаслідок адміністративно-територіальної реформи та процесу децентралізації, Виноградівська централізована бібліотечна система (ЦБС) була реорганізована в комунальний заклад «Виноградівська публічна бібліотека» Виноградівської міської ради Закарпатської області. У результаті цих змін мережа бібліотек суттєво скоротилася: замість 39 бібліотек, які раніше функціонували в складі ЦБС, залишилося 17: Центральна публічна бібліотека № 1, бібліотека-філія для дітей № 2 та 15 бібліотек-філій.

Бібліотеки мають багаторічну історію, але не зупиняються в розвитку: сьогодні вони є відкритим публічним простором, де кожен може знайти щось для себе – від новинок літератури до психологічної підтримки, від мовних курсів до заходів для дітей, молоді, дорослих і людей поважного віку.

КЗ «Виноградівська публічна бібліотека» має чималий досвід навчання відвідувачів комп'ютерній грамотності та використанню онлайн-сервісів, адже вони майже всі забезпечені комп'ютерною технікою, що дає можливість впроваджувати проект «Дія. Цифрова освіта». Бібліотеки Виноградівської ТГ входять до Мережі Хабів цифрової освіти, тобто є місцями, де кожен

громадянин може безоплатно здобути цифрові навички та отримати доступ до цифрових послуг, а бібліотекарі є амбасадорами цифрової освіти, які успішно пройшли національне тестування «Цифрограм 2.0» та надають консультації і допомогу в набутті цифрових навичок та користуванні платформою «Дія».

COVID-19 та війна суттєво змінила життя кожного українця, торкнувшись усіх сфер суспільного життя. Бібліотеки Виноградівської ТГ, як важливі культурні осередки, також відчували на собі вплив цих подій. Але навіть у найважчі години вони залишаються осередком підтримки для всіх, хто цього потребує і попри труднощі, продовжують виконувати свою місію. Виноградівська центральна публічна бібліотека № 1 фактично перетворилася на координаційно-волонтерський центр, який надає підтримку як місцевим мешканцям, так і ВПО. На її базі група небайдужих жінок «Рій Виноградів» виплітають маскувальні сітки для наших захисників, наші працівники також долучаються до цієї благородної справи.

Еволюціонувавши від первинного просвітництва до сучасної соціокультурної діяльності, публічні бібліотеки Виноградівщини генерують інноваційні ідеї, намагаючись нестандартно, оригінально реалізовувати свої проєкти. Внаслідок цього повсякденне бібліотечне життя в останні роки змінилося до невпізнання: поряд з традиційними книжковими заходами в бібліотеках з'явилися промо-акції, квести, лялькові театри, флешмоби, ігротеки тощо. Особливою популярністю користуються клуби за інтересами, де кожен може знайти щось для себе – від обговорення сучасної літератури до вивчення іноземної мови. З метою згуртування громади в міській бібліотеці-філії № 3 працює книжковий клуб «Літературна кав'ярня», який об'єднав однодумців – любителів читати, спільно обговорювати цікаві сюжети, літературні новинки та з користю провести дозвілля. Другий рік поспіль безкоштовно і у зручній для кожного формі проходять навчання у літньому розмовно-дискусійному клубі «English Movie Club» для молоді. На базі молодіжного простору «Майстерня ідей» запрацював клуб настільних ігор. Тут щонеділі у дружній атмосфері відбуваються партії улюблених ігор, нові знайомства, командна взаємодія та щирі емоції – усе це робить зустрічі незабутніми. Окрім ігор, присутні мають можливість обрати собі книги, адже поєднання дозвілля та розвитку – це саме те, що ми цінуємо!

Щонеділі у бібліотеці проходять цікаві та змістовні заняття на курсах з вивчення англійської мови для дітей з числа ВПО і не тільки.

Інтерактивні, ігрові форми вивчення англійської мови – основа безкоштовних курсів.

Щочетверга у бібліотеці проводиться заняття творчої майстерні, де молоді жінки разом проводять час, шийють, створюють різні вироби, грають у настільні ігри та просто спілкуються. А в останній четвер місяця учасниці мають змогу відвідати особливий майстер-клас з малювання під керівництвом художника з Харкова, який вчить технікам малюнку.

КЗ «Виноградівська публічна бібліотека» активно розвиває проєктну діяльність, розглядаючи її як важливий інструмент для розширення можливостей, залучення ресурсів та впровадження інновацій. Установа бере участь у всеукраїнських і локальних конкурсах, співпрацює з міжнародними донорами, громадськими організаціями та місцевою владою.

Серед ключових проєктів і ініціатив комунального закладу:

З квітня по серпень 2022 року Виноградівська центральна публічна бібліотека № 1 реалізовувала проєкт «ВільноХаб» у межах програми «Мріємо та діємо». Цей проєкт був спрямований на створення безпечного, комфортного простору для молоді, ВПО та місцевої громади. У межах «ВільноХабу» проводилися різноманітні заходи: майстер-класи, психологічні тренінги, зустрічі з цікавими людьми, творчі заняття, ігрові сесії та інтерактиви. Проєкт дав можливість згуртувати громаду у складний час та показав, що бібліотека може бути сучасним центром підтримки, розвитку та єднання. Згодом, протягом 6-ти місяців працював «ВільноХаб: працевлаштування» у межах програми «Мріємо та діємо». Він був спрямований на підтримку у пошуку роботи та розвитку професійних навичок. У його рамках відбувалися тренінги з написання резюме, майстер-класи з підготовки до співбесід, консультації з кар'єрного розвитку. Проєкт допоміг багатьом учасникам отримати корисні знання, знайти роботу та започаткувати власну справу. Бібліотека вкотре довела, що це не лише осередок культури, а й важливий ресурсний центр для громади.

З грудня 2022 по березень 2023 рр. центральна бібліотека спільно з ГО «Відокремлений підрозділ Всеукраїнського жіночого товариства ім. Олени Теліги» та Виноградівською районною філією Закарпатського обласного центру зайнятості реалізовували проєкт «Ми є і ми разом» в рамках реалізації проєкту «Закарпаття. Спільно: посилення потенціалу ОГС для відповіді на гуманітарну кризу», що адмініструвався БФ «Центр громадських ініціатив». Проєкт надав можливість як мешканцям Виноградівщини, так і ВПО

відчути себе частиною спільноти, почути одне одного, розповісти свої історії та спільно творити простір довіри. Особливо цінним були майстер-класи, тренінги з домедичної допомоги, працевлаштування і творчі заходи, які дозволили людям подолати емоційне виснаження та ізоляцію. Ми залучали психологів, волонтерів, митців – усе це сприяло глибшому впливу проєкту на учасників. Найбільш затребуваним була послуга «Вундеркінд» для дітей з числа ВПО і не тільки, де проводились інтерактивні заходи для соціальної адаптації і корисного дозвілля. Послуга «Вундеркінд», на численні запити батьків, згодом перетворилася в наступному проєкті на послугу «Бібліоняня». Послуга створена з метою підтримки родин з дітьми, що втратили власний дім, зокрема, дітей з вразливих категорій, а також усіх охочих. Під час занять діти: знайомилися з книгою в інтерактивній формі; брали участь у творчих майстерках (малювання, аплікація, створення закладок, казок тощо); розвивали уяву, емоційний інтелект і навички самовираження. Цей проєкт зарекомендував себе і ми вирішили щорічно продовжувати власними силами на період літніх канікул його реалізовувати.

Разом із цим жіночим товариством бібліотека реалізує культурно-просвітницькі проєкти, вечори пам'яті, літературно-мистецькі зустрічі, популяризує національну спадщину та постать Олени Теліги. Членкині цього товариства – активні учасниці майже всіх бібліотечних ініціатив, виступають модераторками патріотичних та творчих подій.

Неабиякого розголосу набуло у 2023 році відкриття дитячого хабу «Кольоровий світ дитинства» на базі Виноградівської бібліотеки-філії для дітей № 2 – унікального простору для наймолодших відвідувачів! Це стало можливим завдяки співпраці з ГО «Кризовий медіа-центр “Сіверський Донець”» у рамках реалізації проєкту від ГО «Асоціація Української Миротворчої Школи» в межах конкурсу «Підтримка дітей та молоді, фаза II». Основна мета – забезпечити психологічну, соціальну, освітню та фізичну підтримку дітей, які постраждали від війни, та їхніх батьків у місті Виноградів Закарпатської області, шляхом створення безпечного середовища для розвитку, адаптації та інтеграції в нові умови, сприяючи їхньому ментальному та фізичному здоров'ю, а також покращенню загальної якості життя. В рамках проєкту було проведено низку різноманітних заходів: тренінги для членів команди проєкту та представників партнерських організацій «Як зібрати себе до купи», «Креативне мислення в роботі з дітьми; коуч-гру для батьків «Сімейна мозаїка»; інтеграційні

заходи для покращення настрою, зниження стресу та соціалізація дітей: «Коло друзів», «Кольори настрою», «Я – це Я» тощо. Проведено також низку спортивних заходів: «Веселі старты», «Козацькі розваги», «Фітнес-веселощі», «Спортландія» та ін.

Створено клуб «Настільні ігри», кіно-клуб «Кіномайданчик», оновлено роботу Лялькового театру «Лялькові мрії». Запущено арт-студію «Творчий простір». Проводились як групові, так й індивідуальні зустрічі з психологом.

Такі зустрічі дарують дітям гарний настрій, позитивні емоції та нових друзів. Хаб став улюбленим місцем для малечі, де кожна дитина може відчувати себе важливою та почутою.

Молодіжний хаб «Майстерня ідей», що діє на базі бібліотеки, став учасником проєкту «Збережи свою ідентичність», в рамках якого було проведено пізнавальний захід, що об'єднав здобувачів освіти ВПУ-34 у дослідженні власного родоvodu. Учасники досліджували історію сімей та відкривали несподівані факти про своїх предків. Цікаво було спостерігати, як деякі «дослідники» знайшли своє коріння, яке сягає Німеччини та Угорщини. Ці відкриття стали чудовою ілюстрацією багатокультурності нашого краю та підкреслили збереження зацікавленості сімейних традицій і зв'язків.

Важливе значення серед перехожих містян має щорічний проєкт «Літня читальна зала», який впроваджують бібліотеки міста протягом одинадцяти років. На свіжому повітрі мешканці міста та гості мають можливість познайомитися з цікавими книжковими новинками, поспілкуватися з місцевими краєзнавцями, поетами та відомим особистостями краю.

Бібліотека № 1 активно співпрацює з громадськими організаціями, об'єднуючи зусилля заради підтримки громади. Одними з таких важливих партнерів є ГО «Небайдужий Виноградів» – організація, що згуртовує активних мешканців для спільного вирішення соціальних проблем. Завдяки цій співпраці бібліотеки нашої громади долучаються до проведення щорічного благодійного заходу «Малесенькі долоньки» до Дня захисту дітей; організації щорічного літературно-музичного вечора до Дня людей похилого віку, де кожний присутній отримує невеличкий подарунковий набір та інших благодійних ініціатив.

Не менш важливою і актуально є співпраця Виноградівської центральної публічної бібліотеки № 1 з благодійною організацією «СОС Дитячі Містечка» (Ужгород), яка розпочалася від початку повномасштабного вторгнення і триває до сьогодні. Саме в перші міся-

ці війни ця організація стала однією з перших у наданні допомоги дітям, сім'ям з дітьми та ВПО. Зусилля були спрямовані на те, щоб створити у бібліотеці безпечний простір для психологічного розвантаження, розвитку та творчості дітей. Організація неодноразово дарувала для бібліотек Виноградівщини набори для творчості, розвивальні ігри, канцелярське приладдя, настільні ігри та книжки. Завдяки цій підтримці у нас з'явився ляльковий театр, який дуже полюбили маленькі відвідувачі. Спільно організовано чимало заходів – психологічні тренінги, творчі майстер-класи, заняття з арттерапії, свята та зустрічі для дітей із соціально вразливих категорій та місцевої малечі.

Переймаючи досвід роботи бібліотек сусідніх областей у рамках проєкту «Здорові бібліотеки», Виноградівська центральна публічна бібліотека не могла залишитися осторонь цієї теми. Ми запропонували менеджерці організації «СОС Дитячі Містечка» (Ужгород) Наталі Криворучко ідею для спільного створення «Куточка здоров'я», на що вона радо відгукнулася. Для куточка передали прилади для вимірювання основних показників здоров'я: тонометр – для вимірювання артеріального тиску, глюкометр – для контролю рівня цукру в крові, пульсоксиметр – для визначення рівня кисню в крові, інші корисні медичні препарати. З часом «Куточок здоров'я» розширився й перетворився у «InsideТека», тобто повноцінний простір для покращення ментального здоров'я, дітей, молоді. «InsideТека» – це простір, де важливе не лише фізичне самопочуття, а й психологічний комфорт.

Відтепер тут можна не лише читати книги, а й піклуватися про ментальне та фізичне здоров'я, брати участь у заходах, майстер-класах, зустрічах з психологом, а також скористатися медичними приладами для самодіагностики.

Щиро вдячні партнерам за постійну підтримку, турботу та добрі справи! Ми цінуємо те, що вони завжди поруч з нами, з громадою, з тими, хто цього потребує найбільше. Разом ми робимо великі справи для маленьких сердець!

Одним із пріоритетних напрямків діяльності бібліотек залишається презентації книг, творчості письменників як Виноградівщини, так і України. До прикладу: у рамках проєкту Українського ПЕН «Мереживо. Літературні читання в містечках України» до нас навідалася письменницька бригада з м. Києва у складі Світлани Поволяєвої, Катерини Зарембо та Олени Павлової. Вони пережили найважчі, часом трагічні випробування, втрати дорогих їм людей. Проте під час

зустрічі жінки робили акценти винятково на позитивних життєвих моментах, які допомагають працювати, думати креативно, усміхатися, добиватися результатів у своїй діяльності.

Бібліотекари Виноградівської ТГ четвертий рік поспіль тримають стрій: хвилюємось, переживаємо, радіємо, працюємо, прагнемо підтримати один одного. Ми не зламалися і продовжуємо працювати – бо віримо, що кожен з нас сьогодні наближає перемогу там, де може. Уся країна об'єдналася для боротьби з рашизмом, а бібліотеки для своїх спільнот, громад та новоприбулих. Вони стали і точкою опори, і місцем сили, і простором для спільноти. Нині бібліотеки є тими інформаційними ланками, які поєднують читачів і управлінські структури, роблять діяльність органів влади прозорою і відкритою для населення. Подальший розвиток бібліотечної справи – це і запорука розвитку суспільства.

«БІБЛІОТЕКА – ТВОЯ ТОЧКА ОПОРИ!»: ХУСТСЬКА ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА НА ШЛЯХУ ДО ЗМІН

**ІРИНА
ПЕЧЕНИЦЯ**

*директорка
Комунального
закладу
«Хустська
публічна
бібліотека»
Хустської
міської ради
Закарпатської
області*

Головна мета бібліотек Хустської ТГ – оптимально організоване книгозабезпечення користувачів, якісне обслуговування, а також надання актуальної інформації. Не секрет, що за останні роки в країні спостерігається зниження інтересу до читання, а це негативно впливає на розвиток особистості, знижує загальний рівень освіти, культури та духовності. Сучасні реалії спонукають бібліотекарів до постійного пошуку нових форм діяльності, що відповідали б нагальним потребам користувачів. Саме тому КЗ «Хустська публічна бібліотека» постійно перебуває у творчому пошуку та визначив, що підростаюче покоління більше віддає перевагу інтернету, намагається поєднати книгу і технічні засоби, тобто традиційні підходи з інноваційними технологіями.

Мережа бібліотек Хустської ТГ складається з 18 установ: КЗ «Хустська публічна бібліотека», Хустська публічна бібліотека-філія для дітей, 16 сільських бібліотек-філій: Бороняво, Вертеп, Данилово, Іза, Копашново, Крайниково, Липча, Липовець, Нанково, Нижнє Селище, Олександрівка, Рокосово, Сокирниця, Хустець. Всі бібліотеки працюють 40 год. на тиждень, 8 – у вихідні дні, група по оплаті праці – IV.

З початку 2020-х років в пріоритеті наших бібліотек вже було забезпечення віль-

ного доступу користувачів до інформаційних ресурсів, допомога в розширенні знань, отриманні повноцінної освіти та самоосвіти.

Ми прагнули: формувати творчі особистості, здатні реалізувати свої здібності й таланти; сприяти бажанням до пошуку інформації, навичок особистої оцінки; популяризувати кращих представників української та зарубіжної літератури; а найголовніше – відроджувати духовність, традиції українського народу та виховувати патріотизм і високі моральні якості.

З цією метою Хустська публічна бібліотека активно співпрацює з багатьма організаціями та установами, що дозволяють розширювати спектр послуг та реалізовувати нові проекти, серед них: благодійний фонд «Лайф» та «Мрія» (Закарпатське представництво), волонтерський рух, центр пробації (м. Хуст), освітні заклади, медіа, бібліотечна спільнота, ГО Вільний простір «Йо» та інші різні громадські організації, дотичні до виховної, інформаційної та культурної діяльності незалежно, від місця їх знаходження – Хуст, Ужгород, Київ чи Дніпро... .

У липні 2024 року в Хустській публічній бібліотеці відкрився «Хаб цифрової освіти». Сучасний освітній центр покликаний допомагати мешканцям міста освоїти достатньо навичок та знань у сфері цифрових технологій. Бібліотека долучилася до національного проекту з розвитку цифрової грамотності «Дія.Освіта» від Міністерства цифрової трансформації, ставши частиною мережі з понад 6000 хабів. Основною метою створення Хабу є забезпечення доступу мешканців Хустської територіальної громади до сучасних цифрових технологій та знань, що сприяє підвищенню рівня цифрової грамотності та інтеграції в цифрове суспільство. Тут створено сприятливі умови для розвитку цифрових навичок у дітей, підлітків та дорослих, зокрема облаштовано три зони для надання цифрових послуг та можливості попрацювати або навчатись. У читальній залі – облаштовано окреме місце з ноутбуком та вільним інтернетом і принтером; у відділі обслуговування дорослих також комп'ютер та інтернет; у відділі методичної роботи та інформаційних технологій – окреме місце з ноутбуком + інтернет та принтер. Все технічне оснащення належить бібліотеці. Роботу з надання послуг Хабу виконують Ірина Печениця (директорка КЗ) та Ганна Петечел (провідний бібліотекар). Всі працівники бібліотеки пройшли тестування на платформі «Дія.Освіта» «Цифрограм для бібліотекарів» та отримали відповідні сертифікати. Послугами Хабу цифрової освіти скористалися понад 200 мешканців громади.

У бібліотеці також доступний безкоштовний WI-FI для всіх відвідувачів та наявні зони в читальній залі для можливості попрацювати із власними гаджетами або на бібліотечному оснащенні. Тут співробітники завжди готові надати допомогу відвідувачу у пошуку інформації на вебсайтах, отриманні документів електронною поштою, перегляді фільмів та відеороликів. Завдяки Хабу цифрової освіти відбулися навчання для різних категорій населення, зокрема для пенсіонерів, молоді та фахівців.

До прикладу: як вже згадувалось, що бібліотеки ТГ співпрацюють з усіма ліцеями, школами, закладами позашкільної освіти. В рамках місячника бібліотек до Хустської публічної бібліотеки завітали учні 6-А класу Хустської СШ I-III ст. №1 ім. А. Волошина разом із класним керівником Ганною Юріївною Брень. Під час екскурсії діти мали можливість ознайомитися з основними відділами бібліотеки, її ресурсами, послугами, правилами користування бібліотекою та книгою. Особливу увагу було приділено Хабу цифрової освіти, який є важливим інструментом для розвитку цифрових навичок серед молоді. Учні також познайомилися з можливостями платформи «Дія. Освіта», зокрема переглянули освітні серіали з розділу «Кібергігієна для молоді». Під час перегляду дізнавалися про ключові правила безпеки в інтернеті, які допоможуть їм захистити особисті дані від кіберзлочинців. Основною темою була кібергігієна. Хто такі хакери? Хто захищає нас від кіберзлочинців? Тобто питання, спрямовані на підвищення обізнаності школярів про безпечне користування інтернетом, захист персональних даних та уникнення онлайн-загроз. Ці знання стануть важливим етапом у формуванні відповідального ставлення до цифрової грамотності серед підлітків.

За ініціатииви волонтерів психосоціальної підтримки Товариства Червоного Хреста України та Хустської районної організації цього Товариства підписано договір про співпрацю з бібліотекою і щочетверга здійснюється структуроване заняття з елементами творчості та перегляду тематичних мультифільмів для дітей та батьків (ВПО та мешканців Хустської громади). Бібліотечні працівники організовують перегляди тематичних повчальних відеомультфільмів для дітей «Корисні поради – підказки» з метою роз'яснення як поводитися в тій чи іншій ситуації.

До бібліотек з екскурсіями постійно навідуються вихованці різних вікових груп дитячих садочків для знайомства із бібліотекою, книгою, правилами поведження в бібліотеці, зокрема з метою подальшого заохочення діток до відвідування бібліотеки. Для малень-

ких гостей бібліотекарі організовують перегляд мультфільмів, ігрові конкурси вікторини, а також різні майстер-класи – малювання, ліплення, майстрування з бісеру тощо. Вони є надзвичайно важливими для дітей, позаяк вільна грайлива форма дає можливість зняти напругу та відпочити.

У Хабі цифрової освіти Хустської публічної бібліотеки за сприяння благодійного фонду «Лайф» проводяться онлайн-тренінги з різної тематики. Наприклад, на тему «Покращуйте свої навички. Як написати мотиваційний лист». Тренінг мав на меті навчити молодь писати ефективні мотиваційні листи, що є важливим кроком на шляху до успішного працевлаштування або вступу до навчальних закладів. Учасники повинні були написати вручну (як домашнє завдання) мотиваційний лист, присвячений відзначенню Дня молоді, а у нашому Хабі вони змогли належним чином оформити свої роботи.

До заходу також долучилися наші партнери. Тетяна Стець та Марина Зубко представниці Хустської районної організації Товариства Червоного Хреста України провели заняття про Life Skills (життєві навички), під час якого учасники дізналися, як реагувати на різні життєві обставини, як розвивати впевненість у собі та ефективно спілкуватися з іншими.

У співпраці з Благодійним фондом «Лайф» та волонтерами з психосоціальної підтримки Товариства Червоного Хреста України бібліотека організувала для молоді Хуста та КЗ соціального захисту «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Довіра» Дніпровської міської ради «Про права та обов'язки. Будь на одній хвилі з країною та її громадянами!». Метою було зацікавити молодь брати активну участь в житті країни та сформувані в них відчуття необхідності і важливості знати свої права та обов'язки. Формат презентації був інтерактивним (питання-відповіді, дискусія). Молодь дізналася багато корисної інформації. Що таке громадянство? Які домовленості ми приймаємо, стаючи громадянами? Які переваги нам надає громадянство? Які обов'язки ми маємо виконувати як громадяни? Що означають для вас слова «бути відповідальними громадянами своєї країни»?

З метою привернення уваги молодого покоління до трагічних сторінок історії України, поглиблення знань про геноцид українського народу, виховання поваги до минулого та формування національної свідомості, для студентів Хустського професійного ліцею бібліотеки провели серію історичних годин-пам'яті «Крути. Шлях у безсмертя», «Голодомор: душа горить і тане мов свіча», «Пам'яті героїв

Небесної Сотні» та ін. Широкий резонанс мала патріотична година-зустріч «Українці – нація героїв» (до Дня захисників та захисниць). Почесним гостем заходу став Юрій Михайлович Гангур, представник територіальної оборони військової частини А7124, який у форматі відкритого діалогу поділився своїм досвідом військової служби та захисту України. Його розповіді про нелегкі будні військових, а також нагадування про важливі історичні моменти, пов'язані зі святом, не залишили байдужими жодного учасника. Такі зустрічі надихають та нагадують кожному з нас про цінність свободи і незалежності.

Бібліотекою започатковано систематичну акцію на підтримку наших Збройних сил, до різних дат і подій «Миттєве фото на згадку за донат для ЗСУ» – «Разом до перемоги», для якого облаштовано технічне та матеріальне забезпечення для її реалізації. Акція сподобалась користувачам.

Останнє п'ятиріччя для КЗ «Хустська публічна бібліотека», як і для всієї країни, стали роками викликів та кардинальних змін. Долаючи труднощі періоду, бібліотека продовжувала виконувати свої ключові завдання – забезпечення культурного, освітнього та інформаційного розвитку громади. Надаючи якісні послуги, активно впроваджуючи інновації та створюючи комфортні умови для користувачів різних вікових груп, бібліотеки залучають населення до участі у численних заходах, спрямованих на соціалізацію, правову обізнаність та підтримку громади. Лише за рік проведено понад 500 заходів (31490 відвідувань), серед яких уроки пам'яті, літературні вечори, освітні семінари, майстер-класи, вистави тощо. Найбільш визначними та масштабними заходами були: зустріч в рамках проекту Українського ПЕН «Мереживо. Літературні читання в містечках України» з письменницями Катериною Зарембо та Світланою Поваляєвою (м. Київ); «З гумором по життю» – творча зустріч з Павлом Чучкою та Василем Маровді; презентація книги Віктора Віцинського та Богдана Лужецького «Історія Хустської медицини у фотографіях»; свято для дітей військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб «Містер Кендікс в бібліотеці» – веселі пригоди, дискотека, ігри, бульбашкове шоу, сюрпризи, подарунки; та інші.

Нещодавно науково-методичний центр бібліотечної спільноти Закарпаття, яким є КЗ «Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка» Закарпатської облради, провела опитування щодо важливості та необхідності надання методичної допомоги бібліотекам краю. Деякі питання, що стосувались керівництва громад, були (можна сказати) «провокативними», але ми вважаємо,

що саме завдяки постійному спілкуванню з фахівцями, онлайн-заняттям, можливістю звернутись до колег Галини Ковальчук та Оксани Січ в будь-який час, отримати пораду і підтримку вкрай необхідні для кожної бібліотеки. Шкода, що тренінги, семінари і конференції проводяться у форматі лише онлайн, бажано би організовувати і офлайн-зустрічі. І наші керівники позитивно ставляться до нашої думки та схвалили наш проект локальних зустрічей-знайомств із сільськими бібліотеками «Сільська бібліотека – живе, працює!». Метою проекту було показати, наскільки різноплановою та активною може бути бібліотечна робота, адже бібліотека – не має бути просто сховищем для книг, а бути справжнім культурно-дозвіл-левим осередком. Бібліотекарі побували у своїх колег, були присутні на культурно-освітніх заходах, висловили свої зауваження або захоплення та зробили для себе замітки. Такі зустрічі бажано б запровадити і на обласному рівні. Хіба не цікаво «А як у вас...?».

Всюди бібліотекарі піднімали питання оновлення та актуалізації фондів.

В реаліях сьогодення важко приходитьсся комплекторам. Адже коштів на поповнення фондів обмаль, а ціни на книги високі. Значною допомогою є програма Українського інституту книги, що вже п'ятий рік поспіль підтримує бібліотечну мережу, надаючи безоплатну підтримку в поповненні фонду. А бібліотека «оголосила збір», постійну акцію «Подаруй бібліотеці книгу». Одним з перших таких дарунків була книга «План Б. Як протистояти біді, стати витривалим і віднайти радість (Ш. Сендберг, А. Грант). 20 примірників! Тобто всі бібліотеки-філії громади отримали це видання, завдяки представнику організації «Українська фундація «Мрія» – (Закарпатське представництво) Олесі Мацуніч. Практично без коштів, нам все ж вдалося отримати 740 книг (в середньому до 50-ти на бібліотеку), що надзвичайно мало, але... .

Хустська публічна бібліотека активно веде свої сторінки в соціальних мережах, де висвітлюється вся робота бібліотеки та її філій:

- **Facebook:** Хустська публічна бібліотека (<https://www.facebook.com/share/15NnrTV2D4/?mibextid=LQQJ4d>)
- **Telegram-канал:** Хустська публічна бібліотека (<https://t.me/khustskabiblioteka>)
- **Інстаграм:** @bibliotekakhust

Кожна бібліотека-філія також має свою групу у соцмережі «Facebook».

Діють постійні рубрики: #Читаємо_нову_сучасну_Українську_літературу, #На_хвилі_читацьких_емоцій.

Також в нашій бібліотеці час від часу для всіх охочих проводяться кінопокази фільмів під хештегом #кіно_в_бібліотеці.

У березні 2025 року з метою покращення обслуговування читачів, яким важко ходити та підійматися на 2-й поверх, запровадили нову послугу: «Виклик бібліотекаря за дзвінком». Облаштували кнопку виклику на вхідних дверях бібліотеки та місце для очікування бібліотекаря.

Сьогодні КЗ «Хустська публічна бібліотека» Хустської міської ради – це динамічний, живий організм, який постійно адаптується до потреб громади та пропонує сучасні послуги. Осередок, де перетинаються традиції та інновації, де для кожного знайдеться не лише інформація, а й підтримка, спілкування та можливості для саморозвитку.

Від цифрової грамотності до культурних заходів та соціальних ініціатив, спрямованих на підтримку ЗСУ. Бібліотека стала допоміжною точкою опори для мешканців Хустської громади. Ми віримо, що в майбутньому її роль лише зростатиме, перетворюючи бібліотечний простір на справжнє серце громади, що б'ється в унісон з її потребами та прагненнями.

Читаємо, вчимося, розвиваємося! «Бібліотека – твоя точка опори!»:

**МИРОСЛАВА
ХРУНИК**

*директорка ЦБС
Мукачівської
міської
територіальної
громади*

БІБЛІОТЕКИ ЦБС МУКАЧІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ЧАС ВИКЛИКІВ, ЗМІН ТА СТІЙКОСТІ

За свою майже столітню історію ЦБС Мукачівської міської територіальної громади, як, зрештою, більшість публічних бібліотек, була свідком різноманітних геополітичних та культурних трансформацій. Що не могло не відображатися на основній діяльності цієї культурно-просвітницької установи. Проте, більш глибокий та детальний аналіз діяльності нашої установи, в контексті історії – це тема іншої статті. Сьогодні ж, любий читачу, до твоєї уваги кілька сторінок з новітньої історії нашої бібліотеки.

«Щоб ти жив в епоху змін!» – говорить всесвітньовідомий крилатий вислів. Саме такий часовий відрізок проживає, виборює наша країна, а разом з нею й наша бібліотека. Лише за минулі десять років пройдено шлях: першого російського вторгнення та анексії українських територій, децентралізації та формування територіальних громад, період карантину через всесвітню пандемію Covid-19 і вже четвертий рік повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Звичайно, усі вище перелічені події відобразилися й на роботі бібліотек нашої ЦБС. Тож, як увесь цей час жила наша бібліотечна система?

У період між активними фазами збройної агресії росії щодо України наша ЦБС функціонувала, змінювалася та не змінювала свого культурно-просвітницького курсу,

брала участь у різноманітних конкурсах та проектах. У 2017-19 роках взяли участь в кількох творчих проектах: Міжрегіональний профорієнтаційний проект «ПрофіКемп»; фестиваль «З країни в Україну», Проект «Мереживо. Літературні читання в містечках України» ініційованим Українським осередком Міжнародного ПЕН-клубу за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»; міжрайонний вечір пам'яті «Даруй нам, Господи, державу сотворити», присвячений поетесі-дисидентці Софії Малильо, кавалеру ордену княгині Ольги III ступеня. 2019 року міська бібліотека для дітей виграла у конкурсі громадських ініціатив з проектом «Бібліотека дитячих мрій Ч.І.З. (Читаємо. Інформуємо. Забавляємо)», завдяки чому з міського бюджету було виділено кошти для ремонту та облаштування інтер'єру сучасного бібліотечного простору для дітей. Цього ж року при бібліотеці ім. О. Духновича створено та діє Літературно-мистецький музей (автори проекту – мукачівські літератори В. Дворниченко та Т. Рибар).

Децентралізація та формування територіальних громад внесли свої корективи. Наша централізована бібліотечна система пройшла шлях певних трансформацій, та все ж, було збережено ЦБС як структуру. На сьогодні до складу ЦБС Мукачівської міської територіальної громади входять: центральна бібліотека ім. О. Духновича, міська бібліотека для дітей, 1 бібліотека-філія міська та приєднані 14 бібліотек-філій сіл територіальної громади.

Під час всесвітньої пандемії бібліотеки ЦБС Мукачівської міської ТГ, як з рештою й багатьох інших інституцій, зосередилась на максимальному використанні онлайн-технологій. На певний період було припинено роботу з фізичного обслуговування користувачів у зв'язку з карантинном та організовано дистанційну роботу бібліотеки. Під час карантину бібліотечні працівники ЦБС активно займалися вилученням та списанням фондів, упорядкуванням фондів за УДК.

Оновлення книжкових фондів нашої ЦБС відбувається з найрізноманітніших джерел, переважно це: міський бюджет (комплексна Програми розвитку культури і мистецтв міста Мукачеве) та Український інститут книги. Завдяки підтримці угорців поповнюються фонди ЦБС книгами мовою нацменшин, зокрема: міжнародна програма *Márai* (Угорщина), Товариство угорської культури (м. Мукачеве), ГО «Закарпатські шаркані» (за сприяння уповноваженого посла України в Угорщині Ф. Шандора). Велика подяка нашим благодійникам – колишньому читачеві бібліотеки п. Ярославові (Німеччина), який періодично поповнює фонди наших книгозбірень на суму від 10 до 20 тис. грн, благодійниці з Німеччини Сибіллі Штрак-Ціммерман,

яка придбала для бібліотеки понад 400 примірників книг на загальну суму біля 50 тис. грн., ГО «Книжкова навала» (понад 100 книг), на заклик Українського осередку Міжнародного ПЕН-клубу відгукнулися щонайменше 5 українських видавництв, які в дарунок бібліотеці надіслали (власним коштом) біля 50 книг, Гранти GoetheInstitutUkraine за підтримки МЗС Німеччини, дарунки від авторів книг та читачів,

Хоча робота з фондом ЦБС проводиться систематично, слід зазначити, що з часу повномасштабного вторгнення рф в Україну ця робота активізувалася. Зокрема, у лютому 2022 р. по ЦБС було видано наказ про недопущення розповсюдження у бібліотеках книжкової продукції, виданої в рф, та розпочато роботу по відборі та вивільненню російської літератури з відкритого доступу. На сьогодні з бібліотечного фонду ЦБС вилучено понад 33 тис. примірників книг.

Збройна агресія з боку росії змусила бібліотекарів зосередити більшу увагу на національно-патріотичному вихованні дітей та молоді, шануванні воїнів ЗСУ, підтримці ВПО та участі у волонтерстві.

З 2014 р. бібліотеки ЦБС проводять заходи із залученням учасників бойових дій, презентації книг та альманахів написаних ВПО, свідками та учасниками російсько-української війни. Бібліотекарі долучилися до Всеукраїнської акції «Бібліотека українського воїна», періодично надсилають книги та солодощі для дітей, що зазнали впливу війни, відвідують військовий госпіталь, беруть участь у загальноміських зборах та організовують власні заходи з благодійними зборами у підтримку ЗСУ. Так, до прикладу, відзначення 95-ї річниці від дня заснування публічної бібліотеки в місті Мукачеві бібліотекарі вирішили присвятити нашим захисникам. Під час бібліозустрічі «Бібліотеці ім. О. Духновича – 95» було зібрано 12 000 грн., які долучили до збору коштів на квадрокоптер для захисників 71 батальйону 101 бригади ТРО. На постійній основі в бібліотеках відбувається збір кришечок для виготовлення протезів та бляшанок для окопних свічок.

З перших днів повномасштабного вторгнення рф в Україну бібліотекарі ЦБС долучилися до волонтерської діяльності: працювали на складах, де упорядковували (відсортовували) гуманітарну допомогу, приносили у волонтерські хаби теплі речі та продукти харчування, допомагали волонтерам у придбанні одноразового посуду, а також приносили книги. За накопичені профспілкові кошти були придбані необхідні речі та продукти для волонтерського хабу «Венеція», також грошову премію за 2022 рік, у розмірі 50% посадового окладу бібліотечні працівники перерахували на потреби 128 окремої гірсько-штурмової бригади. Долучалися до плетіння маскувальних сіток, допомагали на кухні...

Під час активної міграції вимушено переміщених осіб бібліотекарі несли волонтерську службу в центрі громадськості та національних культур, де не лише видавали/приймали гуманітарну допомогу, але й спілкувалися з людьми, які втікали від жахливих реалій війни, фактично виконували функцію швидкої психологічної допомоги.

Завдяки тісній співпраці з ГО «Волонтери Закарпаття», вчительками приватної лінгвістичної школи «Поліглот. Мукачево» та вчителькою Мукачівської гімназії Світланою Ганевою для дорослих та дітей з числа ВПО діяли курси української та англійської мови.

Влітку 2023 р. бібліотека для дітей долучилася до програми підтримки від UNICEF «Спільно. Твоя підтримка поруч» ГО Культурна платформа Закарпаття. Чи не щодня в стінах дитячої бібліотеки проводилися різноманітні майстер-класи, розвиваючі ігри, пізнавальні квести, уроки з акторської майстерності, артзаняття, екскурсії тощо.

Через залучення дітей-ВПО до творчих та просвітницьких заходів відбувалася їх адаптація. Насправді бібліотека для дітей стала центром психолого-соціальної реабілітації для дітей-ВПО.

З 2024 року при центральній бібліотеці ім. О. Духновича діє центр громадського дозвілля для людей похилого віку «HelpAge», основний контингент якого жінки з числа ВПО.

2025 року при центральній бібліотеці ім. О. Духновича відкрито перший у Закарпатті сучасний молодіжний простір «Ko_Laba» (реалізовується освітньою фундацією GoGlobal у співпраці з ЮНІСЕФ за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва і розвитку Німеччини (BMZ) через державний банк розвитку KfW і уряду Бельгії та за підтримки Малої академії наук України та Міністерства освіти та науки України).

Звісно, з поміж активної громадянської та волонтерської діяльності бібліотекарі не забувають про головну свою місію – популяризацію читання та української книги. Серед резонансних презентацій та зустрічей з літераторами, що відбувалися в бібліотеках ЦБС хочу виокремити зустрічі читачів з українськими письменниками: Артемом Чехом, Іриною Цілик, Максом Кідруком, Станіславом Федорчуком, Віктором Шинкаренком, Остапом Дроздовим, Мирославом Дочинцем, Анатолієм Кичинським, Андрієм Любкою, Іриною Мацко, Анастасією Левковою, Ольгою Саліпою, Олексієм Деканем, Дмитром Чекалкіним та іншими.

Підсумовуючи, хочу сказати – наші бібліотеки працювали, працюють і будуть працювати для зміцнення та розвитку особистості, громади, України. Разом до ПЕРЕМОГИ! СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

**МАРІЯ
БІТЛЯНИН**

*директорка
Свалявської
публічної
бібліотеки
Свалявської
міської ради*

СВАЛЯВСЬКА ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА – ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Перша згадка про бібліотеку у Сваляві сягає 1905 року. Це була бібліотека, яка нараховувала 100 примірників книг. В кінці 1920–30-х років у Сваляві функціонували дві бібліотеки, фонд яких поповнювався за рахунок грошових пожертвувань населення і подарунків книг. У 1922 році була організована читальня «Общества им. О. Духновича», а дещо пізніше – читальня товариства «Прогресу». З жовтня 1946 р. у Сваляві почала діяти перша окружна бібліотека, а в грудні цього ж року відкривається бібліотека для дітей. У 1957 р. Свалява одержує статус міста і окружна бібліотека стає районною для дорослих. За цей період бібліотека отримала нове приміщення у Свалявському палаці культури і її фонд збільшився до 20 тис. примірників. Бібліотечна справа на Свалявщині пов'язана з цілим рядом талановитих людей, які в певні періоди її очолювали. Першою завідувачкою була Катерина Вікторівна Корпош. З 1957 по 1977 рр. її очолювала Валентина Митрофанівна Дребітко. Під її керівництвом була у 1975 році розпочата і завершена централізація бібліотек (об'єднання в одну систему із спільними фондом, спільним керівництвом, методичним забезпеченням). До складу Свалявської ЦБС (централізованої бібліотечної системи) на той час входило 30 бібліотек: центральні для дорослих і дітей та 28 сільських бібліотек-філій. З 1977 року бібліотечну систему очолює Анастасія Степанівна Лефтер. Вона успішно пройшла всі

сходивши від бібліотекаря до директора ЦБС, їй присвоєно звання «Заслужений працівник культури України». За її ініціативи в 1996 році при Свалявській ЦБС з числа бібліотечних працівників створено літературно-пісенний ансамбль «Берегиня», колектив, який зумів поєднати музику, поезію, книгу і пісню. Незмінним керівником ансамблю і по сьогоднішній день є самодіяльний композитор Василь Циганин. У 1997 році ансамблю присвоєно почесне звання «Народний самодіяльний колектив». Після її виходу на заслужений відпочинок бібліотеку очолила Марія Бітлянин.

Початок 2020 років стали для книгозбірень Свалявщини часом інноваційного розвитку і водночас збереження й примноження кращого досвіду, напрацьованого не одним поколінням її працівників. Поштовхом до змін стала участь і перемога бібліотеки у конкурсі проектів від програми «Бібліоміст». В результаті районна бібліотека та три сільські філії отримали комп'ютерне обладнання, працівники пройшли навчання у тренінговому центрі на базі ЗОУНБ ім. Ф. Потапенка. Бібліотека запропонувала своїм користувачам нові послуги, пов'язані з комп'ютерними технологіями та доступом інтернету. Відтоді бібліотека постійно бере участь у різних проектах, шукаємо гранти, які покривають витрати на організацію семінарів, тренінгів, творчих вечорів та презентацій. Адже підготовка та проведення бібліотечного заходу потребує не тільки кваліфікованих працівників, творчого підходу, але і фінансової складової. Це і канцтовари, чай, кава, сувеніри та печиво, призи для найменших відвідувачів (діти люблять отримувати подарунки), витрати на рекламну продукцію тощо.

Останнє десятиріччя для публічних бібліотек Свалявщини виявилися також справжнім випробуванням на міцність. Під час карантинних обмежень через пандемію вірусу Covid-19 було втрачено значну кількість постійних відвідувачів, скоротився асортимент бібліотечних послуг. Працівники були змушені переходити на новий формат роботи, пропонувати дистанційні послуги, щоб цілковито не втратити свого користувача. Але, пристосувавшись до нових умов, ми почали будувати плани на майбутнє. Одним із таких була участь у програмі «Мріємо та діємо». Свалявська публічна бібліотека спільно з ГО Правозахист-Україна (голова В. Ю. Шетеля) за підтримки Свалявської міської ради мали намір взяти участь у проекті «МолодьTuT: створи громаду молодіжних перспектив» і створити на базі центральної бібліотеки інтерактивний молодіжний простір. Готували заявку на участь у конкурсі, мали непогані шанси виграти і звістка

про повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України стала для нас страшною новиною. Крім важкого емоційного, морального стану, було усвідомлення того, що всім нашим надіям і сподіванням з реалізації проекту «Мріємо та діємо» не судилося втілитись в життя. Мабуть кожен із нас у перші дні повномасштабного вторгнення рф в Україну був дезорієнтований, замислювався над невизначеністю майбутнього, переглядав власні плани та думав про те, чим може бути корисним своїй державі у такі складні часи. Колектив Свалявської публічної бібліотеки швидко оголосившись, зрозуміли, що маємо об'єднатися і своєю працею допомагати нашим військовим, допомагати один одному, людям, які втікають від страшної війни. Працівники публічної бібліотеки та філій як вдень, так і вночі чергували у пункті реєстрації ВПО. Плели маскувальні сітки у стінах бібліотеки та у волонтерських пунктах, допомагали шукати житло для переселенців, збирали одяг, харчі, ковдри. Брالی участь у заходах, організованих з метою підтримки ЗСУ. Чимало бібліотечних працівників внесли і власні кошти на підтримку військовим і дотепер продовжують допомагати фінансово.

Наші установи не зачинялися, працювали у звичному режимі. Масові заходи замінили тренінгами та роз'яснювальною роботою з питань: як поводитися під час повітряних атак, де знайти найближчі укриття, де отримати гуманітарну допомогу ВПО тощо. В умовах поширення різноманітної інформації про хід війни важливим для мешканців стало уміння відрізнити правдиві новини від фейкових. Бібліотекарі на своїх ресурсах наголошували на необхідності поширення лише перевіреної інформації органів влади, розміщували корисні посилання. Саме публічні бібліотеки є тими місцями, де люди можуть отримати також і психологічну підтримку, розвантаження від негативу та страшної реальності. Так, наша бібліотека за підтримки Свалявської міської ради взяла участь у проекті «Підтримка дітей та молоді ВПО #Вільно Хаб», що втілювався в рамках програми «Мріємо та діємо» і впроваджувався за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) виконувався IREX за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України. Організація підтримує бібліотеки України в їхньому наданні послуг у важкий період війни, а саме залучає молодь віком до 35 років, які стали ВПО.

Проект тривав з квітня до кінця червня 2022 року, і за цей час бібліотеки отримали канцелярські товари, книги, розвивальні ігри, іграшки, солодощі, різноманітні матеріали для ручної роботи. Та-

кож отримали інформаційні матеріали для проведення навчальних заходів з медійної грамотності, протидії торгівлі людьми, мінної безпеки, психосоціальної підтримки, кібергігієни, профорієнтації. Бібліотекарі та волонтери проходили навчання з цих тем у форматі Zoom-конференції. Активно долучалися до цієї роботи усі бібліотеки Свалявської територіальної громади.

Але не менш важливою в умовах війни виявилась потреба в наданні традиційних бібліотечних послуг. Чимало відвідувачів приходять за книгою, щоб заспокоїтися, відволіктися від жахливої реальності. Книга має терапевтичний ефект, що вже неодноразово доведено. Оселившись на новому місці і трішки заспокоївшись, люди шукають, чим заповнити свій вільний час, чим зайняти дітей і приходять до бібліотеки, де їх завжди вислухають, запропонують книгу до душі.

Наприкінці 2023 року за кошти місцевого бюджету у бібліотеці здійснено ремонт і перепланування. Зараз на першому поверсі дві кімнати займає філія «Свалявська бібліотека для дітей». На другому поверсі розташована Свалявська публічна бібліотека. Ремонтні роботи тривали кілька місяців. Відремонтували старе книгосховище, де сипалася штукатурка зі стелі. Зробили освітлення, яке відповідає всім вимогам енергозбереження. Книгосховище, як таке, було ліквідовано і бібліотечні фонди знаходяться у відкритому доступі для відвідувачів. Перед цим бібліотечні працівники здійснили значну роботу по очищенню фондів від застарілих, непрофільних, російськомовних видань, що несуть загрозу українській державності та суверенітету.

Наступним кроком було облаштування читальної зали, адже він тулився в кімнатці, яка ледь вміщувала 20 осіб. Під час ремонту було вирішено виділити зону для читання, комунікації, де можна переглянути фільм, проводити зустрічі з письменниками, митцями і відомими діячами краю, активно і з користю провести свій час та ефективно використати площу бібліотеки. Було встановлено підвісну стелю, пошпакльовано і пофарбовано стіни, оновлено паркетне покриття підлоги. Для обігріву придбано електричні обігрівачі. А також закупили нові стелажі для книг. Сьогодні приміщення виглядає зовсім по-іншому – сучасно і затишно.

14 лютого 2024 року, в Міжнародний день дарування книг, свої двері для відвідувачів відкрила оновлена Свалявська публічна бібліотека. З нагоди відкриття до бібліотеки завітали представники Свалявської міської ради місцеві письменники і поети, громадські

діячі, керівники закладів культури і освіти, митці, журналісти місцевих медіа та постійні відвідувачі. Традиційно урочисте відкриття розпочалося з перерізання символічної стрічки. Право здійснити цю почесну місію було надано в. о. Свалявського міського голови Мирославі Скрипинець та директорці Свалявської публічної бібліотеки Марії Бітлянин. Звертаючись до присутніх, Мирослава Володимирівна закликала усіх дарувати книги і наголосила: «Усім потрібні книги для саморозвитку, для того, щоб змінювати життя на краще. Важливо, щоб у житті кожного трапилася зустріч із книгою, яка змінить світогляд, мотивуватиме діяти, сміливо долаючи перешкоди, а також торувати свій шлях до нових досягнень». Подякувала депутатському корпусу Свалявської міської ради за ухвалення рішення, яке дало можливість оновити і зробити сучасним читальний зал бібліотеки, а колективу бібліотеки – за щоденну працю і креативність та подарувала книгозбірні «Атлас української мови».

Відкриття оновленої бібліотеки – це важлива подія в громаді. Адже нам важливо зберігати і розвивати культуру нашого міста, краю, країни. Ворог руйнує докази існування української культури. Чи вдасться колись відновити або повернути ці надбання? Тому роль бібліотек на сьогодні важко переоцінити. Ворог знищує бібліотеки – ми їх створюємо, оновлюємо, наповнюємо новим змістом. Це є також однією з форм національного спротиву.

В цей день бібліотека отримала також в дарунок багато нових україномовних видань для дорослих і дітей від авторів та читачів, колег і друзів бібліотеки. Так, заступники міського голови І. В. Русин та М. Ю. Попович подарували добірку дитячих книг. З вітальними словами виступили А. С. Лефтер, В. Ю. Шетеля – голова ГО Правозахист-Україна, Почесний громадянин м. Свалява, директор Свалявського будинку культури В. П. Плоскіна та ін. Свої власні збірки подарував Анатолій Молнар – поет, композитор, автор пісень, журналіст. Теплі слова вітання та побажання успіху звучали від гостей бібліотеки: художника, голови спілки художників Арт-Свалява, директора Свалявської школи мистецтв Віталія Дороша, Миколи Поцка – фотохудожника Міжнародної федерації фотомистецтв (AFIAP), НСФХУ, Почесного громадянина м. Свалява та ін. Директорка Свалявського історичного музею М. П. Цанько подарувала унікальні світлини з історії бібліотечної справи на Свалявщині.

Фонд Свалявської публічної бібліотеки є універсальним. Є видання, які надійшли ще в другій половині минулого століття. Але вже багато сучасних україномовних книг, які майже щороку отри-

муємо від Українського інституту книги, завдяки регіональним програмам поповнення бібліотечного фонду, з обмінного фонду ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка. Вони користуються великим попитом. У нашій бібліотеці є також дитячі видання. І діти, які приходять з батьками, можуть почитати книгу в читальній залі, або взяти додому.

Окрема подяка нашим дарувальникам. Впродовж багатьох років наші читачі безкоштовно приносять в бібліотеку свої особисті книги. Дарують цілі зібрання творів, книги класиків і сучасних авторів. Подарувавши книгу бібліотеці, вони дають можливість продовжити її життя і принести користь багатьом читачам. Серед дарунків книги місцевих авторів Михайла Турка, Анатолія Молнара, Івана Фотула, Лариси Андрели, Василя Циганина, Михайла Чухрана та багато інших.

В рамках проекту «Закарпатські діалоги» бібліотеку відвідали та подарували книги Андрій Курков та Артем Чапай (який зараз захищає нас в лавах ЗСУ). Ми невимовно вдячні і пам'ятаємо кожного дарувальника і дбайливо зберігаємо та всебічно популяризуємо подаровані видання. Завідувачка відділу обслуговування Марія Дребітко організувала виставку подарованих книг, яка діє на постійній основі і всіляко заохочує читачів ознайомитися з нею та самим долучитися до поповнення фондів бібліотеки.

Працівники бібліотеки Жанна Грабар, Марія Островка, Дарина Мигович та Мирослава Лендел постійно шукають нові форми роботи і запроваджують такі послуги, які найбільше відповідають вимогам наших відвідувачів. Особливої актуальності набули заходи з промоції книги і читання. Одним із таких став літературно-музичний клуб «STORYDAY», створений для творчих людей Свалявщини, а також ВПО, що є поціновувачами української та світової культури.

Цей клуб дає можливість розкривати творчий потенціал авторам з різних жанрів літератури та музики, забезпечує цікаве та інформативне дозвілля для учасників клубу, створює необхідну атмосферу для проведення літературних, музичних, творчих зустрічей на базі Свалявської ПБ. Також клуб відновлює і закріплює інтерес до читання книг та відвідування бібліотек, об'єднує музичну і літературну діяльність учасників клубу задля збагачення їх світогляду та дозвілля.

Ідея створення клубу виникла у керівництва Свалявської ПБ та ВПО зі Сходу України, представників різних вікових категорій, що створили ініціативну групу творчих людей, яка стала початком для розвитку подальших зустрічей. Тож існуванням цього проекту ми завдячуємо нашим учасникам Артему Павлюку, Євгену Рісухіну, а також Анастасії Панариній (бібліограф Свалявської публічної бібліотеки),

що взяла на себе обов'язки куратора клубу, адже сама має статус ВПО, і розуміє важливість таких проєктів для громадян України під час повномасштабного вторгнення на нашу територію з боку рф.

Назва клубу дослівно з англійської перекладається як «День історій». На етапі планування клуб «STORYDAY» розроблявся як книжковий клуб. З грудня 2024 року проєкт почав своє існування. З перших зустрічей учасники клубу показали себе різнобічно розвиненими інтелектуалами, справжніми поціновувачами літератури і дуже талановитими людьми в різноманітних сферах науки, культури і мистецтва. В результаті книжковий клуб перетворився на літературно-музичний клуб «STORYDAY». Відтоді кожного вівторка о 16:30 учасники збираються в читальній залі бібліотеки не тільки для читання і обговорення улюбленої літератури, а й на різнопланові тематичні заходи, музичні та літературні вечори, творчі «посиденьки» з авторами книжок, прозаїками, поетами і музикантами Свалявщини, арттерапевтичні заходи і перегляди екранізацій улюблених книжок та багато іншого. Зустрічі, що розкривають таланти учасників, надають їм цікаву інформацію, або просто дають можливість відпочити у приємній атмосфері за чашкою кави, стали доброю традицією бібліотечного вівторка. Ось приклади деяких планових заходів, що було проведено клубом упродовж 2025 року: майстер-клас «Скрапбукінг та кардмейкінг як мистецтво на сучасному рівні», літературно-музична зустріч «Шевченко у літературі і музиці», «Світ Мері Хоффман в українській інтерпретації» та багато інших. Інформацію про роботу клубу можна знайти на сторінці Свалявська ПБ у соцмережі «Facebook».

Таким чином, сьогодні Свалявська публічна бібліотека залишається не тільки культурно-інформаційним центром, а й стає територією безпеки, психологічного комфорту, де кожен, хто потребує цього, отримує підтримку та допомогу у вирішенні своїх життєвих ситуацій.

Використані джерела :

1. З витоків бібліотечної справи на Свалявщині: бібліогр. покажч. / Сваляв. центр. р-на. б-ка; уклад. М.Ю. Бітлянин, Я.І. Левч; відп. за вип. А.С. Лефтер. Свалява, 2010. 44 с. : іл.
2. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів // *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). С. 9-12.
3. Свалявська ПБ. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100049229177945&locale=uk_UA

З ДОСВІДУ РОБОТИ СПІЛКИ УГОРСЬКИХ БІБЛІОТЕКАРІВ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття є унікальним не лише за своїм географічним розташуванням – єдина область України, яка розташована за хребтами Карпат, – а й за національним складом: тут проживає багато різних національних меншин. Найбільше після титульної нації в області – угорців. До початку повномасштабної війни угорці складали приблизно 12 % населення краю. Тому не дивно, що угорська спільнота має громадські організації серед педагогів, журналістів, медичних працівників, у місцевих органах самоврядування, у туризмі, у підприємців і в бібліотекарів.

У Закарпатті діють три професійні громадські організації бібліотекарів – Асоціація бібліотекарів Закарпаття, яка об'єднує професійну спільноту всіх книгозбірень краю, Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття, яка гуртує місцевих бібліотекарів, які працюють в громадах з угорськомовною нацменшиною, та Інформаційне товариство закарпатських угорських бібліотекарів, що об'єднує бібліотекарів угорських навчальних закладів. Інші нацменшини в Закарпатті подібної організації не мають.

Історія Спілки угорських бібліотекарів Закарпаття (СУБЗ) бере початок у 1992 році, коли засновники Леврінц Лівія Павлівна, Горват Ілона Михайлівна, Гадар Пірошка Томашівна та інші керівні спеціалісти бібліотечної галузі задумали створення

СВА ВАРГА

*директорка
Комунального
закладу
«Берегівська
центральна
бібліотека»
Берегівської
міської ради*

організації, яка представляє інтереси угорських бібліотекарів в Закарпатті. Бюрократичні лабіринти були неймовірно складними, офіційна реєстрація відбулася лише в грудні 1994 року.

Відтоді організація діє як на обласному, так і на міжнародному рівні. Нас запрошують на різні форуми, де обговорюють справи нацменшин України, цікавляться нашою думкою, хоча отримані відповіді не завжди призводять до прогресу. Регулярно беремо участь у конференціях та нарадах, які організовує Закарпатська обласна військова (державна) адміністрація, де разом обговорюємо проблеми національних спільнот нашого регіону з іншими представниками різних нацменшин нашого регіону.

Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття за чисельністю є невеликою (нараховує до пів сотні членів), але вагомою організацією. Ми знайшли друзів в Україні, Угорщині, Словаччині, Румунії, Сербії, Хорватії, Австрії тому, що непохитно віримо, що бібліотека нас об'єднує!

Куди б нас не запрошували, ми намагаємося бути присутніми там не лише як мовчазні спостерігачі, але й як активні учасники, ділимося досвідом у професійному середовищі. Наш девіз: ми не просто бібліотекарі, а БІБЛОТЕКАРІ з великої літери! Ми ті фахівці, які люблять розширювати межі, на кого завжди можна покластися, хто (майже) скрізь може бути корисним.

Як громадська організація «Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття» подає заявки на різні грантові програми Європейського Союзу в Україні. Впродовж останніх 10 років успішно реалізували кілька проєктів. У 2015 році – проєкт «З громадою для громади». Його метою було інформувати населення про чистоту виборів, демократію, проводячи серію просвітницьких заходів у бібліотеках різних населених пунктів. У 2017 році реалізували проєкт «Безкоштовна правова допомога для сільських громад».

У 2024 році Гете-інститут України – Дім Європи оголосили грант для громадських організацій, які працюють з національними спільнотами України для покращення інфраструктури. Наша організація вирішила спробувати подати заявку. Спочатку було швидко опитування по потребах, а далі ще швидше довелося скласти бюджет, писати мотивацію, оформлювати резюме спілки, пояснювати нашу мету і цілі.

У грудні 2024 року оголосили переможців і, на диво, наша організація із понад триста поданих заявок потрапила у 9 фіналістів. В результаті отримали грант на 19000 євро на інфраструктурний розвиток публічних бібліотек, які обслуговують угорську нацспіль-

ноту. В основному потреби були однакові: просили бібліотечні меблі та комп'ютерну техніку. Одна із мрій теж здійснилася: на базі Берегівської центральної бібліотеки створена безкоштовна дитяча розважальна ігрова кімната, де дітки можуть в гарних умовах разом з батьками провести вільний час.

Звичайно, тільки на грантові кошти не вдалося би втілити все задумане і навіть найбільші спілки та асоціації потребують партнерів. Підтримує Спілку угорських бібліотекарів Закарпаття у всіх задумах благодійна організація «Годівниця Закарпатських Шарканів» («Kárpátaljai Sárkányellátó Alapítvány»), керівник Траутманн Балаж. Для бібліотек Закарпаття вони збирають книги, техніку, допомогли в облаштуванні кімнат для дітей і дуже багато в чому допомагають нам та ЗСУ. Велика подяка їм за все це! Завдяки благодійному фонду у 2024 р. бібліотеки області поповнились угорськими та іноземними виданнями (понад три тисячі примірників).

На жаль, в Україні національні громадські організації не отримують державної фінансової підтримки, як, наприклад, у Європі. Щорічні внески членів можуть покривати лише банківські витрати. Раніше щороку ми подавали заявки до Фонду Батьківщини, а згодом до фонду Бетлена Габора, де просимо фінансування для діяльності Спілки, для деяких інфраструктурних покращень, для організації заходів. Можна б було багато чого перераховувати скільки бібліотек реалізували свої потреби, які покращення, які програми та події відбулися за підтримки Угорщини за останні тридцять років. Хочеться виділити лише три наймасштабніші заходи, які щорічно проводяться. Це – конкурси декламування віршів закарпатських літераторів: Салаї Борбали у Берегівській ТГ, Вайнраух Каталіни у с. Горонглаб (Берегівський р-н), Шютев Калмана та Кечкейш Бейли у с. Шом (Берегівський р-н).

Багато хто говорить, що бібліотекарі така згуртована професія, що інші можуть тільки заздрити. Пишаюся тим, що завдяки своїй професії маю хороших знайомих не лише в Закарпатті, а й практично по всьому Карпатському басейні. Найкращим доказом цього був 2022 рік, коли у колег з міста Орадеу Секурека (Румунія) виникла ідея бігти заради того, щоб в закарпатських бібліотеках були нові угорські книги. Задля цієї мети об'єднався практично весь Карпатський басейн: від Румунії до Словаччини, через Будапешт та Чонград до Берегова. В результаті у наші бібліотеки потрапило багато нових гарних книг (на загальну суму понад 200 тис. грн), але найфантастичніше було те, що ми відчули силу згуртованості. І в Закарпатті багато

людей підтримали ініціативу, щоб у бібліотеки населених пунктів, де проживають угорці, потрапили нові угорськомовні книги! Серед наших благодійників були різні категорії: від читачів до виноробів, від власників маленьких магазинів до пенсіонерів – багато-багато людей!

Представників закарпатської громадської організації регулярно запрошують на з'їзди Співки угорських бібліотекарів, які щорічно проводиться в різних містах Угорщини. Тут можна дізнатися про нове місто, нову бібліотеку, нових колег про нові тренди бібліотечної професії. Якщо потрібно назвати одну з масштабних професійних подій, то це Конференція угорських бібліотекарів Карпатського регіону в місті Чонград, куди щороку багато з членів Співки угорських бібліотекарів Закарпаття хочуть поїхати. Особливий досвід – відвідати місто Орадеу Секурек (Румунія), де щороку проводиться конференція «Бібліотека майбутнього».

З 2010 року спікер парламенту Угорщини Ласло Кевер створив стипендію для молодих бібліотекарів «Бібліотека, яка об'єднує». Хоча угорських бібліотекарів у Закарпатті залишилося небагато, проте практично кожного року є принаймні один учасник програми цієї стипендії.

Приємно відчувати, що наша співка важлива. Коли директор Угорської національної бібліотеки ім. Сечені Рожа Давид їхав до Києва на запрошення Національної бібліотеки ім. Вернадського, то дорогою відвідав і Берегівську центральну бібліотеку, де ознайомився з останніми новинами життя бібліотек, які обслуговують угорськомовне населення Закарпаття, говорили також про нові можливості.

У 2019 році, коли асоціації було 25 років, ми сперечалися, святкувати 25-річчя чи 30-річчя. Потім ми вирішили відзначити 25-річчя, хоча не передбачали, що через п'ять років буде війна. Було дуже добре, що багато людей прийшли, святкувати з нами. Сподіваюся, що хай це не буде кругла річниця, коли історія дозволить, наш великий план – організувати святкування на 30+.

МЕРЕЖА ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ

(за матеріалами збірника
«Бібліотеки Закарпаття в дзеркалі
статистики. Рік – 2024»)

Комунальний заклад «Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека імені Федора Потушняка» Закарпатської обласної ради, (Закарпат. ОУНБ ім. Ф. Потушняка) Закарпатська обл., 88016 м. Ужгород, пр. Свободи, 16, Libr@ounb.uz.ua, <https://biblioteka.uz.ua>

- ✦ Обласна за значенням. Час роботи – більше 40 год. на тиждень;
- ✦ Одне з приміщень на праві оперативного управління, інше – орендоване. Загальна площа приміщень 1457 м², у т.ч. для проведення заходів особистісного розвитку – 427; посадкових місць для користувачів – 203. Приміщення потребують встановлення засобів безперешкодного доступу до них зовні і всередині. Частина приміщень (фондосховища) потребують капітального ремонту. У важких умовах працює відділ літератури іноземними мовами (орендоване приміщення). До нього практично неможливо дійти маломобільним людям взимку, під час ожеледиці.
- ✦ Кількість технічних засобів – 181, у т.ч. комп'ютерів з доступом до інтернету – 80. Транспорту немає.
- ✦ Фонд нараховує 365,54 прим. З них 363,72 книги та періодичні видання,

**ЛЮДМИЛА
ГРИГАШ**

*заслужена
працівниця
культури
України, ветеран
бібліотечної
справи
Закарпаття*

1820 АВ-матеріали та локальні електронні видання. Лише 38,2 % – фонд українською мовою, 8,3 % – видання мовами національних меншин Закарпаття і, на жаль, ще переважає фонд російською мовою – 52 %. За рік надійшло 2210, а вилучено 11190 примірників. Вилучались видання в основному прорадянського змісту російською мовою.

- ✦ Кількість зареєстрованих користувачів 9,2 тис. осіб, віртуальних – 17,66 тис., обслугованих усіма структурними підрозділами – 20,56 читачів. Кількість відвідувань – 163,52; звернень на вебсайт, блоги та сторінки соцмереж – 488,42 разів. Проведено понад 600 соціокультурних заходів впродовж року.

У рамках проекту «Зустрічі біля ЄС» творчі вечори мали
Сергій Жадан, Іванна Климпуш-Цинцадзе, Володимир В'ятрович

- ◆ Власний сайт, 11 блогів, сторінок у соціальних мережах з щотижневим оновленням інформації. Обсяг власних баз даних 522,96 од. (електронний каталог), 154 од. оцифрованих документів, 120 документів електронної бібліотеки у відкритому доступі. Кількість переглядів/скачувань мережних електронних документів – 2560 за рік. Кількість запитів на виконання довідок – 25317, виконано 24802, у т.ч 65 віртуальних.
- ◆ МБА з початку війни не працює.
- ◆ Кількість штатних працівників 78, з них бібліотечних – 65; 75,9 % мають фахову освіту. Понад 81% працівників мають стаж від 10 до 20 і більше років (7 чол. – пенсійного віку). Протягом року 42 працівники підвищили кваліфікацію, у т.ч. 41 – цифрові навички.
- ◆ Обсяг поточних видатків – 15959,23 грн, у т.ч. власних надходжень – 485,52 тис. грн. (від надання платних послуг – 47,52 тис. грн, благодійних внесків та грантів 437,99 тис. грн)
- ◆ Директорка – *Канюка Олена Анатоліївна*

*Візит Посла США в Україні Бріджит Брінк
до бібліотеки, 2024 р.*

Поетично-патріотичний вечір «Україна – це ми» до Дня Незалежності України за участі «Карпатської Січі», 2023 р.

Презентація роману «Вечір у Стамбулі» Андрія Любки в Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потушняка, 2025 р.

Друг бібліотеки, історик, письменник Сергій Федака презентує 15-й том «Історії України» напередодні свого 60-річчя

*Презентація збірника бібліотеки
«Петро Скунець у колі сучасників», 2023 р.*

*Тележурна-
лісти часті
гості обласної
бібліотеки,
зокрема коли в
нас київський
науковець
Сидір Кіраль,
2024 р.*

*Тарас Кремінь
презентує нові
книжки батька,
Шевченківського
лауреата
Дмитра Кременя*

Акторка Римма Зюбіна
вишиває карту України
в межах грантового
проєкту «Простір
єдності та підтримки»
в Закарпатській ОУНБ
ім. Ф. Потушняка, 2024 р.

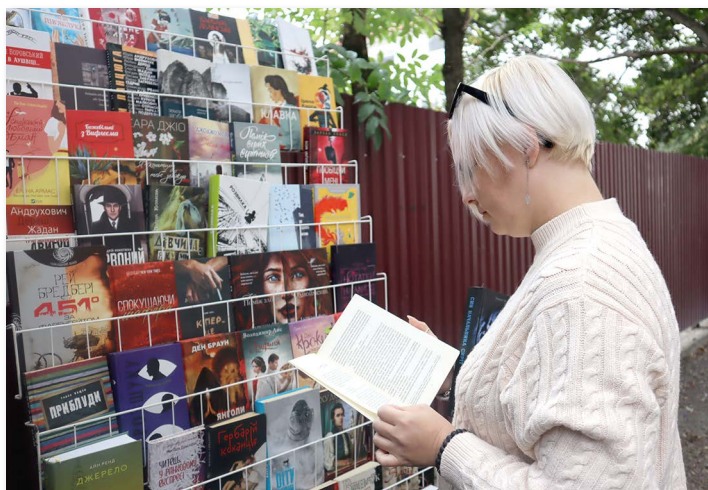

Книжкові подарунки
для бібліотеки від
партнерів – Наталії
Криворучко та «СОС
Дитячі містечка», 2024 р.

Нейрографіка –
один з
найпопулярніших
психоемоційних
тренінгів у
проєкті «ТатоХаб»
Закарпатської
ОУНБ
ім. Ф. Потушняка
від психологині
Олени Пітух

Презентація
дебютної
книжки
поета,
бібліотекаря
Віктора
Новграді-
Леца, 2025 р.

«Капуркова
книжка»
приваблює
книгоманів

Історик Юрій
Офіцинський –
частий
лектор на
бібліотечних
заходах

Комунальний заклад «Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва» Закарпатської обласної ради (Закарпатська ОДЮБ), Закарпатська обл., 88000, м. Ужгород, вул. Волошина, 20, mail@zodub.uz.ua

- ✦ Обласна за значенням; Час роботи більше 40 год. на тиждень;
- ✦ Одне з приміщень бібліотеки на праві оперативного управління, інше – орендоване. Загальна площа приміщень бібліотеки 713 м², у т.ч. для проведення заходів з особистісного розвитку 418 м²; кількість посадкових місць для користувачів – 100. Приміщення потребують встановлення засобів безперешкодного доступу до них, і в середині також.
- ✦ Кількість технічних засобів – 58, з них комп'ютерів з доступом до інтернету – 25. Транспорту немає.
- ✦ Фонд нараховує – 127 416 прим. З них 118 267 – книги, 8 937 – періодичні видання та 212 – локальні електронні видання. Фонд за мовами становить: українською – 70,4 %, видання мовами національних меншин Закарпаття – 1,5 %, російською – 27,1 %. За рік надійшло 754 прим. книг, а вилучено – 4429 прим. видань російською мовою.
- ✦ Кількість зареєстрованих користувачів – 9138. Кількість відвідувань бібліотеки протягом року 119 325. Кількість звернень на вебсайти, блоги бібліотеки – 1547. Проведено бібліотекою понад 300 соціокультурних заходів.

| Зустріч школярів із інспекторами патрульної поліції в бібліотеці

Творча зустріч з Лесею Кічурую (м. Львів) у Закарпатській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва

Етнопаті в Закарпатській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва

Різдвяна коляда в книгозбірні

- ✦ Власний сайт, 2 блоги, сторінки в соціальних мережах з щотижневим оновленням інформації. Обсяг власних баз даних 46863 одиниць (електронний каталог). Кількість переглядів/скачувань мережних електронних документів 120 од. за рік.

Мовознавчий турнір в бібліотеці |

- ✦ Кількість запитів на виконання довідок 5670, з них виконано 5644.
- ✦ Кількість штатних працівників – 32, з них бібліотечних – 25; 90 % мають фахову освіту. 92 % працівників мають стаж від 10 до 20 і більше років (6 чол. – пенсійного віку).
- ✦ Обсяг поточних видатків – 6 732 554 грн, в т. ч. власних надходжень – 100214 грн.
- ✦ В.о. директора *Чіка Валентина Дмитрівна*

Національно-патріотична акція до Дня захисників і захисниць України на площі театральній в Ужгороді

■ Берегівський район

82 бібліотеки Берегівського району працюють у складі 10 територіальних громад. Найбільше у Виноградівській ТГ – 17, Берегівській – 16, Королівській – 8, Пийтерфолвівській – 9. У Батівській, Великобийганській, Косоньській – по 6, Великоберезькій та Вилоцькій – по 5, Кам'янській – 4.

Є проблеми з приміщеннями: 27 бібліотек потребують капітального ремонту (у Кам'янській ТГ з чотирьох – 3), а 36 закладів – безперешкодного доступу до них. 41 бібліотека працює 40 год. на тиждень, 3 (Батівської) та 1 (Кам'янської) відчинена менше 16-ти годин на тиждень. Не відкривають свої двері користувачам у вихідні дні 37 бібліотек.

Штат бібліотек налічує 79 бібліотечних працівників. З них 70 мають фахову освіту. Нестача кадрового складу спостерігається майже в кожній громаді району по 1-2 бібліотекарі, критичною є ситуація у Великобийганській громаді, де на 6 бібліотек 1 штатна одиниця, та Пийтерфолвівській ТГ, де відповідно на 9 закладів вона також 1. Цікаво, як справляються ці фахівці по 40 годин в кожній? Можете провести «майстер-клас» для інших?

Тренінг «Емоційна безпека та відновлення в умовах хронічного стресу» у Виноградівській публічній бібліотеці

Творча зустріч із письменницями Катериною Зарембо та Світлоною Повалєвою в рамках проекту Українського ПЕН «Мереживо. Літературні читання в містечках України» у Виноградівській центральній публічній бібліотеці № 1

Бібліотечний фонд книгозбірень району налічує 582,76 тис. прим. (48 % – українською мовою, 26,1 % – мовами національних меншин Закарпаття (більшість – угорською, завдяки діяльності «Асоціації угорських бібліотек Закарпаття»). За рік до фонду надійшло 4 520 прим. з різних джерел (програми, дарунки, акції). Невелику кількість коштів було використано на поповнення фонду Берегівською (8997 грн.) та Виноградівською (27700 грн.) ТГ, напевно, у ці суми увійшла і періодика. Вилучено з фонду 3370 «зачитаних» та актуально застарілих видань. Однак у фондах ще понад 20 % видань російською мовою.

Майже всі бібліотеки цього району мають технічні засоби й доступ до інтернету, від 2 комп'ютерів у Великобийганській ТГ до 6 – у Батівській та Вилоцькій, а завдяки активній участі в грантових проєктах Берегівська ТГ має 24 комп'ютери, Виноградівська – 52, Королівська – 25, Пийтерфолвівська – 15. І якщо єдиний бібліотекар останньої згаданої громади може працювати на 15 комп'ютерах і на 10 виходити в мережу «Інтернет», то чому так «не пощастило» користувачам Кам'янської та Косоньської громад, де нема ні комп'ютера, ні інтернету.

Впродовж року в книгозбірнях проведено 2 240 соціокультурних заходів для понад 37900 відвідувачів. До прикладу, КЗ «Королів-

ська публічна бібліотека» організувала акцію «Українська книга для бібліотек», читацький марафон «Читаємо разом», благодійну акцію «Великодній кошик для воїнів», відкрили жіночий клуб психологічної підтримки «Світло Надії» та багато інших. І це лише одна бібліотека!

Бібліотеки району впродовж року обслужили 42,69 тис. користувачів, у т.ч. 32,7 % – дітей. Користувачам видано понад 790 тис. прим., у т.ч. 35,8% – дітям, а також видано 27037 довідок користувачам, що звернулись за інформацією.

Частина меморіального експозиційного простору у Виноградівській публічній бібліотеці

Відкриття дитячого хабу «Кольоровий світ дитинства» у
Виноградівській публічній бібліотеці

Дитяча розважальна ігрова кімната у Берегівській центральній
бібліотеці – результат гранту від «House of Europe»

День народної
казки у
Вилоцькій
публічній
бібліотеці
Вилоцької ТГ

■ Мукачівський район

*Презентація вибраних праць «Ми діти преславної України»
А. Кралицького в Центральній бібліотеці ім. О. Духновича ЦБС
Мукачівської територіальної громади*

До Мукачівського району відносяться 13 територіальних громад, які у своєму складі мають 97 закладів, що надають населенню бібліотечні послуги. Найменше бібліотек розташовано у Горондівській, Неліпінській ТГ – по 3 та Великолучківській – 4; по 5 у Воловецькій та Жденівській ТГ, 6 – у Кольчинській, по 8 бібліотек утримують Івановецька та Чинадівська ТГ, по 9 – Верхньокоропецька, Свалявська та Нижньоворітська, 11 – Полянська і 17 – Мукачівська. 34 установи відкриті для користувачів по 40 год на тиждень, 1 – менше 16 (Нижньоворітська ТГ).

Не всі приміщення обладнані всім необхідним для роботи, але вони мають достатню кількість посадкових місць (989). 26 бібліотек потребують капітального ремонту, 62 – безперешкодного доступу користувачів до послуг ззовні і всередині. На жаль, з 17 бібліотек Мукачівської ТГ 7 не опалюються, 2 – не освітлюються, а ще в районі 3 бібліотеки мають аварійний стан приміщень.

Цей район потерпає і від кадрового голоду, щоб забезпечити повноцінну роботу установ за оголошеним графіком, не вистачає 8 бібліотекарів. До речі, 74 працівники в цьому районі мають фахову освіту. На жаль, з 2021 року жодна з 9 бібліотек Верхньокоропецької ТГ не працює.

Загальний фонд бібліотек району налічує 587 710 од. (68,6% – українською мовою, 1,6 % – мовами нацменшин Закарпаття). Не дивлячись

Учасники клубу «Storyday», що діє при Свалявській публічній бібліотеці

на роботу з очищення та оновлення фондів, ще багато документів російською мовою та прорадянського змісту. До речі, бібліотеки Верхньокоропецької ТГ з фондом працювали і вилучили 7 520 прим. (питання в тому, які фахівці цим займалися, адже в штаті немає бібліотекаря). В 2024 році бібліотеки Воловецької, Горондівської, Жденівської та Кольчинської ТГ не вилучили жодного документа. Надійшло до фондів 2000 прим. Книги не отримала лише Неліпинська ТГ.

З появою новітніх технологій бібліотекам стало легше переживати нестачу книг. Хоча не всі бібліотеки району забезпечені достатньою кількістю комп'ютерів, їх 107 на район, а з доступом до інтернету лише 69, але за їх наявності, певна кількість інформації доступна і для читачів. Бібліотеки району мають 56 сторінок в соціальних мережах. За рік було 48 889 запитів на інформацію, було видано 41 450 довідок.

Акторський тренінг «Я і мова мого тіла» в межах проекту від МОН і ЮНІСЕФ в Мукачівській міській бібліотеці для дітей

Центр громадського дозвілля «HelpAge International» при Центральній бібліотеці імені О. Духновича ЦБС Мукачівської ТГ

Зустріч підлітків з письменником-фантастом Олексієм Деканем в Мукачівській міській бібліотеці для дітей

Кількість зареєстрованих користувачів налічує 44 260 чол., у т.ч. 15,86 тис. дітей. Обслужено – 58,88 тис. Їм видано 595,5 тис. прим. книг, у т.ч. 247,80 тис. (41,6%) – дітям. Мешканці району відвідали бібліотеки для обміну книг або отримання необхідної інформації понад 289,89 тис. разів. Крім того, 21450 чол. побували на 1 200 заходах, що організовує для них персонал. Саме тому, бібліотеки 61% своєї площі, а вона становить 6 800 м², виділяють саме для соціокультурної діяльності, у т.ч. для особистісного розвитку користувачів.

■ Рахівський район

*Презентація книги пам'яті
полеглих Героїв «Нескорені
Лицарі Срібної Землі» поетеси
Марії Кокіш-Гриник в Рахівській
публічній бібліотеці*

Найменше бібліотек (35) в Області утримують 4 територіальні громади Рахівського району. Богданська має 5 книгозбірень, Великобичківська – 14, Рахівська – 6, Ясінянська – 10. У Рахівській ТГ є бібліотека для дітей. 30 бібліотек працюють по 40 год. на тиждень. Майже у всіх громадах, крім Богданської, бібліотеки відкриті і у вихідні дні.

У бібліотеках району працюють 30 бібліотечних працівників, але повний кадровий склад мають лише бібліотеки Великобичківської ТГ, де на 14 установ є 15 фахівців, та Ясінянської, де персоналом забезпечені всі 10 закладів. У Богданській ТГ на 5 бібліотек – 3 працівники, у Рахівській на 6 установ – 5 бібліотекарів. Всі працівники мають фахову освіту.

*Вулична книжкова акція
до Всеукраїнського дня бібліотек
у Рахові*

В межах туру Україною в Рахівській публічній бібліотеці презентували книжку «Жити попри все: розповіді жінок про війну 2014 та 2022 рік»

В межах туру Закарпаттям в Рахові презентували збірник матеріалів «Перше десятиліття: Закарпаття 1944–1954 років»

День Соборності України в Рахівській публічній бібліотеці |

Статистика показує, що в цих громадах більш-менш непогані умови для надання бібліотечних послуг. Лише 6 потребують капітального ремонту і 6 – облаштування безперешкодного доступу до бібліотечних послуг. Майже всі мають бодай кілька посадкових місць для користувачів: від 49 в Ясінянській ТГ до 105 – в Рахівській.

27 бібліотек забезпечені комп'ютерами та доступом до інтернету, але користувачі 3-х бібліотек Великобичківської та 5-х Ясінянської ТГ не мають такої можливості. Однак 18 бібліотек з кожної ТГ району мають свої сторінки в соціальних мережах завдяки використанню власних гаджетів.

Наявний фонд налічує 188,76 тис. прим. 71,8 % – українською мовою, 2,68 % – мовами національних меншин Закарпаття. Впродовж року бібліотеки працювали з фондом, було вилучено 7480 прим., в основному російськомовну та за змістом на кшталт «Спосіб життя – радянський». Крім того, у фондах ще багато літератури, що втратила читацький попит. Робота по очищенню фонду продовжується.

Поповнення фонду, як і щороку, є проблемою. Надійшло лише 1220 прим. 710 отримала Великобичківська ТГ (до речі, за рахунок акції «Подаруй бібліотеці книгу»), Рахівська – 340, Ясінянська – 170. Богданська ТГ не отримала жодної книжки.

У бібліотеках району зареєстровано 27 230 користувачів, 7 860 (28,9) % – діти. Усіма бібліотеками обслужено 30 190 чол., які відвідали

День дарування книги в Рахівській публічній бібліотеці

бібліотеки понад 212 тис. разів. Видача становила 475,43 тис. прим., у т.ч. дітям 156,30 тис. Крім того, до бібліотек було 12 119 звернень за інформацією, і видано 11 650 довідок.

Бібліотечними працівниками впродовж року організовано 1170 масових заходів різноманітної тематики. В останні роки збільшилась кількість заходів патріотичного змісту. Серед найбільш резонансних були вечори пам'яті загиблих на російсько-українській війні. До прикладу, можна назвати презентацію нової книги місцевої авторки Марії Кокіш-Гриник «Нескорені Лицарі Срібної землі» (про Героїв Рахівщини, що загинули з 2014 по 2024 рр.), яка відбулася у бібліотеках Рахівської ТГ. У Великобичківській бібліотеці презентували збірки поезії свого земляка Івана Калинського «На зустріч серцю». Участь у культурно-просвітницьких заходах бібліотечних установ району взяли 42 070 відвідувачів.

■ Тячівський район

У складі Тячівського району об'єднано 10 територіальних громад, населення яких обслуговують 49 установ, що надають бібліотечні послуги. Найбільша кількість бібліотек у Нересницькій ТГ – 11, найменша – у Бедевлянській (2). У Вільховецькій, Дубівській та Тересвянській – по 3, Углянській, Усть-Чорнянській – по 4. У Тячівській – 5, Солотвинській – 6, Буштинській – 8. У складі Тячівської ТГ діє бібліотека для дітей. 42 бібліотеки в районі працюють 40 годин на тиждень, інші – від 16 до 40. У жодній громаді, крім Углянської, населенню не надаються бібліотечні послуги у вихідні дні.

Бібліотечні приміщення займають 3232 м² площі. Майже всі бібліотеки мають достатню кількість посадкових місць для роботи користувачів від 6 до 19. 62,2 % площі (2204 м²) бібліотеками використовуються для організації соціокультурної діяльності. Лише 1 бібліотека потребує капітального ремонту, але 26 закладів не мають облаштованого безбар'єрного доступу до послуг.

Бібліотечний фонд району нараховує 235 200 прим. 85 % – українською мовою, 3,7 % – мовами національних меншин Закарпаття. На

Захід до Дня миру «Подаруйте дітям мир, хай вони радіють!.. Вірю в білих голубів, все вони зуміють!» в бібліотеці с. Велика Уголька Углянської ТГ

| Відкриття молодіжного хабу в бібліотеці с. Терново Нересницької ТГ

жаль, поповнення фонду вже кілька років за браком коштів є незадовільним. Впродовж 2024 року до району надійшли 1800 прим., це в середньому 36 книг на бібліотеку. Звичайно, це дуже мало. Бібліотеки намагаються шукати альтернативні джерела поповнення фонду, майже всі бібліотеки час від часу запускають акції «Подаруй бібліотеці книгу», «Прочитав? Сподобалось? Здай в бібліотеку для друзів», звертаються безпосередньо до місцевих авторів і т. п. У 2024 р. з фондів вилучено 4200 прим. морально застарілих та зношених видань. Робота по очищенню, з метою актуалізації та оновлення фондів продовжується.

Презентація книжки «Розсіпані кордони» Роксолани Жаркової у Публічній бібліотеці Тячівської міської ради

Презентація
унікальної
книги
В'ячеслава
Бігуна «Місія:
Свобода
України.
Остання
зйомка серця –
медійники
і кінемато-
графісти на
щиті»

Зустріч із
письменником
Сашком
Дерманським
у Публічній
бібліотеці
Тячівської
міської ради

| Бібліомістечко під час святкування Дня міста Тячів

На жаль, бібліотеки району не дуже багаті і на достойне технічне обладнання. У районі є 43 комп'ютери, з яких лише 18 мають підключення до інтернету. Бібліотеки Буштинської, Вільховецької, Дубівської, Углянської ТГ досі без доступу до інтернету. А в Усть-Чорнянській ТГ нема і комп'ютера. Шкода, що впродовж останніх 15-20 років не було встановлено належного діалогу з владою для покращення технічних умов у бібліотеках. Але всупереч браку техніки 39 бібліотек мають сторінки в соцмережах завдяки використанню працівниками власних гаджетів та оплати інтернету власним коштом.

В бібліотеках району зареєстровано 52,3 тис. користувачів, 17 тис. з них – діти. Впродовж року обслужено 54,5 тис. користувачів; 15224 мешканців звернулись за довідками різноманітної тематики і різної складності. Видано 13528. Книговидача в бібліотеках району склала 638,90 тис. прим., з них 280,50 тис. – дітям. Організовано 1170 культурно-просвітницьких заходів.

Бібліотечне обслуговування мешканців району забезпечують 52 бібліотечні працівники, з яких 43 мають фахову освіту. Більшість мають значний бібліотечний досвід.

■ Ужгородський район

Ужгородський район об'єднує 14 територіальних громад, що мають в структурі 91 бібліотеку. Населення Дубриницько-Малобережнської, Сюртівської, Костринської сільських, Перечинської міської ТГ обслуговують по 6 бібліотек; Великодобронської, Холмківської сільських, Чопської міської ТГ – по 4 бібліотеки; Великобережнської селищної – 9, Тур'є-Реметівської сільської – 10, Ужгородської міської – 5. Всі названі зі структурою центральна публічна бібліотека + філії. У Середнянській селищній та Ставненській ТГ відповідно 9 та 12 самостійних бібліотек. У двох ТГ бібліотеки діють як структурні підрозділи комунальних закладів з чітко не визначеним юридичним статусом: Баранинської сільської – 6 бібліотек «Центру культури та дозвілля»; Оноківської сільської – 4, які є структурними підрозділами КЗ «Креативно-мистецького комплексу «ВІЛЕТ».

В районі функціонують 3 дитячі бібліотеки – в Ужгородській, Перечинській та Великобережнській ТГ. 24 бібліотеки в районі потребують капітального ремонту, 58 – облаштування безперешкодного доступу як зовні, так і в середині, 2 заклади – не мають опалення.

У бібліотеках району відчувається нестача необхідної техніки. Статистика показує, що на 91 бібліотеку району є лише 164 комп'ютери, з яких 133 з доступом до інтернету. В містах і селищах ситуація

*Виготовлення
окопних свічок
у бібліотеці-
філії №1
для дітей
Ужгородської
публічної
бібліотеки*

Вулична акція «З книгою до перемоги» Ужгородської публічної бібліотеки

Бібліодесант бібліотеки-філія №1 для дітей Ужгородської публічної бібліотеки в місця розміщення ВПО

краща з забезпеченням технікою, а в селах є проблеми. Проте саме в Ужгородському районі в п'яти бібліотеках встановлені комп'ютерні тифлокомплекси для людей з вадами зору (загалом по області їх –10).

Не зовсім зрозуміла проблема забезпечення кадрами, наприклад, на 9 бібліотек Середнянської ТГ – 5 працівників. І нестача їх не лише в цій ТГ. Лише 80 чол. в районі мають спеціальну освіту, при тому, що неподалік є установа, яка готує такі кадри.

Але найбільшою проблемою є бібліотечні фонди. Фонд бібліотек району налічує 558 180 прим. З них українською мовою – 61,6 %, мовами національних мен-

*Бібліокафе
«В гостях у
тітоньки
сови» в
бібліотеці
с. Оріховиця
Оноківської
ТГ*

шин Закарпаття – 9,3 %. За рік надійшло лише 3 480 прим., а вилучено 30 740. Щороку поповнення фонду фінансує лише Ужгородська ТГ (2024 р. – 296,77 тис. грн). Інші, далеко не всі, – невелику кількість коштів виділяють на періодику. Зрозуміло, що основні витрати на ЗСУ, але, на жаль, вже третій рік ми втрачаємо сучасну молоду літературу, яка народжується також і на полі бою.

Попри це за 2024 рік 59710 тис. мешканців району звернулись до бібліотек та прочитали 554,89 тис. книг, отримали 24360 довідок. Було організовано 2000 соціокультурних заходів, у т.ч. і з особистісного розвитку. Крім того, користувачі активно відвідували бібліотечні сайти, блоги та сторінки в соцмережах.

*Олександр Гаврош – ініціатор
зустрічі з лауреатами премії імені
Петра Скуня в Ужгородській
публічній бібліотеці*

Багато чого хотілось би зробити, виправити, впровадити, але зрозуміло, що «сьогодні не на часі». Але ж не можна нічого не робити. Життя не зупинилось! Як і раніше люди хочуть тримати в руках книгу, навіть на фронті хлопці просять надсилати їм новинки.

*Презентація книжки «Науковці
Перечинщини» Юрія Гевази
та Івана Зайдела у бібліотеці-
філії с. Порошково Тур'я-
Реметівської ТГ, 2025 р.*

| Захід до Всеукраїнського дня бібліотек у Холмківській ТГ

■ Хустський район

13 територіальних громад об'єднує Хустський район. Найменше бібліотечних установ має Колочавська ТГ – 2, Вишківська, Зарічанська і Синевирська – по 3, Драгівська та Керецьківська – по 4, Довжанська – 5, Горинчівська – 6, Білківська – 7, Пилипецька – 9, Міжгірська – 15, Іршавська – 17, Хустська – 18 бібліотек. До речі, до децентралізації Іршавська, Міжгірська, Хустська бібліотеки були центрами бібліотечних систем своїх районів, тобто інші бібліотеки були їх філіями. Режим роботи в кожній громаді різний. По 40 годин на тиждень працюють 73 бібліотеки району; менше 16 год. – 8 закладів з Пилипецької ТГ. Цікаво, як 40 год. витримують персонал і користувачі взимку в 4-х бібліотеках Довжанської ТГ, якщо всі вони не опалюються?! 15 бібліотек району потребують капремонту і майже всі – облаштування безперешкодного доступу користувачів до їх послуг.

Хаб цифрової освіти в Хустській публічній бібліотеці Хустської міської територіальної громади

Патріотична година «Незалежна і єдина будь навіки, Україно!» в Імстичівській бібліотеці-філії

Творча зустріч з Павлом Чучкою та Василем Маровді «З гумором по життю» в Хустській публічній бібліотеці, 2024 р.

Презентація нових книжок про Івана Чендея в Хустській публічній бібліотеці, 2024 р.

Мовний клуб «Українська сценічна мова» з Олесею Чепелюк в Хустській публічній бібліотеці, 2025 р.

Тренінг обласних методистів «Зведена звітність № 6-НК» та «Інформаційна гігієна під час війни» для бібліотечних працівників Хустської ТГ

Не може похвалитись район і технічним забезпеченням: на 96 бібліотек лише 106 комп'ютерів, з яких лише 60 мають доступ до інтернету: Хустська та Іршавська – по 11 пристроїв, Міжгірська – 23 комп.-інтернет, Білківська – 2 комп'ютери без інтернету, а Довжанська та Синевирська ТГ взагалі нічого з техніки не мають. Ось так живемо в час впровадження інновацій, виховуємо цифрове покоління!

«Але ми не здаємося, – каже директорка КЗ «Хустська публічна бібліотека» Хустської міської ради. – Продовжуємо працювати, шукаємо партнерів, співпрацюємо з різними організаціями тощо». Практично без коштів до фонду надійшло 2480 книг, частина за програмою Українського інституту книги та за сприяння КЗ «Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка» Закарпатської облради (чомусь Драгівська та Пилипецька ТГ не отримали жодної книги). Загальний фонд району нараховує 570,03 тисяч примірників, з якого 70,3 % – українською мовою. Впродовж 2024 р. працювали над його упорядкуванням та очищенням. Вилучено 64 290 прим.

Окрім проблем з фондом та технічним забезпеченням, досить важка ситуація з кадрами. В Хустському районі на сьогодні працюють 87 бібліотекарів. Майже всі мають спеціальну або іншу гуманітарну освіту. Повністю забезпечені бібліотечними працівниками лише Хустська (21) та Іршавська (17) ТГ. У Пилипецькій ТГ на 9 бібліотек лише 2 працівники, у Міжгірській на 15 закладів – лише 5, в інших не вистачає до 2-х чол. Щоб в кожній бібліотеці був бодай 1 фахівець, необхідно знайти ще 22 особи.

Але бібліотеки працюють. Не дивлячись на обмеженість посадкових місць для користувачів та площі, майже в кожній установі до

*Творча зустріч
одразу з п'ятьма
письменниками:
Ігорем Павлюком,
Анатолієм
Кичинським,
Василем Кузаном,
Євгеном Бараном
та Ярославом
Ткачівським в
Довжанській
бібліотеці*

*В межах туру бібліотеками
Закарпаття в Центральній
бібліотеці КЗ «Публічна бібліотека»
Іршавської міської ради відбулася
презентація книжки «Оскар»
Людмили Охріменко (м.Харків)*

60 % робочої площі виділяють для соціокультурної діяльності, у т.ч для проведення заходів з особистісного розвитку.

Послугами бібліотек району минулого року з метою отримання (обміну) книг скористувались 52,27 тис. мешканців, у т.ч. 18,74 – діти, і прочитали 698,84 тис. книг, з них 37 % – видано дітям. З метою отримати інформацію з питань, які їх цікавлять, звернулись до бібліотек 34963 чол. – і отримали 33 271 довідки. На 1170-ти соціокультурних заходах в районі побувало 31,49 тис. відвідувачів. Бібліотеки району, що забезпечені комп'ютером, та доступом до інтернету присутні в соцмережах, мають 33 сторінки та блоги. Навіть бібліотеки Драгівської, Зарічанської, Горінчівської ТГ (де лише по одному комп'ютеру з доступом до інтернету) та бібліотеки, які зовсім не мають підключення до інтернету (Синевирська, Білківська та Довжанська ТГ), мають свої сторінки, зрозуміло, що завдяки використанню власної техніки бібліотекарів й мобільного інтернету.

ЗМІСТ

<i>Олег Сербін. Привітання від колективу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого</i>	3
<i>Наталія Розколуна. Окремі аспекти функціонування публічних бібліотек України та Закарпаття зокрема в контексті процесів євроінтеграції.....</i>	4
<i>Олена Канюка. Сторінки історії та сучасності Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка</i>	17
<i>Сидір Кіраль. Науково-бібліографічний доробок Закарпатської ОУНБ імені Федора Потушняка початку ХХІ століття в контексті сьогодення: загальний огляд.....</i>	26
<i>Валентина Чіка, Тетяна Вудмаска. Дитячі книгозбірні краю: єдність у різноманітті</i>	34
<i>Марія Медведь. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету святкує 80-річний ювілей</i>	39
<i>Світлана Дзюбич. Збірник «Закарпатська Шевченкіана» в контексті крайового шевченкознавства.....</i>	44
<i>Сидір Кіраль, Валентина Жовтобрюх. Видавнича діяльність Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Федора Потушняка: традиції та інновації.....</i>	50
<i>Галина Ковальчук. Актуалізація, оновлення та збереження бібліотечних фондів у реаліях часу</i>	56
<i>Мар'яна Грігаш. Проектна діяльність Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка – невід'ємний інструмент розвитку й інноваційного менеджменту</i>	63
<i>Любов Толстова. «Вікно в Америку» як освітній хаб: грантові програми, медіаграмотність та клубна діяльність.....</i>	71
<i>Іванна Козутич-Гаврош, Маргарита Бадида. Участь Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка та публічних бібліотек області в меморіалізації полеглих героїв-краян в російсько-українській війні.....</i>	75

<i>Оксана Січ.</i> Науково-методична діяльність обласної бібліотеки: традиції та нові підходи.....	82
<i>Богдана Довбуш.</i> Бібліотечний простір: трансформація соціокультурних заходів як спосіб адаптації до викликів часу	89
<i>Надія Яблонська.</i> Бібліотеки-хаби цифрової освіти задля посилення стійкості громад та відновлення: регіональний вимір	98
<i>Людмила Ленарт.</i> Бібліотеки м. Ужгород під час війни: працюємо, підтримуємо, допомагаємо... ..	102
<i>Мар'яна Марушка.</i> Бібліотеки Виноградівської територіальної громади: новий формат для актуальних потреб	106
<i>Ірина Печениця.</i> «Бібліотека – твоя точка опори!»: Хустська публічна бібліотека на шляху до змін.....	113
<i>Мирослава Хруник.</i> Бібліотеки ЦБС Мукачівської територіальної громади: час викликів, змін та стійкості	120
<i>Марія Бітлянин.</i> Свалявська публічна бібліотека – від витоків до сьогодення	124
<i>Єва Варга.</i> З досвіду роботи Спілки угорських бібліотекарів Закарпаття.....	131
<i>Людмила Григаш.</i> Мережа публічних бібліотек області (за матеріалами збірника «Бібліотеки Закарпаття в дзеркалі статистики. Рік – 2024»)	135

Наукове видання

ПОРТРЕТ БІБЛІОТЕК ЗАКАРПАТТЯ В ЧАСІ ТРАНСФОРМАЦІЙ

**Матеріали науково-практичної онлайн-конференції,
присвяченої 80-річчю Закарпатської обласної
універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка**

*Укладачі: Л. З. Григаш, Г. К. Ковальчук,
І. В. Когутич-Гаврош, О. І. Січ*

Коректор І. В. Когутич-Гаврош

Відповідальна за випуск О. А. Канюка

Верстка Р. Кокіної

Дизайн обкладинки Р. Кокіної

Підписано до друку 10.12.2025. Формат 70х100/16. Гарнітура Neuristica.
Папір офсет. Ум. друк. арк. 14,0. Замовлення № 319К. Наклад 120 шт.

ТОВ «РІК-У»: 88006, м. Ужгород, вул. Карпатської України, 36
Свідоцтво Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

П 60 Портрет бібліотек Закарпаття в часі трансформацій : матеріали наук.-практ. онлайн-конф., присвяч. 80-річчю Закарпат. обл. універс. наук. б-ки ім. Ф. Потушняка / Департамент культури Закарпат. облдержадмін. ; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. Л. З. Григаш, Г. К. Ковальчук, І. В. Когутич-Гаврош, О. І. Січ ; відп. за вип. О. А. Канюка. – Ужгород : РІК-У, 2025. – 172 с. : фот.

ISBN 978-617-8596-40-8

Збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка, містить статті бібліотечних фахівців з Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого, Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського та бібліотекарів Закарпаття. У статтях відображається стан бібліотечного сьогодення, здобутків, змін і проблем за останнє п'ятиріччя. Темі статей стосуються історії бібліотек, формування фондів, проєктної та видавничої діяльності, впливу війни, децентралізації на бібліотечні установи, трансформації соціокультурної роботи, цифрової освіти тощо.

Видання доповнено оглядом мережі бібліотек області, фотоілюстраціями. Для фахівців бібліотечної справи, науковців, студентів, журналістів.

УДК 021(477.87)"2020/2025"